

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΔΥΤΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ ΣΧΟΛΗ ΦΛΩΡΙΝΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΔΗΜΟΤΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

**ΤΙΤΛΟΣ ΤΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ: Ο ΝΑΟΣ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΣΤΗΝ
ΠΡΩΤΗ:**

Η ιστορία – η αρχιτεκτονική - η εικονογράφηση του ναού.

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ
ΤΗΣ ΕΛΕΝΗΣ ΠΑΤΕΡΑ

ΕΞΑΜΗΝΟ: Η΄

ΦΛΩΡΙΝΑ
ΜΑΪΟΣ 2014

Φύλλο Εξέτασης

1. Επόπτης: Αρχιμ. Ειρηναίος Χατζηεφραιμίδης

Βαθμός: _____

Υπογραφή:

Ημερομηνία:

2. Δεύτερος Βαθμολογητής: κ. Κωνσταντίνος Κασβίκης

Βαθμός: _____

Υπογραφή:

Ημερομηνία:

Γενικός Βαθμός: _____

Η συγγραφέας Πατέρα Ελένη βεβαιώνει ότι το περιεχόμενο του παρόντος έργου είναι αποτέλεσμα προσωπικής εργασίας και ότι έχει γίνει η κατάλληλη αναφορά στις εργασίες τρίτων, όπου κάτι τέτοιο ήταν απαραίτητο, σύμφωνα με τους κανόνες της ακαδημαϊκής δεοντολογίας.

Υπογραφή:

Ημερομηνία:

Περιεχόμενα

Περίληψη.....	4
Εισαγωγή.....	5
Τοποθεσία – Ιστορική εξέλιξη του χωριού	5
Κοινοτική Οργάνωση.....	9
Ονομασία του χωριού	11
Ασχολίες των κατοίκων - Πληθυσμός	12
Ιστορία της Εκκλησίας του Αγίου Γεωργίου	16
Κατάλογος Πρωταίων δωρητών.....	21
Εικόνες τέμπλου	23
Μεσαία Ζώνη	25
Κάτω Ζώνη- Θωράκια.....	32
Άνω Ζώνη	36
Ιερό Βήμα.....	39
Χαγιάτι	60
Κωδωνοστάσιο - Πλάτανος.....	67
Μηναία	69
Οι ιερείς του χωριού.....	71
Παράρτημα.....	77
Άγιος Νικόλαος.....	77
Ιερά Μονή Αγίου Μάρκου	78
Σχολείο	83
Φωτογραφίες και εικόνες	88
Βιβλιογραφία.....	103

Περίληψη

Η παρούσα εργασία έχει ως αντικείμενο μελέτης το ναό του Αγίου Γεωργίου του Τροπαιοφόρου στο χωριό Πρώτη της Φλώρινας. Αρχικά, γίνεται μια σύντομη αναφορά στην ιστορική εξέλιξη του χωριού γενικότερα και, στη συνέχεια, στην ιστορική εξέλιξη του ναού ειδικότερα. Ακολουθεί η ανάλυση των σημαντικότερων εικόνων και αγιογραφιών του εσωτερικού χώρου του ναού (τέμπλο, Ιερό Βήμα, κυρίως ναός) και του χαγιατιού, ενώ, παρατίθενται και κάποιες πληροφορίες σχετικά με τα στοιχεία του προαύλιου χώρου της Εκκλησίας. Ακολουθεί η καταγραφή των σημαντικότερων ιστορικών, εκκλησιαστικών βιβλίων που υπάρχουν στο ναό και η αναφορά των ιερέων που υπηρέτησαν σε αυτόν από το 1858 μέχρι σήμερα. Τέλος, γίνεται λόγος για τα δύο εκκλησιαστικά κτίσματα, τα οποία, επίσης, οικοδόμησαν οι κάτοικοι του χωριού: το παρεκκλήσι του Αγίου Νικολάου στις Εκκλησιαστικές Κατασκηνώσεις της Πρώτης και την Ιερά Μονή Αγίου Μάρκου, στην ομώνυμη τοποθεσία σε απόσταση 4 χλμ. νοτιοδυτικά του χωριού ενώ, παρουσιάζεται και η ιστορική εξέλιξη του Δημοτικού Σχολείου του χωριού από το 1864 μέχρι τη διακοπή της λειτουργίας του το 2000.

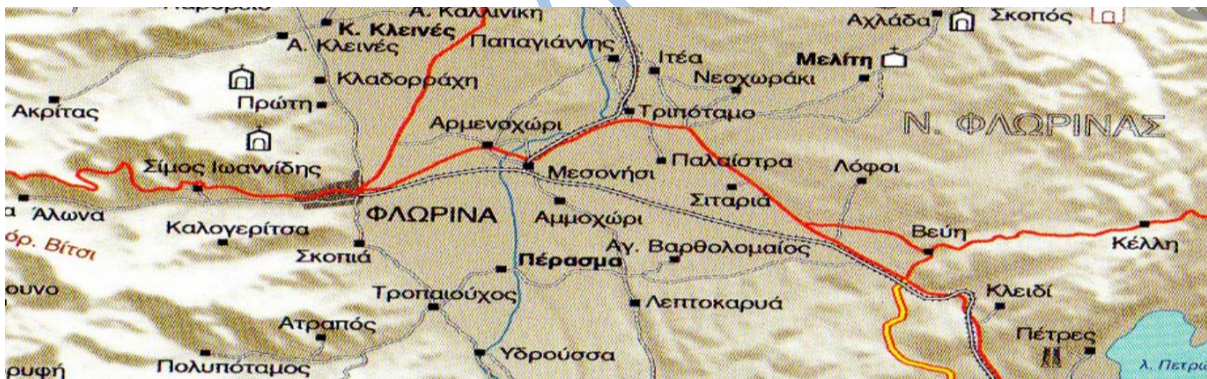
Λέξεις κλειδιά: Άγιος Γεώργιος, Πρώτη, αρχιτεκτονική, εικονογράφηση, ιστορία.

Εισαγωγή

Τοποθεσία – Ιστορική εξέλιξη του χωριού

Το χωριό Πρώτη βρίσκεται στο Νομό Φλώρινας, έξι, περίπου, χιλιόμετρα βόρεια της πόλης της Φλώρινας. Είναι χτισμένο μέσα σε μια μικρή κοιλάδα, η οποία σχηματίζεται από δύο προεξοχές της οροσειράς του Βαρνούντα, και έχει υψόμετρο 686 μέτρα από την επιφάνεια της θάλασσας, σε γεωγραφικό πλάτος 40,813199681 και γεωγραφικό μήκος 21,3937155341.¹ Το χωριό αναφέρεται, για πρώτη φορά, σε δυο χρυσόβουλα του Στέφαν Ντουσάν, τα οποία διατηρούνται σήμερα στα αρχεία του μοναστηρίου Treskavec, κοντά στην πόλη Πρίλεπ της Πρώην Γιουγκοσλαβικής Δημοκρατίας της Μακεδονίας (ΠΓΔΜ). Πρόκειται για παλιό οικισμό ο οποίος αναφέρεται, επίσης, σε Οθωμανικό κατάστιχο του 15ου αιώνα². Η σημερινή τοποθεσία του οικισμού λέγεται ότι είναι μεταγενέστερη και ότι, κατά την παράδοση, οικοδομήθηκε ανάμεσα στον 17ο και 18ο αιώνα από Ηπειρώτες και Θεσσαλούς κατοίκους του γειτονικού Μοριχόβου.³

Εικόνα 1: Τοπικός χάρτης της περιοχής - Γεωγραφική θέση του χωριού.

¹ <http://buk.gr/el/poli-perioxi/proti> (προσπελάστηκε 02/03/2014)

² Γεωγραφία της Ιστορίας - Μετονομασίες χωριών της Ελλάδας (2005) - Μετονομασίες των οικισμών της Μακεδονίας. <http://www.lithoksou.net/p/metonomasies-ton-oikismon-tis-makedonias-k-1> (προσπελάστηκε 02/03/2014).

² Γεωγραφία της Ιστορίας - Χωριά της Μακεδονίας. Οικισμοί της Φλώρινας (2005). <http://www.lithoksou.net/p/oikismoι-tis-florinas-poy-archizoyn-apo-k>

³ Κότσου Π. (2013), *Τοπωνυμικό του χωριού Πρώτης-Φλώρινας*. Ιωάννινα. σελ. 1 <http://www.academia.edu/3717764/> - (προσπελάστηκε 02/03/2014).

Σύμφωνα με έναν θρύλο, ο οποίος είναι γνωστός στους κατοίκους του χωριού, αρχικά, ο οικισμός βρισκόταν σε μια τοποθεσία λίγο έξω από το χωριό, σε απόσταση ενός χιλιομέτρου από το σημερινό οικισμό, πάνω σε έναν λόφο που ονομάζεται «Μίλοι Κούκοι», όπου κατά καιρούς έχουν βρεθεί σημαντικά αντικείμενα, τα οποία αποδεικνύουν την ύπαρξη ζωής στην περιοχή αυτή. Η συγκεκριμένη περιοχή φημίζεται για το άφθονο νερό που αναβλύζει από τις πηγές που υπάρχουν εκεί. Πάνω στο λόφο υπάρχουν τα ίχνη ενός μεγάλου ορθογωνίου κτιρίου, τα ανατολικά θεμέλια του οποίου διακρίνονται μέχρι σήμερα. Επίσης, βρέθηκαν, τυχαία, από κατοίκους του χωριού, οι οποίοι όργωναν τα χωράφια τους, δυο μονοκόμματα, μαρμάρινες, χωρίς ράβδους κολόνες, οι οποίες διαφέρουν ως προς το ύψος και, σήμερα, βρίσκονται στον προαύλιο χώρο της εκκλησίας του χωριού. Στην μεγαλύτερη κολόνα είναι σκαλισμένο το παλιό όνομα του χωριού και μια χρονολογία. Εικάζεται ότι οι φράσεις αυτές σχετίζονται ή με τον χρόνο που βρέθηκαν οι κολόνες ή έχουν σκαλιστεί αργότερα. Ακόμα, υπάρχουν διάφορα άλλα ευρήματα, όπως όστρακα και κεραμίδια ή κομμάτια από κεραμίδια. Τέλος, το Νοέμβριο του 1962, ο κάτοικος του χωριού, Παύλος Γροσδάνης, βρήκε, τυχαία, πάνω στο λόφο ένα χάλκινο νόμισμα της Θεσσαλονίκης σε κάθε όψη του οποίου αναγράφεται: «ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΕΩΝ ΚΑΙΡΟΣ ή ΚΑΙΡΟΣ»⁴. Το νόμισμα αυτό χρονολογείται στο δεύτερο μισό του 1^{ου} π. Χ αιώνα και σήμερα φυλάσσεται στο τοπικό μουσείο της Φλώρινας.⁵

Εικόνα 2: Το χάλκινο νόμισμα το οποίο βρέθηκε στο λόφο "Μίλοι Κούκοι" το 1962.

⁴ Αγγελόπουλος Ε. & Αγγελόπουλος Π. (1963), *Ιστορία της Πρώτης Φλωρίνης*. Φλώρινα: Τυπογραφείο Ηλία Καζία. σ. 56.

⁵ Αγγελόπουλος Ε. & Αγγελόπουλος Π. (1963), *Ιστορία της Πρώτης Φλωρίνης*. Φλώρινα: Τυπογραφείο Ηλία Καζία. σ.97.

Το όνομα του λόφου, «Μίλοι Κούκοι», έχει δυο σημασίες στο σλαβόφωνο ιδίωμα⁶. Σημαίνει: 1) αγαπητά σπίτια και 2) σπίτια του Μιχάλη.

Για την πρώτη σημασία, υπάρχουν δυο εκδοχές:

α) να υπήρχε εκεί άλλος οικισμός, με τους κατοίκους του οποίου οι κάτοικοι της Πρώτης να είχαν πολύ καλές σχέσεις, έτσι ώστε, να αποκαλούν τον τόπο «αγαπητά σπίτια». Ωστόσο, η εκδοχή αυτή δεν θεωρείται πολύ πιθανή, καθώς, δεν μπορεί να δοθεί εξήγηση στην παρακμή του πλούσιου, όπως μαρτυρούν και οι μαρμάρινες κολόνες, γειτονικού εκείνου οικισμού. Ο οικισμός εκείνος έπρεπε να εξελιχθεί σε χωριό και όχι να παρακμάσει και, τελικά, να σβήσει⁷. Ακόμα και αν καταστράφηκε από επιδρομές ξένων, οι οποίοι, μεταξύ άλλων, εξόντωσαν και τον πληθυσμό του, δεν δικαιολογείται η διακοπή της ζωής για έναν μεγάλο και πλούσιο οικισμό, σύμφωνα με τα ευρήματα.

β) Η δεύτερη εκδοχή, θέλει τον λόφο αυτό, να αποτελεί την περιοχή στην οποία βρίσκονταν, αρχικά, τα σπίτια των κατοίκων του χωριού και την οποία αναγκάστηκαν να εγκαταλείψουν οι τελευταίοι, λόγω θεϊκής τιμωρίας, καθώς, σύμφωνα με το θρύλο, μια Κυριακή, την ώρα που ο ιερέας του χωριού πότιζε τα χωράφια του, παράλυσε και πέθανε, ενώ στέρεψε και το νερό του ποταμού. Το γεγονός αυτό το απέδωσαν οι κάτοικοι στην οργή του Θεού, επειδή ο ιερέας εργαζόταν την Κυριακή. Έτσι, από φόβο, αλλά και από την ανάγκη να βρουν αλλού νερό, αναγκάστηκαν να αλλάξουν κατοικία και να μετακινηθούν στην περιοχή που βρίσκεται σήμερα το χωριό. Μετά από αυτή την αναγκαστική μετακίνησή τους και επειδή νοσταλγούσαν τις παλιές τους κατοικίες, η περιοχή εκείνη έμεινε γνωστή με το όνομα «Μίλοι Κούκοι»⁸. Ωστόσο, πέρα από το γεγονός ότι πρόκειται για θρύλο, δεν θεωρείται πιθανή ούτε αυτή η εκδοχή, καθώς, δεν είναι δυνατό, οι κατοικίες του πρώτου οικισμού να αποτελούνταν από υλικά, όπως το μάρμαρο, και οι κατοικίες του δεύτερου να είναι τόσο διαφορετικές και υποδεέστερες από τις πρώτες.

---

⁶ Αγγελόπουλος Ε. & Αγγελόπουλος Π. (1963), *Ιστορία της Πρώτης Φλωρίνης*. Φλώρινα: Τυπογραφείο Ηλία Καζία. σ.31.

⁷ Αγγελόπουλος Ε. & Αγγελόπουλος Π. (1963), *Ιστορία της Πρώτης Φλωρίνης*. Φλώρινα: Τυπογραφείο Ηλία Καζία σ.31, 34.

⁸ Αγγελόπουλος Ε. & Αγγελόπουλος Π. (1963), *Ιστορία της Πρώτης Φλωρίνης*. Φλώρινα: Τυπογραφείο Ηλία Καζία σ.32, 34

Η δεύτερη σημασία της ονομασίας του λόφου, «τα σπίτια του Μιχάλη», φαίνεται να βρίσκεται πιο κοντά στην πραγματικότητα⁹. Στην περιοχή αυτή, δηλαδή, πιθανόν να υπήρχε η κατοικία κάποιας οικογένειας, της οικογένειας του Μιχάλη, ο οποίος, πιθανώς, διάλεξε το συγκεκριμένο χώρο, εκτός των άλλων, και για το νερό του ποταμού που υπήρχε εκεί. Ωστόσο, δεν υπάρχουν περαιτέρω πληροφορίες για τον άνθρωπο αυτό, την ιδιότητά του ή την κατοικία του από τα διάφορα ευρήματα.

Το συμπέρασμα, το οποίο προκύπτει είναι ότι στο λόφο αυτό υπήρχε κάποτε ζωή και μάλιστα πλούσια¹⁰. Προς αυτή την κατεύθυνση συνηγορούν και άλλες παρόμοιες ονομασίες διαφόρων τοποθεσιών γύρω από το χωριό, όπως το λιβάδι του Βασίλη («Βάσσο λιβάδι»), τα χωράφια του Γιώργου, το χωράφι του Γιάννη, οι οποίες οδηγούν στο συμπέρασμα ότι η φράση «Μίλοι Κούκοι» σημαίνει ιδιοκτησία ενός προσώπου ή κατοικία μιας οικογένειας¹¹.

---

⁹ Αγγελόπουλος Ε. & Αγγελόπουλος Π. (1963), *Ιστορία της Πρώτης Φλωρίνης*. Φλώρινα: Τυπογραφείο Ηλία Καζία. σ. 32.

¹⁰ Αγγελόπουλος Ε. & Αγγελόπουλος Π. (1963), *Ιστορία της Πρώτης Φλωρίνης*. Φλώρινα: Τυπογραφείο Ηλία Καζία. σ. 34.

¹¹ Κότσου Π. (2013), *Τοπωνυμικό του χωριού Πρώτης-Φλώρινας*. Ιωάννινα. σ. 4 <http://www.academia.edu/3717764/> - (προσπελάστηκε 02/03/2014).

Αγγελόπουλος Ε. & Αγγελόπουλος Π. (1963), *Ιστορία της Πρώτης Φλωρίνης*. Φλώρινα: Τυπογραφείο Ηλία Καζία. σ. 34.

Κοινοτική Οργάνωση

Κατά την εποχή της Τουρκοκρατίας η κοινοτική οργάνωση του χωριού βρισκόταν στα χέρια των προεστών και των προκρίτων (συναντώνται, επίσης, ως δημογέροντες, κοτζαμπάσηδες, τσορμπατζήδες¹²), οι οποίοι ήταν, συνήθως, άνδρες μεγάλης ηλικίας, που είχαν οικονομική δύναμη και διακρίνονταν για τη σύνεση και το δυναμικό τους χαρακτήρα. Στην κοινοτική οργάνωση, ωστόσο, είχαν λόγο και ο δάσκαλος του χωριού, αλλά, και κάποιοι δυναμικοί κάτοικοι οι οποίοι διέθεταν το θάρρος να εκφράσουν τη γνώμη τους. Οι προεστοί ασκούσαν την εξουσία στο χωριό μέσω του Κοινοτικού Συμβουλίου του οποίου επικεφαλής ήταν ο πρόεδρος. Ο πρόεδρος, αρχικά, λεγόταν πρωτόγερος, και, στη συνέχεια, κοτζάμπασης, ενώ, τα μέλη του Συμβουλίου ονομάζονταν «άζι» και αργότερα σύμβουλοι¹³. Επίσης, οι προεστοί ασκούσαν εξουσία και μέσω της Εκκλησιαστικής Επιτροπής, της οποίας επικεφαλής ήταν ο ιερέας του χωριού. Ωστόσο, ο θεσμός του Κοινοτικού Συμβουλίου είχε μεγαλύτερη βαρύτητα και σπουδαιότητα από αυτόν της Εκκλησιαστικής Επιτροπής, καθώς ο πρόεδρος του χωριού καταγόταν πάντα από το ίδιο το χωριό, ενώ, οι ιερείς και οι δάσκαλοι προέρχονταν πολλές φορές από άλλες περιοχές με αποτέλεσμα να μην έχουν τη δύναμη και το κύρος των πρώτων. Ο πρόεδρος και το Κοινοτικό Συμβούλιο εκλέγονταν από τους (άνδρες) κατοίκους του χωριού σε ειδικές συγκεντρώσεις, οι οποίες ήταν τακτικές ή έκτακτες, ανάλογα με την περίπτωση και την ανάγκη που προέκυπτε κάθε φορά. Οι συγκεντρώσεις αυτές πραγματοποιούνταν, είτε σε κάποια διαθέσιμη οικία, είτε στο Χαγιάτι της Εκκλησίας του χωριού, μετά την απόλυση τη Θείας Λειτουργίας¹⁴. Με το πέρασμα των χρόνων οι συγκεντρώσεις αυτές πραγματοποιούνταν και στο Δημοτικό Σχολείο, αλλά, και στο Κοινοτικό γραφείο το οποίο βρίσκεται στην πλατεία του χωριού, και οικοδομήθηκε γι' αυτό το λόγο.

---

¹² Αγγελόπουλος Ε. & Αγγελόπουλος Π. (1963), *Ιστορία της Πρώτης Φλωρίνης*. Φλώρινα: Τυπογραφείο Ηλία Καζία. σ. 43.

¹³ Αγγελόπουλος Ε. & Αγγελόπουλος Π. (1963), *Ιστορία της Πρώτης Φλωρίνης*. Φλώρινα: Τυπογραφείο Ηλία Καζία. σ. 45.

¹⁴ Αγγελόπουλος Ε. & Αγγελόπουλος Π. (1963), *Ιστορία της Πρώτης Φλωρίνης*. Φλώρινα: Τυπογραφείο Ηλία Καζία. σ. 44.

Εικόνα 3: Το Κοινοτικό Γραφείο της Πρώτης σήμερα

Η εκλογή του προέδρου γινόταν με ελεύθερη συζήτηση, χωρίς πολλές φορές να λείπουν και οι εντάσεις, και, στο τέλος, προέκυπτε ο πρόεδρος τον οποίο προτιμούσε η πλειοψηφία του Συμβουλίου. Για το αξίωμα αυτό προτιμούνταν οι δυναμικοί άνδρες, οι οποίοι κατάγονταν από εύπορες οικογένειες («τσορμπατζήδες») και συγκέντρωναν τις περισσότερες ικανότητες, αλλά, και τη συμπάθεια των κατοίκων του χωριού. Ο πρόεδρος έπαιρνε τη σφραγίδα του χωριού και η θητεία του είχε διάρκεια ενός χρόνου. Στο διάστημα αυτό, ωστόσο, εάν ο πρόεδρος δεν χειριζόταν σωστά τις υποθέσεις του χωριού, οι κάτοικοι παρουσίαζαν άλλον υποψήφιο για το προεδρικό αξίωμα. Πραγματοποιώντας έκτακτη συνέλευση του Κοινοτικού Συμβουλίου ασκούσαν έλεγχο στον πρόεδρο από τον οποίο αποσπούσαν, ακόμα και με τη βία, τη σφραγίδα του χωριού αφαιρώντας του με αυτόν τον τρόπο την προεδρική εξουσία.

Ονομασία του χωριού

Πριν από το 1928, το χωριό έφερε το όνομα Καμπάσνιτσα (Kabasnica) (Καβасница). Το 1918 και σύμφωνα με το ΦΕΚ 259Α-29/12/1918 είχε προηγηθεί η σύσταση Κοινότητας με έδρα τον οικισμό Καμπάνιτσα¹⁵. Ωστόσο, το 1928, λόγω της συμβολής των κατοίκων του στο Μακεδονικό Αγώνα, το χωριό μετονομάστηκε σε Πρώτη και η Κοινότητα Καμπάνιτσας σε Κοινότητα Πρώτης αντίστοιχα (ΦΕΚ 156Α-8/8/1928)¹⁶.

Εικόνα 4: Η πινακίδα με την ονομασία του χωριού στην είσοδο του οικισμού.

Στις σημειώσεις των διαφόρων εκκλησιαστικών βιβλίων, μάλιστα, αναγράφεται και ως Καλπάσνιτσα ή Κλαμπάσνιτσα ή Καμπάσνιτσα. Για την ερμηνεία του αρχικού αυτού ονόματος του οικισμού, υπάρχουν δυο εκδοχές:

Σύμφωνα με την πρώτη εκδοχή, ο όρος Καμπάσνιτσα, σχετίζεται με το βυζαντινό όνομα Καβάσιλας, και δηλώνει την προέλευση των κατοίκων του χωριού από τη βυζαντινή αυτή οικογένεια¹⁷.

Η δεύτερη εκδοχή, ωστόσο, θεωρείται πιθανότερη, καθώς, στηρίζεται στη γλωσσολογική και ετυμολογική ερμηνεία του όρου. Σύμφωνα με αυτήν, η λέξη Καμπάσνιτσα είναι σύνθετη και σχηματίζεται από την τουρκική λέξη Καμπά (που σημαίνει βαρύς και μεταφορικά, ίσως, σπουδαίος, μεγάλος) και την κατάληξη –ίτσα η οποία προσδιορίζει καλύτερα την έννοια που δηλώνει το α' συνθετικό. Επομένως, η αρχική αυτή ονομασία ίσως να δήλωνε το σπουδαίο και μεγάλο χωριό¹⁸.

¹⁵ Σκολαρίκος Μ. (2002), *Λεξικό Διοικητικών Μεταβολών των Δήμων και Κοινοτήτων (1912-2001)*. Αθήνα, ΕΕΤΑΑ. σελ. 432.

¹⁶ Σκολαρίκος Μ. (2002), *Λεξικό Διοικητικών Μεταβολών των Δήμων και Κοινοτήτων (1912-2001)*, Αθήνα, ΕΕΤΑΑ. σελ. 432.

¹⁷ Αγγελόπουλος Π. (1959), Λαογραφία της Πρώτης Φλωρίνης- Μέρος πρώτο. *Αριστοτέλης*. Φλώρινα σ. 29.

¹⁸ Αγγελόπουλος Π. (1959), Λαογραφία της Πρώτης Φλωρίνης- Μέρος πρώτο. *Αριστοτέλης*. Φλώρινα σ. 29.

Ασχολίες των κατοίκων - Πληθυσμός

Οι κάτοικοι του χωριού ασχολούνται κυρίως με τη γεωργία και την κτηνοτροφία. Σήμερα κατοικούν στο χωριό, λιγότερα από 120 άτομα¹⁹. Ο αριθμός των κατοίκων μειώθηκε λόγω της μετανάστευσης του πληθυσμού, η οποία ξεκίνησε από το 1880 προς τα Βαλκάνια, ενώ, γύρω στο 1920, μετά τον Α΄ Παγκόσμιο πόλεμο οι κάτοικοι έφευγαν, πλέον, με προορισμό την Αμερική, και, μετά το 1924, την Αυστραλία και συντηρούσαν με τα εμβάσματα που έστελναν τις οικογένειές τους, τις οποίες είχαν αφήσει στη Φλώρινα και στα χωριά της, ενισχύοντας παράλληλα και την τοπική οικονομία. Όταν το 1950, η μετανάστευση γενικεύτηκε και πήρε άλλη μορφή, ο πληθυσμός του χωριού μειώθηκε σημαντικά. Ήταν η εποχή, κατά την οποία το κύμα της μετανάστευσης είχε λάβει διαστάσεις επιδημίας με τους κατοίκους του νομού Φλώρινας, αλλά και άλλων περιοχών, να φεύγουν στο εξωτερικό με προορισμό, αρχικά, τον Καναδά, την Αυστραλία και την Αμερική και, αργότερα, την τότε Δυτική Γερμανία, για ανεύρεση καλύτερης επαγγελματικής και οικονομικής τύχης. Πολλοί από τους κατοίκους του χωριού οι οποίοι μετανάστευσαν στο εξωτερικό, διακρίθηκαν επαγγελματικά, ως επιστήμονες ή επιχειρηματίες και σε μερικές μεγάλες πόλεις, όπως στο Τορόντο του Καναδά και στη Μελβούρνη της Αυστραλίας, δημιούργησαν ισχυρές Φλωρινιώτικες παροικίες, με πλούσια και αξιόλογη εθνικοκοινωνική παρουσία και δραστηριότητα μέσα στις εκεί κοινωνίες. Η κυριότερη αιτία του μεταναστευτικού αυτού ρεύματος ήταν τα πολεμικά γεγονότα της περιόδου 1940 – 1949. Βέβαια υπήρξε και η λεγόμενη εσωτερική μετανάστευση, αλλά αυτή δεν συνεπαγόταν τη σχεδόν οριστική απουσία Φλωρινιωτών από την πατρίδα²⁰.

¹⁹ Ελληνική Στατιστική Αρχή. Απογραφή 2011.

<http://www.statistics.gr/portal/page/portal/ESYE>.

²⁰ Οικογενειακός αποχαιρετισμός μετανάστη. (1959). *Φωνή της Φλωρίνης – Παράθυρο στο παρελθόν*. φύλλο: 2092.

Εικόνα 5: Μερική άποψη του χωριού από το Καμπαναριό της Εκκλησίας του Αγίου Γεωργίου²¹.

Αυτό είχε ως αποτέλεσμα να μειωθεί σημαντικά ο πληθυσμός όχι μόνο της Πρώτης, αλλά και άλλων χωριών της ευρύτερης περιοχής και να χαθεί το άνθος του πληθυσμού τους και το πιο ενεργό κομμάτι τους. Η παρακάτω φωτογραφία εικονίζει την οικογένεια του Ευάγγελου Αγγελόπουλου, κατοίκου του χωριού, να ξεπροβοδίζει σύσσωμη, στις 19 Μαΐου 1955, στο σιδηροδρομικό σταθμό της Φλώρινας, τον Ηλία Αγγελόπουλο, ένα από τα οχτώ παιδιά του, που έφευγε για την Αυστραλία²². Συγκεκριμένα, εικονίζονται όρθιοι από αριστερά: Τραϊανός Αγγελόπουλος, ο γεροντότερος και γενάρχης της οικογένειας, που είχε γεννηθεί το 1882, Ιωάννης, το τέταρτο παιδί του Ευαγγέλου Αγγελόπουλου, που βρίσκεται ως σήμερα στην Αμερική, Ζωή, η πρωτότοκη κόρη της οικογένειας του Ευάγγελου Αγγελόπουλου, Παναγιώτης, το δεύτερο παιδί της οικογενείας, φιλόλογος - λαογράφος, πρώην καθηγητής της

²¹ Τοπογραφία του νομού Φλώρινας: <http://www.florina.gr>

<http://www.florina.gr/%CE%A4%CE%BF%CF%85%CF%81%CE%B9%CF%83%CF%84%CE%B9%CE%BA%CF%8C%CF%82-%CE%9F%CE%B4%CE%B7%CE%B3%CF%8C%CF%82/%CE%98%CE%AD%CF%83%CE%B7-%CE%A0%CF%81%CF%8C%CF%83%CE%B2%CE%B1%CF%83%CE%B7>.

(προσπελάστηκε 02/12/2013).

²² Οικογενειακός αποχαιρετισμός μετανάστη. (1959). *Φωνή της Φλωρίνης – Παράθυρο στο παρελθόν*. Φύλλο: 2092.

Παιδαγωγικής Σχολής Φλώρινας, Ηλίας Αγγελόπουλος, το τρίτο τέκνο, Ασπασία, σύζυγος Ευαγγέλου Αγγελόπουλου, Μελομένη Αγγελόπουλου, σύζυγος του γενάρχη Τραϊανού, η οποία γεννήθηκε το 1880, ο μικρός Βασίλειος, ο Βενιαμίν της οικογενείας, όγδοο τέκνο, που σκοτώθηκε το 1949, από ξεχασμένη χειροβομβίδα, καθώς την χτυπούσε μαζί με άλλα παιδιά και, τέλος, ο Ευάγγελος Αγγελόπουλος, ο αρχηγός της οικογενείας, που πέθανε το 2001. Καθισμένοι από αριστερά: ο μικρός Γεώργιος Αγγελόπουλος, έβδομο τέκνο, ζαχαροπλάστης και ιεροψάλτης, Φανή, έκτο τέκνο και Νίκη, πέμπτο τέκνο, που βρίσκεται στην Αμερική. Η φωτογραφία είναι αναρτημένη στο ζαχαροπλαστείο του κ. Γεώργιου Αγγελόπουλου, στον πεζόδρομο της οδού Παύλου Μελά.

Εικόνα 6: Οικογενειακός αποχαιρετισμός μετανάστη (1959).

Στον παρακάτω πίνακα αναγράφεται η διακύμανση του πληθυσμού του χωριού από το 1900 ως την τελευταία απογραφή του 2011, στην οποία οι απογραφέντες κάτοικοι είναι μόλις 120. Οι μόνιμοι κάτοικοί του χωριού, ωστόσο, είναι λιγότεροι.

Έτος	Κάτοικοι
1900	500
1920	617
1928	683
1940	802
1951	743
1961	303
1966	215
1971	143
1981	137
1991	118
2001	103
2011	120

Πίνακας 1: Δημογραφική κίνηση του χωριού (1900-2011)²³.

²³ Αγγελόπουλος Π. (1959), Λαογραφία της Πρώτης Φλωρίνης- Μέρος πρώτο. *Αριστοτέλης*. Φλώρινα. σ. 32.

Ιστορία της Εκκλησίας του Αγίου Γεωργίου

Οι κάτοικοι της Πρώτης είχαν πάντα αναπτυγμένο το θρησκευτικό συναίσθημα, γεγονός το οποίο αποδεικνύεται και από την οικοδόμηση των εκκλησιών του χωριού, αλλά, και από την οικοδόμηση του μοναστηρίου του Αγίου Μάρκου και της εκκλησίας του Αγίου Νικολάου στην κατασκήνωση του χωριού.

Η πρώτη, γνωστή, εκκλησία του χωριού ήταν αφιερωμένη στα Εισόδια της Θεοτόκου και λεγόταν *Καθαρωτάτη*. Ήταν χτισμένη στον χώρο που βρίσκεται απέναντι από τη σημερινή εκκλησία του Αγίου Γεωργίου, δίπλα στο σπίτι του παλιού δασκάλου του χωριού, Ευάγγελου Αγγελόπουλου²⁴. Μέχρι το 1960 διακρίνονταν τα θεμέλια του ναού αυτού, ενώ, ως νεκροταφείο της εκκλησίας εκείνης χρησιμοποιούταν ο χώρος του σημερινού νεκροταφείου, της εκκλησίας του Αγίου Γεωργίου. Οι έρευνες, ωστόσο, στα μνήματα και στους παλιούς, πέτρινους σταυρούς δεν έχουν δώσει διαφωτιστικά στοιχεία για τη χρονολογική τοποθέτηση της πρώτης αυτής εκκλησίας.

Κάποιες από τις εικόνες που υπήρχαν στην εκκλησία των Εισοδίων της Θεοτόκου, χρησιμοποιήθηκαν για την πρώτη εκκλησία του Αγίου Γεωργίου, η οποία την διαδέχτηκε και ήταν χτισμένη στο ίδιο, ακριβώς, σημείο με τη σημερινή ομώνυμη εκκλησία. Οι εικόνες αυτές υπάρχουν και στη σημερινή εκκλησία του Αγίου Γεωργίου, κυρίως στο γυναικωνίτη. Είναι, ωστόσο, εμφανής η φθορά τους από το πέρασμα του χρόνου και τις καιρικές συνθήκες.

Ένας λόγος που συνέβαλε στην αλλοίωση αυτών των εικόνων είναι και το έθιμο το οποίο πραγματοποιείται κατά τη γιορτή των Θεοφανείων. Σύμφωνα με το έθιμο αυτό, την ημέρα των Θεοφανείων, μετά την τέλεση της Θείας Λειτουργίας, οι κάτοικοι παίρνουν τις εικόνες στα χέρια τους και τις πηγαίνουν στο ποτάμι, στο οποίο τελείται ο Αγιασμός των υδάτων. Εκεί, μετά τον αγιασμό, τις βρέχουν με

Εικόνα 7: Ο χώρος στον οποίο ήταν χτισμένη η πρώτη γνωστή Εκκλησία του χωριού.

²⁴ Αγγελόπουλος Ε. & Αγγελόπουλος Π. (1963), *Ιστορία της Πρώτης Φλωρίνης*. Φλώρινα: Τυπογραφείο Ηλία Καζία. σ. 48.

το αγιασμένο νερό ή τις βυθίζουν ολόκληρες μέσα σε αυτό. Έτσι, οι εικόνες φθείρονται πολύ πιο εύκολα και αλλοιώνονται τα χαρακτηριστικά τους²⁵.

Η ακριβής χρονολογία οικοδόμησης της πρώτης εκκλησίας του Αγίου Γεωργίου είναι άγνωστη. Τα στοιχεία, ωστόσο, την τοποθετούν χρονολογικά γύρω στο 1808. Αυτό προκύπτει από το γεγονός ότι οι εικόνες του Χριστού, της Παναγίας, του Αγίου Ιωάννη του Προδρόμου και η πόρτα της Βόρειας Πύλης του Ιερού Βήματος του σημερινού ναού, η οποία φέρει την αγιογραφία του αρχαγγέλου Μιχαήλ, ανήκουν στην προηγούμενη εκκλησία του Αγίου Γεωργίου. Οι εικόνες αυτές, όμως, είναι σύγχρονες μεταξύ τους και δημιουργημένες όλες από τον ίδιο ζωγράφο, τον Χρήστο Ζωγράφο, ενώ, η εικόνα του Χριστού φέρει την χρονολογία 1808. Όπως είναι γνωστό, όμως, όταν οικοδομείται μια εκκλησία, το τέμπλο της δε μένει ποτέ γυμνό και οι δεσποτικές, τουλάχιστον, εικόνες τοποθετούνται αμέσως. Επομένως, η χρονολογία 1808 σημαίνει ότι εκείνη περίπου την χρονική περίοδο χτίστηκε ο πρώτος ναός του Αγίου Γεωργίου²⁶. Οι εικόνες αυτές δε βρίσκονται, σήμερα, στην αρχική τους θέση, καθώς έχουν αντικατασταθεί από άλλες πιο πρόσφατες.

Εικόνα 8: Νοτιοανατολική άποψη του ναού του Αγίου Γεωργίου (1994)²⁷.

²⁵ Αγγελόπουλος Ε. & Αγγελόπουλος Π. (1963), *Ιστορία της Πρώτης Φλώρινης*. Φλώρινα: Τυπογραφείο Ηλία Καζία. σ. 48.

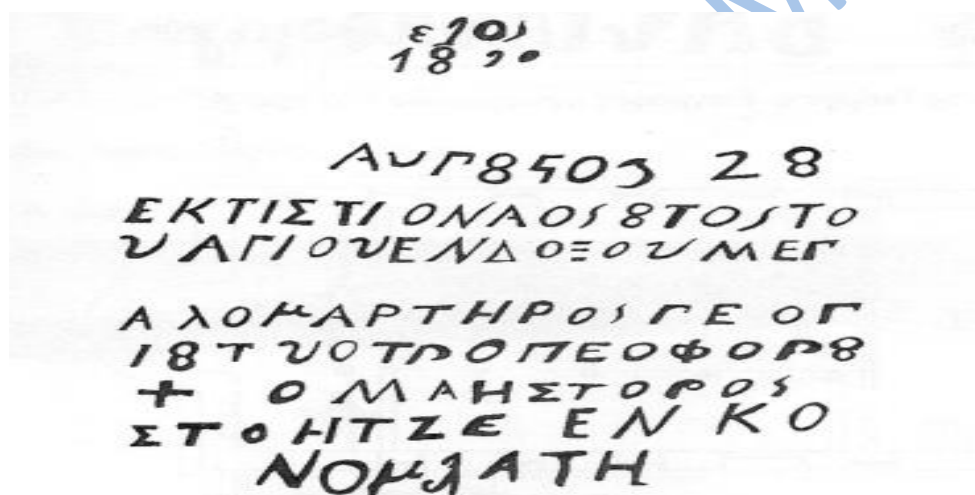
²⁶ Αγγελόπουλος Ε. & Αγγελόπουλος Π. (1963), *Ιστορία της Πρώτης Φλώρινης*. Φλώρινα: Τυπογραφείο Ηλία Καζία. σ. 50.

²⁷ Μουτσόπουλος Ν. Κ. (2003), *Εκκλησίες του νομού Φλώρινας - Βυζαντινά και μεταβυζαντινά μνημεία της Μακεδονίας*. Θεσσαλονίκη: Μαλλιάρης Παιδεία. σ. 251.

Η παλιά εκκλησία του Αγίου Γεωργίου εξυπηρέτησε τους κατοίκους του χωριού μέχρι το 1890, όταν οι κάτοικοι αποφάσισαν να τη γκρεμίσουν και να υψώσουν στη θέση της τη σημερινή επιβλητική εκκλησία, η οποία είναι, και πάλι, χτισμένη προς τιμή του Αγίου Γεωργίου του Τροπαιοφόρου.

Σε ασβεστολιθική πλάκα, η οποία είναι εντοιχισμένη, στην πάνω, αριστερή γωνία του ανατολικού τοίχου του ναού, πάνω από το παράθυρο το οποίο βρίσκεται στον άξονα του διακονικού, υπάρχει η κτητορική επιγραφή με το έτος κτίσεως του ναού, το όνομα του Αγίου και το όνομα του αρχιμάστορα:

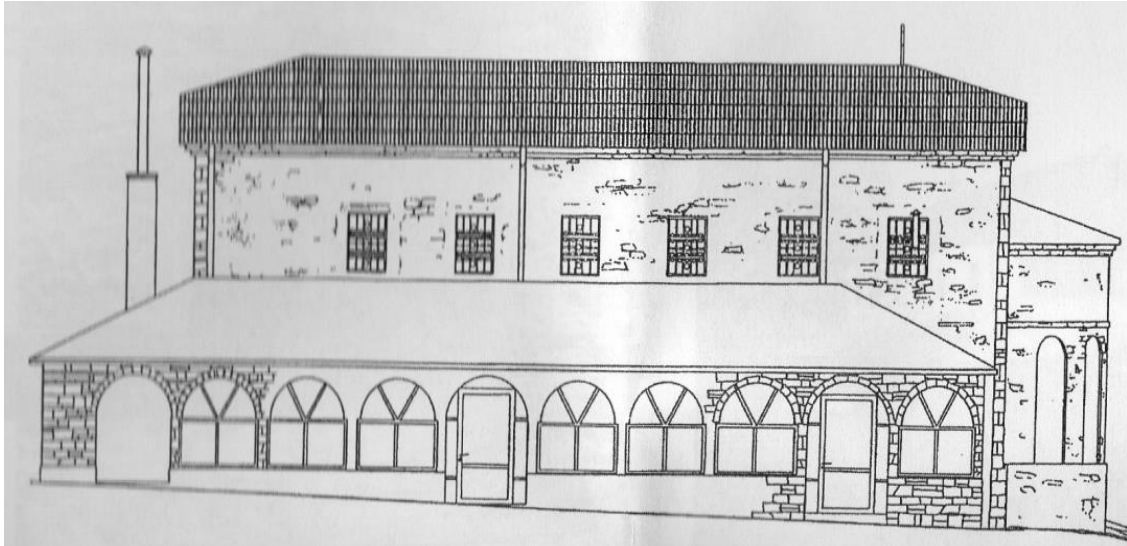
«ΕΤΟΣ 1890 ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ 28 ΕΚΤΙΣΤΙ Ο ΝΑΟΣ ΟΥΤΟΣ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΕΝΔΟΞΟΥ ΜΕΓΑΛΟΜΑΡΤΗΡΟΣ ΓΕΟΡΓΙΟΥ ΤΥΟ ΤΡΟΠΕΟΦΟΡΟΥ+Ο ΜΑΗΣΤΟΡΟΣ ΣΤΟΗΤΖΕ ΕΝ ΚΟΝΟΜΛΑΤΗ»

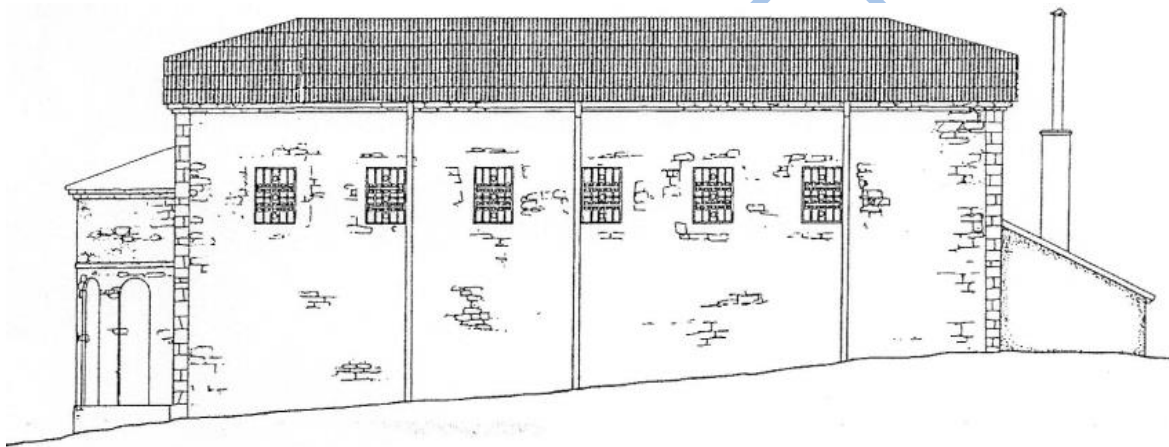
Εικόνα 9: Η κτητορική επιγραφή στον ανατολικό τοίχο του ναού.

Η εκκλησία του Αγίου Γεωργίου, όπως αναφέρθηκε, αποτελεί μια από τις μεγαλύτερες εκκλησίες της ευρύτερης περιοχής της Φλώρινας με εξωτερικές διαστάσεις 13,70x 19,30μ. Ο ναός αυτός είναι τρίκλιτη ξυλόστεγη βασιλική με χαγιάτι στη νότια και δυτική πλευρά²⁸. Στο κεντρικό κλίτος υπάρχει ένας ψευδοτρουλλίσκος (ψευτοκουμπές), ο οποίος δεν προεξέχει εξωτερικά στη δίρριχτη στέγη του ναού.

²⁸ Μουτσόπουλος Ν. Κ. (2003), *Εκκλησίες του νομού Φλώρινας - Βυζαντινά και μεταβυζαντινά μνημεία της Μακεδονίας*. Θεσσαλονίκη: Μαλλιάρης Παιδεία. σ. 251.

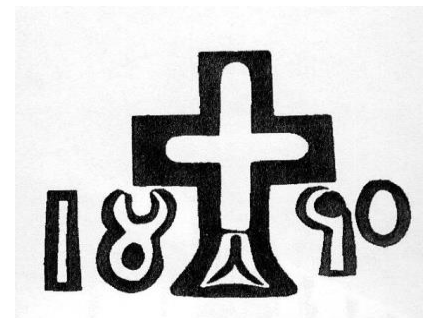
Εικόνα 10: Νότια άποψη του ναού.

Εικόνα 11: Άποψη του ναού από τη Βόρεια πλευρά.

Μια ακόμα επιγραφή με την χρονολογία ανέγερσης του ναού σκαλισμένη σε ασβεστόπλακα, υπάρχει και στη μεσημβρινή πλευρά του ναού στη νοτιοανατολική γωνία²⁹.

Ο ναός του Αγίου Γεωργίου, ο οποίος είναι και ο νεκροταφειακός ναός του οικισμού, αποτελεί, όπως προαναφέρθηκε, μια από τις μεγαλύτερες σε όγκο εκκλησίες της ευρύτερης περιοχής. Όταν οικοδομήθηκε, ο πληθυσμός του χωριού είχε αυξηθεί και οι

Εικόνα 12: Η επιγραφή με την χρονολογία ανέγερσης του ναού στη νοτιοανατολική γωνία.

²⁹ Μουτσόπουλος Ν. Κ. (2003), *Εκκλησίες του νομού Φλώρινας - Βυζαντινά και μεταβυζαντινά μνημεία της Μακεδονίας*. Θεσσαλονίκη: Μαλλιάρης Παιδεία. σ. 252-253.

Κατάλογος Πρωταίων δωρητών

Στα παρακάτω ονόματα περιλαμβάνονται οι σπουδαιότεροι δωρητές προς την Εκκλησία του χωριού από το 1950 ως το 1962³¹.

Δωρητές προς το ναό του Αγίου Γεωργίου του Τροπαιοφόρου:

1. Οικογένεια Ευάγγελου Ρέτζου
2. Οικογένεια Ανδρέα Τζουντζούρκα
3. Νικόλαος Κοζάρης
4. Στέφανος Ούζας
5. Ηλίας Πατέρας του Ιωάννου
6. Γρηγόριος Γιάγκος
7. Αθανάσιος Τσουρλίνης
8. Ηλίας Μάγγος

Ένα σημαντικό μέρος της αγιογράφησης του ναού του Αγίου Γεωργίου πραγματοποιήθηκε από τον αγιογράφο Χρήστο ή Χριστόδουλο Ζωγράφο, απόγονο της γνωστής αγιογραφικής οικογένειας των αδελφών Αθανασίου και Γεωργίου Ζωγράφου από το χωριό Φλάμπουρο της Φλώρινας. Η παρουσία της οικογένειας Ζωγράφου ήταν συστηματική από το 1850 μέχρι το 1907 στους περισσότερους ναούς του νομού με μεγάλο όγκο αγιογραφιών, ο οποίος περιελάμβανε φορητά έργα σε ξύλο και μουσαμά, αλλά, και τοιχογραφίες. Ο Χριστόδουλος Ζωγράφος, γιος του Γεώργιου Ζωγράφου, ως νεότερος, πρωτοεμφανίζεται το 1870, με αγιογραφίες στο ναό της Αναλήψεως στο χωριό Μαρίνα. Από τα τέλη της δεκαετίας του 1890 προτιμά να υπογράφει με το συντομευμένο τύπο του ονόματός του, ως Χρήστος³². Η υπογραφή του έχει αυτή τη μορφή και στο συγκεκριμένο ναό του Αγίου Γεωργίου της Πρώτης στον οποίο αγιογράφησε όλες τις εικόνες του τέμπλου³³, σύμφωνα με την επιγραφή που φέρει η εικόνα του αγίου Δημητρίου:

---

³¹ Αγγελόπουλος Ε. & Αγγελόπουλος Π. (1963), *Ιστορία της Πρώτης Φλωρίνης*. Φλώρινα: Τυπογραφείο Ηλία Καζία. σ. 223.

³² Η νεότερη εκκλησιαστική ζωγραφική (από τον 19^ο στον 20^ο αιώνα). *Η Φλώρινα και η περιοχή της*. (2002), Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Φλώρινας. Φλώρινα. σ. 157.

³³ Μπέσσης Δ. & Χατζηεφραιμίδης Ε. Αρχιμ. (2003), *Μακεδόν 11 - Ο ζωγράφος Χρήστος ή Χριστόδουλος Ζωγράφος*.

« Άπασαι αι εικόνες ιστορήθησαν επί της εφημερίας του Αιδεσιμωτάτου Πα'ΐωάννου Ν. Πατέρα, επιτροπεύοντος του κυρίου Τάσε Αλέξου, Δαπάναις του Εκκλησιαστικού Ταμείου. Δια χειρός Χρήστου-Γ Ζωγράφου εκ Νεγοβανίου. 1893 Μαΐου 19».

Εικόνα 14: Η επιγραφή του αγιογράφου στην εικόνα του Αγίου Δημητρίου.

Εικόνες τέμπλου

Το τέμπλο ενός ναού αποτελεί το όριο μεταξύ του νοητού και ουράνιου κόσμου, τον οποίο συμβολίζει το Ιερό Βήμα, και του γήινου και αισθητού κόσμου, τον οποίο συμβολίζει ο κυρίως ναός. Επίσης, το τέμπλο λειτουργεί ως καθρέφτης ολόκληρου του λειτουργικού χρόνου και αποτελείται από τρία μέρη:

- ♦ *Τη βάση ή κάτω ζώνη (θωράκια)*
- ♦ *Τη μεσαία ζώνη με τα Δεσποτικά*
- ♦ *Την άνω ζώνη με το επιστόλιο (ή θριγκό) και την επίστεψη (ή πυραμίδα)*

Η βάση: κοσμεύεται από τα θωράκια στα οποία παριστάνονται σκηνές από την Παλαιά Διαθήκη.

Η μεσαία ζώνη: σε αυτό το σημείο του τέμπλου υπάρχουν οι δεσποτικές εικόνες των οποίων οι φωτοστέφανοι είναι με αργυρό έλασμα. Συγκεκριμένα, δεξιά της Ωραίας Πύλης βρίσκεται η εικόνα του Χριστού και δίπλα η εικόνα του Αγίου Ιωάννη του Προδρόμου, ενώ, αριστερά της Ωραίας Πύλης, υπάρχει η εικόνα της Παναγίας, και δίπλα στην Παναγία εικονίζεται ο άγιος στον οποίο είναι αφιερωμένος ο ναός, δηλαδή, ο άγιος Γεώργιος ο Τροπαιοφόρος.

Η άνω ζώνη: αυτή η ζώνη περιλαμβάνει κάποιες επιμέρους ζώνες. Στην πρώτη εικονίζεται η Μεγάλη Δέηση και οι απόστολοι, στη δεύτερη οι μορφές των 17 προφητών, στην τρίτη κάποιοι άγιοι της Ορθοδοξίας και, τέλος, στην τέταρτη ζώνη, παριστάνονται διάφορες σκηνές από τη ζωή της Παναγίας και του Χριστού (Δωδεκάορτο). Στην κορυφή του τέμπλου υπάρχουν τα Λυπηρά.

Στην **Ωραία Πύλη** εικονίζεται ο Χριστός να ευλογεί με τα δυο του χέρια, μέσα σε Ποτήριο. Η απεικόνιση αυτή είναι πιθανό να συνδέεται με το θέμα του Μελισμού, το οποίο κυριάρχησε στις χριστολογικές συζητήσεις στο Βυζάντιο κατά τον 12^ο αιώνα³⁴. Η εικόνα αυτή, ωστόσο, συνδέεται άμεσα με τη Θεία Κοινωνία, όπως δηλώνει και η φράση, η οποία αναγράφεται εκατέρωθεν των ώμων του Χριστού, “*Άρτος Ζωής*”, σύμφωνα με το λόγο του Κυρίου: “*Εγώ ειμί ο άρτος της ζωής*”(Ιω 6,48). Επίσης, αναγράφονται τα μονογράμματα “*ΙΣ ΧΣ*”, ενώ, στο φωτοστέφανο του Ιησού υπάρχει η φράση “*Ο ΩΝ*”. Στο κάτω δεξιό μέρος της εικόνας υπάρχει, και πάλι, το εξής χωρίο από την περικοπή του Ιωάννη: “*Ο τρώγων μου την*

³⁴ Χατζηγεφραιμίδης Ε. Αρχιμ. (2006), *Ορθοδοξία και πολιτισμός - Η διακονία της κατάφασης στην πολιτισμική πολυμορφία*. Θεσσαλονίκη: Αντώνη Σταμούλη. σ. 51.

σάρκα και πίνων μου το αίμα εν εμοί μένει καγώ εν αυτώ” (Ιω 6,56). Επίσης, υπάρχει και η αναγραφή των ονομάτων των δωρητών με την αντίστοιχη ημερομηνία: “Δαπάνη τους κυρίους Αυτάφελφους Στέφο και νικολάου Αγγε...ουτζούλκος. Εις νημόσινων εώνιων. 1903 Μαρτίου 28”.

Εικόνα 15: Ο Χριστός σε Ποτήριο. Ωραία Πύλη του ναού.

Τα **βημόθυρα**, τα οποία συμβολίζουν τη θύρα της εισόδου στη Βασιλεία των Ουρανών, «τις πύλες της ζωής», αποτελούνται από δύο ξύλινα θυρόφυλλα. Η εικονογραφία των βημοθύρων συνδέεται στενά με το συμβολισμό του ιερού βήματος. Στα βημόθυρα συναντάμε γενικότερα το θέμα του Ευαγγελισμού, προφήτες, αγίους και ιεράρχες της εκκλησίας. Πάνω στα συγκεκριμένα βημόθυρα υπάρχουν τέσσερις παραστάσεις. Στις δυο πρώτες εικονίζεται ο Ευαγγελισμός της Θεοτόκου και στις άλλες δυο ο Ευαγγελιστής Ματθαίος (αριστερά) και ο Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος (δεξιά).

Εικόνα 16: Τα βημόθυρα του ναού.

Μεσαία Ζώνη

Δεξιά της Ωραίας Πύλης βρίσκεται η εικόνα του **Χριστού**, στην οποία ο Ιησούς εικονίζεται μυστακοφόρος και ολιγογένειος να φέρει φωτοστέφανο με αργυρό έλασμα. Ο Χριστός παρουσιάζεται φορώντας στολή αρχιερέα με το σάκο και το ωμοφόριο, να ευλογεί με το δεξί χέρι³⁵. Στο αριστερό Του χέρι κρατά κώδικα του Ευαγγελίου, ανοιχτό στο χωρίο Ιω 10, 11-12: “*Εγώ ειμι ο ποιμήν ο καλός. Την ψυχήν αυτού τίθησιν υπέρ των προβάτων. Ο μισθωτός δε και ουκ ων ποιμήν*”. Γύρω από τη μορφή του Χριστού υπάρχει η αιογραφική φράση “*Ο ΩΝ*” χαρακτηριστικό της αιδιότητας του Χριστού και τα μονογράμματα “*ΙΣ ΧΣ*” τα οποία συμπληρώνονται από τη φράση “*ο μέγας Αρχιερεύς*”.

Αριστερά της Ωραίας Πύλης βρίσκεται η εικόνα της **Παναγίας**, η οποία παριστάνεται στον τύπο της Οδηγήτριας³⁶. Η μορφή της Θεοτόκου παρουσιάζεται με στέμμα και πορφύρα, να υψώνει το δεξί χέρι της μπροστά από το στήθος, ενώ, με το αριστερό κρατά τον μικρό Χριστό, πάνω από τη μορφή του οποίου υπάρχουν τα μονογράμματα “*ΙΣ ΧΣ*”. Ο Χριστός, ο οποίος φέρει μπλε ιμάτιο και κόκκινο χιτώνα, παρουσιάζεται να ευλογεί με το δεξί του χέρι, ενώ, στο αριστερό κρατά κλειστό κώδικα Ευαγγελίου. Στην εικόνα αναγράφονται, επίσης, τα αρχικά γράμματα “*ΜΡ ΘΟΥ*”, ενώ, εκτός από τους φωτοστέφανους της Θεοτόκου και του Χριστού, και τα χέρια της Θεοτόκου είναι ντυμένα με αργυρό έλασμα. Επίσης, πάνω από τη μορφή της Παναγίας, εικονίζονται άγγελοι, με κόκκινους

Εικόνα 17: Η Δεσποτική εικόνα του Χριστού στο τέμπλο του ναού.

Εικόνα 18: Η Δεσποτική εικόνα της Θεοτόκου στο τέμπλο του ναού.

³⁵ Μπέσσας Δ. & Χατζηεφραιμίδης Ε. Αρχιμ. (2003), *Μακεδόν 11 - Ο ζωγράφος Χρήστος ή Χριστόδουλος Ζωγράφος*. σ. 391.

³⁶ Μπέσσας Δ. & Χατζηεφραιμίδης Ε. Αρχιμ. (2003), *Μακεδόν 11 - Ο ζωγράφος Χρήστος ή Χριστόδουλος Ζωγράφος*. σ. 391.

χιτώνες, πάνω στα σύννεφα του ουρανού, να κρατούν ειλητάρια στα οποία αναγράφονται τα εξής: Αριστερά: *‘Χαίρε ότι υπάρχεις βασιλέως και’* [θεδρα]. Δεξιά: *‘Χαίρε ότι βαστάζεις τον βαστάζοντα [πάντα]*.

Δίπλα από την εικόνα του Χριστού υπάρχει ο επικρατέστερος τύπος της εικόνας του **Αγίου Ιωάννη του Προδρόμου**, με τον Άγιο να κρατά στο αριστερό του χέρι την τίμια κεφαλή του “επί πίνακα” (Μθ 14,11. Μρ 6,28) και ειλητάριο στο οποίο αναγράφεται η ρήση: *“Μετανοείτε, ήγγικε γαρ η βασιλεία των ουρανών”* (Μθ 3,2). Ο Άγιος Ιωάννης ο Πρόδρομος εικονίζεται, όπως και ο Χριστός, μυστακοφόρος και ολιγογένειος, να ευλογεί με το δεξί του χέρι. Τα φτερά του δημιουργούν σχηματική, ημικυκλική υποδοχή για το φωτοστέφανο το οποίο καλύπτει τα μαλλιά του³⁷. Ο Άγιος φέρει ένδυμα από τρίχες καμήλας και δερμάτινη ζώνη στη μέση, σύμφωνα με τις αναφορές του Ευαγγελίου (Μθ 3,4. Μρ 1,6), ενώ, από πάνω φορά πτυχωτό ιμάτιο. Επίσης, η όψη του Αγίου Ιωάννη παρουσιάζεται ασκητική με «άγρια» χαρακτηριστικά, σύμφωνα με τις διηγήσεις της Αγίας Γραφής για τον ασκητικό του βίο. Πάνω από τη μορφή του Αγίου αναγράφεται το όνομά του: *“ΑΓΙΟΣ Ιω, ο πρόδρομος”*.

Αριστερά από την εικόνα της Παναγίας, βρίσκεται η εικόνα του **Αγίου Γεωργίου του Τροπαιοφόρου**, στη μνήμη του οποίου είναι αφιερωμένος ο ναός. Ο Άγιος Γεώργιος παρουσιάζεται, πάνω στο άλογο, να σκοτώνει με το δόρυ του το δράκο. Στα νώτα του αλόγου εικονίζεται ο νεαρός με την υδρία και το προσόψι, που τον αρπάζει ο Άγιος, την ώρα της δούλεψής του στον αγά, και τον οδηγεί στη μητέρα του. Επίσης, εικονίζεται η βασιλοπούλα η οποία φέρει στέμμα και πορφύρα, να στέκεται έξω από το παλάτι κρατώντας στα χέρια της κλαδιά φοίνικα, τα οποία συμβολίζουν τη νίκη εναντίον του δράκου³⁸. Στον εξώστη του παλατιού παριστάνονται ο βασιλιάς, με στέμμα και χρυσό ένδυμα να ρίχνει τα κλειδιά, και η βασίλισσα, η οποία φέρει, επίσης, στέμμα και πορφύρα. Το μεγαλύτερο μέρος της μορφής του Αγίου Γεωργίου είναι καλυμμένο με σκαλιστό ασημένιο έλασμα, ενώ, το φυσικό περιβάλλον, το παλάτι και οι κατοικίες που συμπληρώνουν την εικόνα έχουν αποδοθεί με έντονα χρώματα δίνοντας έμφαση³⁹. Ο δράκος παρουσιάζεται με φτερά και λέπια έχοντας

³⁷ Μπέσσας Δ. & Χατζηεφραιμίδης Ε. Αρχιμ. (2003), *Μακεδόν 11 - Ο ζωγράφος Χρήστος ή Χριστόδουλος Ζωγράφος*. σ. 392.

³⁸ Μπέσσας Δ. & Χατζηεφραιμίδης Ε. Αρχιμ. (2003), *Μακεδόν 11 - Ο ζωγράφος Χρήστος ή Χριστόδουλος Ζωγράφος*. σ. 392.

³⁹ Μπέσσας Δ. & Χατζηεφραιμίδης Ε. Αρχιμ. (2003), *Μακεδόν 11 - Ο ζωγράφος Χρήστος ή Χριστόδουλος Ζωγράφος*. σ. 392.

κόκκινο χρώμα. Στο αριστερό τμήμα της εικόνας, παρουσιάζεται, ανάμεσα στα σύννεφα, ένας άγγελος με κόκκινο χιτώνα και πράσινο ιμάτιο, ο οποίος κρατά ειλητήριο με την εξής φράση: “Χαίρε Μάρτις τροπεοφόρε γεώργιε”. Επίσης, στο ύψος των ώμων του Αγίου Γεωργίου, υπάρχει επιγραφή με κόκκινα γράμματα η οποία επιβεβαιώνει την ταυτότητα του εικονιζόμενου αγίου: “Ο ΑΓΙΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ ο τροπαιοφόρος”, ενώ, κάτω από το άλογο, αναγράφεται η χρονολογία 1891, ένα έτος, δηλαδή, μετά την οικοδόμηση του ναού.

Ο Άγιος Δημήτριος, ο οποίος εικονίζεται δεξιά από τον Άγιο Ιωάννη τον Πρόδρομο, παρουσιάζεται πάνω στο άλογο, να κρατά με το αριστερό του χέρι τα χαλινάρια και με το δεξί ένα δόρυ, με το οποίο χτυπά τον εχθρό και σπάει το δόρυ του. Ο Άγιος Δημήτριος φέρει πολεμική εξάρτηση με πράσινο ιμάτιο και χρυσό θώρακα⁴⁰. Ο εχθρός είναι μυστακοφόρος και φορά κόκκινο ιμάτιο. Στα νώτα του αλόγου εικονίζεται ένας γέροντας με μπλε χιτώνα. Την εικόνα συμπληρώνει το φυσικό περιβάλλον με τα δέντρα σε σχήμα κώνου και το κτίριο σε έντονα χρώματα⁴¹. Πάνω από τη μορφή του αγίου αναγράφεται το όνομά του: “ Ο ΑΓΙΟΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ο μυροβλήτης”.

Στο κάτω μέρος της εικόνας του Αγίου Δημητρίου υπάρχει με άσπρα, μικρά γράμματα, το ιδιόχειρο σημείωμα του αγιογράφου, το οποίο, όπως προαναφέρθηκε, αναφέρει τον εφημέριο του ναού την περίοδο αγιογράφησης των εικόνων, τον επίτροπο, τον αγιογράφο, το γεγονός ότι το έργο αυτό πραγματοποιήθηκε με έξοδα του εκκλησιαστικού ταμείου, καθώς, και την αντίστοιχη ημερομηνία:

« Άπασαι αι εικόνες ιστορήθησαν επί της εφημερίας του Αιδεσιμωτάτου Πα’Ιωάννου Ν. Πατέρα, επιτροπέοντος του κυρίου Τάσε Αλέξου, Δαπάναις του Εκκλησιαστικού Ταμείου Δια χειρός Χρήστου-Γ Ζωγράφου εκ Νεγοβανίου 1893 Μαΐου 19».

Δεξιά της εικόνας του Αγίου Δημητρίου βρίσκεται η εικόνα των **Αγίων Κωνσταντίνου και Ελένης**, η οποία φέρει, επίσης, την χρονολογία 1891. Ο Άγιος Κωνσταντίνος εικονίζεται, όπως ο Χριστός και ο Άγιος Ιωάννης ο Πρόδρομος, μυστακοφόρος και ολιγογένειος, φορώντας τη βασιλική αλουργίδα, χρυσή ζώνη και κρατώντας το βασιλικό σκήπτρο. Η Αγία Ελένη παριστάνεται με τη στολή της Αυγούστας να κρατά στο αριστερό της χέρι κλαδί από

⁴⁰ Μπέσσας Δ. & Χατζηεφραιμίδης Ε. Αρχιμ. (2003), *Μακεδόν 11 - Ο ζωγράφος Χρήστος ή Χριστόδουλος Ζωγράφος*. σ. 392.

⁴¹ Μπέσσας Δ. & Χατζηεφραιμίδης Ε. Αρχιμ. (2003), *Μακεδόν 11 - Ο ζωγράφος Χρήστος ή Χριστόδουλος Ζωγράφος*. σ. 392.

φοίνικα⁴². Οι δυο Άγιοι κρατούν ανάμεσά τους το σταυρό του Κυρίου στην κορυφή του οποίου αναγράφονται τα αρχικά γράμματα *INBI* (*Ιησούς Ναζωραίος Βασιλεύς Ιουδαίων*). Τέλος, πάνω από τις μορφές των δυο αγίων αναγράφονται τα ονόματά τους: “*ΑΓΙΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ-ΑΓΙΑ ΕΛΕΝΗ*”.

Αριστερά από την εικόνα του Αγίου Γεωργίου του Τροπαιοφόρου βρίσκεται η εικόνα του **Αγίου Αθανασίου**, ο οποίος φέρει φωτοστέφανο με αργυρό έλασμα και παρουσιάζεται να ευλογεί με το δεξί του χέρι και στο αριστερό να κρατά το Ευαγγέλιο⁴³. Ο Άγιος Αθανάσιος εικονίζεται με άσπρη γενειάδα και έντονα χρώματα, φορώντας την αρχιερατική στολή επισκόπου, ενώ, πάνω από τη μορφή του η επιγραφή “*ΑΓΙΟΣ ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ Αλεξανδρείας*” πιστοποιεί την ταυτότητά του.

Δίπλα στην εικόνα του Αγίου Αθανασίου υπάρχει η εικόνα του **Αγίου Νικολάου** από τα Μύρα της Λυκίας, του Θαυματουργού. Ο Άγιος εικονίζεται να ευλογεί με το δεξί του χέρι και με το αριστερό να κρατά το Ευαγγέλιο. Όπως και ο Άγιος Αθανάσιος, φέρει φωτοστέφανο με αργυρό έλασμα και φορά την αρχιερατική στολή επισκόπου⁴⁴. Επίσης, στο ύψος των ώμων του υπάρχει η επιγραφή με το όνομά του: “*Ο ΑΓΙΟΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ*”. Πάνω από τον άγιο Νικόλαο εικονίζονται οι μορφές του Χριστού και της Παναγίας. Ο Χριστός (αριστερά) πάνω σε σύννεφα φέρει κόκκινο χιτώνα και μπλε ιμάτιο και παριστάνεται να ευλογεί τον άγιο με το δεξί του χέρι, ενώ στο αριστερό κρατά κλειστό κώδικα Ευαγγελίου. Η Παναγία (δεξιά) φέρει πορφύρα και κρατά ωμοφόριο. Η εικόνα διακρίνεται, όπως και η προηγούμενη, για τα έντονα χρώματα.

Δεξιά της νότιας Πύλης του Ιερού Βήματος υπάρχει η εικόνα της **ανάληψης του προφήτη Ηλία** στους ουρανούς. Ο προφήτης Ηλίας εικονίζεται πάνω σε πύρινο άρμα, το οποίο σύρουν τέσσερα άλογα, να αναλαμβάνεται στους ουρανούς, όπως υποδηλώνουν τα γκρίζα σύννεφα, τα οποία υπάρχουν κάτω από το άρμα. Ο προφήτης φέρει γαλάζιο ιμάτιο και, κατά την ανάληψή του, αφήνει να πέσει η μηλωτή του στον μαθητή του Ελισαίο⁴⁵. Ο

⁴² Μπέσσας Δ. & Χατζηεφραιμίδης Ε. Αρχιμ. (2003), *Μακεδόν 11 - Ο ζωγράφος Χρήστος ή Χριστόδουλος Ζωγράφος*. σ. 393.

⁴³ Μπέσσας Δ. & Χατζηεφραιμίδης Ε. Αρχιμ. (2003), *Μακεδόν 11 - Ο ζωγράφος Χρήστος ή Χριστόδουλος Ζωγράφος*. σ. 393.

⁴⁴ Μπέσσας Δ. & Χατζηεφραιμίδης Ε. Αρχιμ. (2003), *Μακεδόν 11 - Ο ζωγράφος Χρήστος ή Χριστόδουλος Ζωγράφος*. σ. 393.

⁴⁵ Μπέσσας Δ. & Χατζηεφραιμίδης Ε. Αρχιμ. (2003), *Μακεδόν 11 - Ο ζωγράφος Χρήστος ή Χριστόδουλος Ζωγράφος*. σ. 393.

Ελισαίος εικονίζεται φαλακρός να λέει την εξής φράση: “*Πάτερ Πάτερ, άρμα Ισραήλ και ιππεύς αυτού*” (Δ΄ Βασ 2, 12). Στο κάτω, αριστερό μέρος της εικόνας, εικονίζεται, και πάλι, ο προφήτης Ηλίας να κρύβεται στο σπήλαιο και δεξιά του ο κόρακας να του φέρνει τροφή. Στο ύψος των ώμων του προφήτη υπάρχει η εξής επιγραφή: “*Ο προφήτης Ηλίας θρεφόμενος υπό του κόρακος*”. Το θέμα αυτής της εικόνας είναι ειλημμένο από το Γ΄ Βασ 17, 3-6, όπου αναφέρεται, ότι ο προφήτης Ηλίας, ύστερα από θεϊκή εντολή, κρύβεται στον ξεροπόταμο Χορράθ, ανατολικά του Ιορδάνη. Το σημείο αυτό αποτελούσε καλό κρησφύγετο λόγω των σπηλαίων και της πυκνής βλάστησης. Όσο παρέμενε εκεί ο προφήτης Ηλίας έπινε νερό από τον χείμαρρο, ενώ τρεφόταν, κατά θαυμαστό τρόπο, από τους κόρακες οι οποίοι του έφερναν άρτο το πρωί και κρέας το δειλινό. Η εικόνα της ανάληψης του προφήτη Ηλία συμπληρώνεται από το καταπράσινο φυσικό περιβάλλον, το βουνό και τα δέντρα, ενώ στο κάτω μέρος αυτής αναγράφεται η χρονολογία 1893 και στο πάνω μέρος η επιγραφή: “*Η ΠΥΡΦΟΡΟΣ ΑΝΑΛΗΨΙΣ ΤΟΥ ΠΡΟΦΗΤΟΥ ΗΛΙΟΥ*”.

Αριστερά της Βόρειας Πύλης του Ιερού Βήματος υπάρχει η **εικόνα των Εισοδίων της Θεοτόκου**, σύμφωνα με την παράδοση των Απόκρυφων ευαγγελίων. Η μικρή Μαρία εικονίζεται, σε ηλικία τριών ετών, να οδηγείται στο ναό του Κυρίου από τους γονείς της, Ιωακείμ και Άννα, οι οποίοι βρίσκονται δεξιά και αριστερά του αρχιερέα Ζαχαρία. Ο αρχιερέας Ζαχαρίας, ο οποίος φέρει χρυσό ένδυμα, εικονίζεται στο κέντρο να υποδέχεται τη Θεοτόκο επιθέτοντας σε αυτή το δεξί του χέρι⁴⁶. Οι μορφές των αγίων Ιωακείμ, Άννας, καθώς και του Αρχιερέα Ζαχαρία φέρουν φωτοστέφανο με αργυρό έλασμα. Η μορφή της Παναγίας έχει αποδοθεί σε ευλαβική στάση, φορώντας, όπως και οι γονείς της, πράσινο χιτώνα και κόκκινο μάτιο. Στο βάθος της εικόνας διακρίνονται οι τρεις λαμπαδηφόρες παρθένες οι οποίες συνόδευσαν την Θεοτόκο στο ναό. Η συγκεκριμένη απεικόνιση των Εισοδίων της Θεοτόκου διαφέρει από τις συνήθειες, στις οποίες η Παναγία οδηγείται στο ναό από τους γονείς της και τις φίλες της και ο αρχιερέας Ζαχαρίας υποδέχεται την Παρθένο, η οποία άλλες φορές εικονίζεται να στέκεται μπροστά από τις βαθμίδες του θυσιαστηρίου και άλλες φορές εικονίζεται να πηγαίνει προς αυτές⁴⁷. Πάνω από την εικόνα υπάρχει η αντίστοιχη επιγραφή: “*ΤΑ ΕΙΣΟΔΙΑ ΤΗΣ ΘΕΟΤΟΚΟΥ*”.

---

⁴⁶ Μπέσσας Δ. & Χατζηφραιμίδης Ε. Αρχιμ. (2003), *Μακεδόν 11 - Ο ζωγράφος Χρήστος ή Χριστόδουλος Ζωγράφος*. σ. 393- 394.

⁴⁷ Μπέσσας Δ. & Χατζηφραιμίδης Ε. Αρχιμ. (2003), *Μακεδόν 11 - Ο ζωγράφος Χρήστος ή Χριστόδουλος Ζωγράφος*. σ. 394.

Οι εικόνες του τέμπλου ξεχωρίζουν, επίσης, λόγω της σπάνιας απεικόνισης του Χριστού, της Παναγίας, του Αγίου Ιωάννη του Προδρόμου, του Αγίου Γεωργίου, του Αγίου Νικολάου και του Αγίου Αθανασίου, οι οποίοι παρουσιάζονται να κοιτούν το θεατή ίσια στα μάτια, είτε αυτός τους αντικρίζει μετωπικά, είτε κινείται αριστερά και δεξιά. Αυτή η απεικόνιση έχει την αρχή της στο στοιχείο του “**πανθ’ορώντος**” Θεού και αποτελεί σπάνια περίπτωση⁴⁸. Στις πλαϊνές θύρες του τέμπλου, οι οποίες αποτελούν τις εισόδους προς το Ιερό Βήμα, υπάρχουν οι μορφές των αρχαγγέλων Μιχαήλ και Γαβριήλ, οι οποίοι φυλάσσουν το Ιερό του ναού. Κατά την Ανατολική Ορθόδοξη Εκκλησία, ο αρχάγγελος Μιχαήλ αποτελεί, μαζί με τον αρχάγγελο Γαβριήλ, το δεύτερο από τα εννέα τάγματα ασωμάτων και εορτάζονται στις 8 Νοεμβρίου.

Η παράσταση του **Αρχαγγέλου Μιχαήλ** βρίσκεται στη βόρεια θύρα του τέμπλου του ναού του Αγίου Γεωργίου. Ο Αρχάγγελος εικονίζεται ολόσωμος, με μεγάλα φτερά, επιβλητικός και θριαμβευτής. Στο δεξί του χέρι κρατά ένα σπαθί, το οποίο συμβολίζει την εξουσία που του χάρισε ο Θεός, ενώ, στο αριστερό χέρι κρατά ένα βρέφος, το οποίο συμβολίζει την ψυχή του ανθρώπινου σώματος που κείται κάτω από τα πόδια του. Πατώντας τη φθορά του υλικού σώματος και αναδεικνύοντας τη ψυχή στην αρχική της μορφή και αγνότητα, υπενθυμίζει, επίσης, την ιδιότητα του ψυχοπομπού αγγέλου, σύμφωνα με τη λαϊκή παράδοση. Το μεγαλύτερο μέρος του σώματος του Αρχαγγέλου είναι ντυμένο με χρυσό έλασμα, ενώ φέρει κόκκινο μιάτιο. Στο πάνω δεξί μέρος της εικόνας υπάρχει με κόκκινα γράμματα η επιγραφή με το όνομα του Αρχαγγέλου: “ *Ο ΑΡΧΟΝ ΜΙΧΑΗΛ*”.

Εικόνα 19: Η αγιογραφία του Αρχαγγέλου Μιχαήλ στη Βόρεια θύρα του ιερού Βήματος.

Η παράσταση του **Αρχαγγέλου Γαβριήλ** βρίσκεται στη νότια θύρα του τέμπλου του ναού του Αγίου Γεωργίου. Ο αρχάγγελος Γαβριήλ αποδίδεται, επίσης, μεγαλόπρεπος, με φτερά. Στο δεξί του χέρι κρατά ένα σκήπτρο, το οποίο συμβολίζει την εξουσία που του

⁴⁸ Μπέσσας Δ. & Χατζηφραϊμίδης Ε. Αρχιμ. (2003), *Μακεδόν 11 - Ο ζωγράφος Χρήστος ή Χριστόδουλος Ζωγράφος*. σ. 393.

χάρισε ο Θεός, και στο αριστερό χέρι κρατά μια γαλάζια σφαίρα, η οποία συμβολίζει τον κόσμο και πάνω της είναι γραμμένα τα μονογράμματα ΙΣ ΧΣ. Στην ενδυμασία του υπάρχουν κάποια στοιχεία από χρυσό, ενώ, φέρει ροζ ιμάτιο. Η επιγραφή: “Ο ΑΡΧΑΓΓΕΛΟΣ ΓΑΒΡΙΗΛ”, πάνω από τη μορφή του, πιστοποιεί την ταυτότητά του.

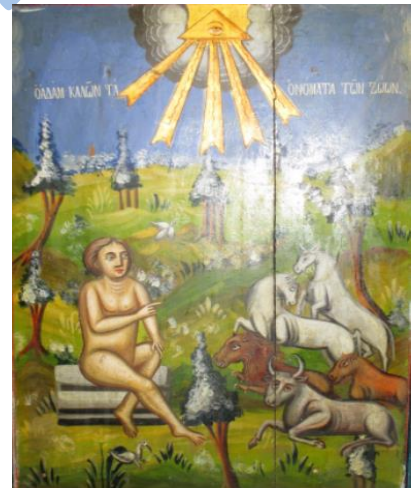
Εικόνα 20: Η αγιογραφία του Αρχαγγέλου Γαβριήλ στη νότια θύρα του Ιερού Βήματος.

Κάτω Ζώνη- Θωράκια

Κάτω από τις Δεσποτικές εικόνες, στα θωράκια (ποδιές) του τέμπλου, υπάρχουν δέκα παραστάσεις οι οποίες απεικονίζουν θέματα της Παλαιάς Διαθήκης. Τα γεγονότα εικονίζονται σε χρονολογική σειρά, από την πλάση των πρωτοπλάστων ως τη θυσία του Αβραάμ. Ο Δημιουργός εικονίζεται μέσα σε χρυσό φόντο, σε τρεις εικόνες ως γέροντας (στις εικόνες με την πλάση του Αδάμ και της Εύας και στην εικόνα με την εξορία τους από τον Παράδεισο) με γκριζα γενειάδα και κόκκινο ιμάτιο. Σε άλλες εικόνες ο οφθαλμός του αποδίδεται με τρίγωνο από το οποίο φεύγουν πλατιές φωτεινές ακτίνες⁴⁹. Ωστόσο, σε όλες τις εικόνες ο Δημιουργός χωρίζεται από το δημιούργημα με ένα μεγάλο σύννεφο. Ο Αδάμ και η Εύα παριστάνονται πριν από την πτώση τους, γυμνοί, σύμφωνα με την νοοτροπία η οποία ξεκίνησε από το Άγιο Όρος, και έχοντας υπερφυσικό μέγεθος σε σχέση με το περιβάλλον, ενώ, ο Παράδεισος παριστάνεται σαν καταπράσινο και ανθισμένο λιβάδι, στοιχείο που συμφωνεί με τη σημασία της περσικής λέξης “παράδεισος” = κήπος⁵⁰. Συγκεκριμένα οι παραστάσεις έχουν ως εξής:

Η πρώτη παράσταση εικονίζει την πλάση του Αδάμ, όπου ο Δημιουργός ευλογεί με το δεξί του χέρι και με το αριστερό κρατά τον Αδάμ. Το φυσικό τοπίο με την πλούσια βλάστηση συμπληρώνει την εικόνα στην οποία υπάρχει η επιγραφή: “*Η ΠΛΑΣΙΣ ΤΟΥ ΑΔΑΜ*”⁵¹.

Η δεύτερη παράσταση δείχνει τον Αδάμ να προσδίδει ονόματα στα διάφορα ζώα. Ο Αδάμ εικονίζεται πάνω σε σχηματοποιημένη πέτρα να δείχνει με το δείκτη του χεριού του κοιτάζοντας τα ζώα. Ο οφθαλμός του Δημιουργού αποδίδεται με τρίγωνο από το οποίο εκπέμπονται πέντε

Εικόνα 21: Ο Αδάμ δίνει ονόματα στα ζώα.

⁴⁹ Μπέσσας Δ. & Χατζηεφραιμίδης Ε. Αρχιμ. (2003), *Μακεδόν 11 - Ο ζωγράφος Χρήστος ή Χριστόδουλος Ζωγράφος*. σ. 394.

⁵⁰ Μπέσσας Δ. & Χατζηεφραιμίδης Ε. Αρχιμ. (2003), *Μακεδόν 11 - Ο ζωγράφος Χρήστος ή Χριστόδουλος Ζωγράφος*. σ. 394.

⁵¹ Μπέσσας Δ. & Χατζηεφραιμίδης Ε. Αρχιμ. (2003), *Μακεδόν 11 - Ο ζωγράφος Χρήστος ή Χριστόδουλος Ζωγράφος*. σ. 394.

φωτεινές ακτίνες⁵². Πάνω στην εικόνα υπάρχει η εξής φράση: “Ο ΑΔΑΜ ΚΑΛΩΝ ΤΑ ΟΝΟΜΑΤΑ ΤΩΝ ΖΩΩΝ”.

Η τρίτη παράσταση εικονίζει την πλάση της Εύας. Ο Δημιουργός στέκεται γονατιστά και κρατά με το αριστερό του χέρι την Εύα, η οποία είναι όρθια, από τον καρπό της. Ο Αδάμ εμφανίζεται να αναπαύεται στον Παράδεισο, μισοξαπλωμένος με κλειστά μάτια. Η πρωτοτυπία της συγκεκριμένης εικόνας έγκειται στο γεγονός ότι ο Δημιουργός κρατά το χέρι της Εύας και όχι του Αδάμ⁵³. Πάνω στη εικόνα αναγράφεται η φράση: “Η ΠΛΑΣΙΣ ΤΗΣ ΕΥΑΣ”.

Η τέταρτη παράσταση εικονίζει την πτώση του Αδάμ και της Εύας από τον Παράδεισο. Οι πρωτόπλαστοι παρουσιάζονται να περπατούν ακροπατώντας γιατί έφταιξαν, ενώ τα σώματά τους είναι αφύσικα. Μάλιστα, το σώμα της Εύας είναι σχεδόν παραμορφωμένο με το δεξί της πόδι να είναι σχεδόν «εξαβλωμένο»⁵⁴. Ο Αδάμ παριστάνεται να κοιτάζει προς τα πίσω με φοβισμένο βλέμμα, ενώ η Εύα εικονίζεται με περισσότερη αυτοπεποίθηση. Η παρουσία του Δημιουργού γίνεται αισθητή και σε αυτήν την παράσταση με τον οφθαλμό του, ο οποίος παριστάνεται σε τρίγωνο το οποίο εκπέμπει εφτά φωτεινές ακτίνες⁵⁵. Πάνω στην εικόνα υπάρχει η εξής επιγραφή: “ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΣΤΑΣΕΩΣ ΤΟΥ ΑΔΑΜ ΚΑΙ ΤΗΣ ΕΥΑΣ ΕΝ ΤΩ ΠΑΡΑΔΕΙΣΩ”.

Στην Πέμπτη παράσταση εικονίζεται η Εύα όρθια μπροστά από το δέντρο της μηλιάς και το φίδι να ελίσσεται πάνω σ’ αυτό, ενώ, ο Αδάμ παρουσιάζεται καθιστός πάνω σε σχηματοποιημένη πέτρα⁵⁶. Στην εικόνα υπάρχει η εξής

Εικόνα 22: Η παράβαση του Αδάμ και της Εύας.

⁵² Μπέσσας Δ. & Χατζηεφραιμίδης Ε. Αρχιμ. (2003), *Μακεδόν 11 - Ο ζωγράφος Χρήστος ή Χριστόδουλος Ζωγράφος*. σ. 394.

⁵³ Μπέσσας Δ. & Χατζηεφραιμίδης Ε. Αρχιμ. (2003), *Μακεδόν 11 - Ο ζωγράφος Χρήστος ή Χριστόδουλος Ζωγράφος*. σ. 394.

⁵⁴ Μπέσσας Δ. & Χατζηεφραιμίδης Ε. Αρχιμ. (2003), *Μακεδόν 11 - Ο ζωγράφος Χρήστος ή Χριστόδουλος Ζωγράφος*. σ. 394.

⁵⁵ Μπέσσας Δ. & Χατζηεφραιμίδης Ε. Αρχιμ. (2003), *Μακεδόν 11 - Ο ζωγράφος Χρήστος ή Χριστόδουλος Ζωγράφος*. σ. 394.

επιγραφή: “*Η ΠΑΡΑΒΑΣΙΣ ΤΟΥ ΑΔΑΜ ΚΑΙ ΤΗΣ ΕΥΑΣ*”.

Η έκτη παράσταση εικονίζει την εξορία των πρωτοπλάστων από τον Παράδεισο. Ο Δημιουργός είναι όρθιος, με τα χέρια σταυρωμένα και περπατά έχοντας στραμμένο το βλέμμα του αλλού, ενώ, ένας άγγελος με μπλε χιτώνα και κόκκινο ιμάτιο, διώχνει τον Αδάμ και την Εύα από τον Παράδεισο, γεγονός που φαίνεται από την χαρακτηριστική κίνηση του χεριού του. Οι πρωτόπλαστοι φορούν κόκκινους δερμάτινους χιτώνες (Γε 3, 21). Ο Αδάμ εικονίζεται να κλαίει, έχοντας τα χέρια του στο πρόσωπό του, ενώ, η Εύα κοιτάζει προς τα πίσω και προσπαθεί να κρύψει τη γυμνότητά της⁵⁷. Στην εικόνα υπάρχει η επιγραφή “*Η ΕΞΟΡΙΑ ΤΟΥ ΑΔΑΜ ΚΑΙ ΤΗΣ ΕΥΑΣ*”.

Εικόνα 23: Η εξορία του Αδάμ και της Εύας από τον Παράδεισο.

Στην έβδομη παράσταση εικονίζονται οι πρωτόπλαστοι στο καταπράσινο τοπίο του Παραδείσου. Ο Αδάμ εργάζεται κρατώντας δικέλλι και η Εύα έχει δυο παιδιά, προφανώς τους Κάιν και Άβελ⁵⁸. Οι πρωτόπλαστοι φέρουν ενδυμασία. Ο Αδάμ, όπως και τα δυο παιδιά, φορούν κόκκινο χιτώνα και η Εύα γαλάζιο. Την εικόνα επιβεβαιώνει η εξής επιγραφή: “*Ο ΑΔΑΜ ΕΡΓΑΖΟΜΕΝΟΣ ΤΗΝ ΓΗΝ*”.

Η όγδοη παράσταση εικονίζει την ειρήνευση του Αβραάμ με τον ανιψιό του Λωτ, σύμφωνα με τις αναφορές της Παλαιάς Διαθήκης (Γε 13, 8-10). Ο Αβραάμ εικονίζεται με γκριζα γενειάδα, μπλε χιτώνα και κόκκινο ιμάτιο και ο Λωτ, επίσης, με γκριζα γενειάδα, πράσινο χιτώνα και ροζ ιμάτιο να έχει εκτεταμένο το αριστερό του χέρι. Την εικόνα συμπληρώνει

Εικόνα 24: Η ειρήνευση του Αβραάμ.

⁵⁶ Μπέσσας Δ. & Χατζηεφραιμίδης Ε. Αρχιμ. (2003), *Μακεδόν 11 - Ο ζωγράφος Χρήστος ή Χριστόδουλος Ζωγράφος*. σ. 395.

⁵⁷ Μπέσσας Δ. & Χατζηεφραιμίδης Ε. Αρχιμ. (2003), *Μακεδόν 11 - Ο ζωγράφος Χρήστος ή Χριστόδουλος Ζωγράφος*. σ. 395.

⁵⁸ Μπέσσας Δ. & Χατζηεφραιμίδης Ε. Αρχιμ. (2003), *Μακεδόν 11 - Ο ζωγράφος Χρήστος ή Χριστόδουλος Ζωγράφος*. σ. 395.

και η σχετική επιγραφή: “Ο ΑΒΡΑΑΜ ΕΙΡΗΝΕΥΕΙ ΜΕΤΑ ΤΟΥ ΛΩΤ”.

Η ένατη παράσταση εικονίζει τη φιλοξενία του Αβραάμ (Γε 18, 1-15). Ο Αβραάμ προσφέρει επί «πίνακος»⁵⁹ και από πίσω του διακρίνεται η Σάρα η οποία φορά ροζ ιμάτιο, ενώ οι τρεις άγγελοι οι οποίοι συμβολίζουν τον Τριαδικό Θεό, παριστάνονται να κάθονται γύρω από ένα τραπέζι πάνω στο οποίο υπάρχουν τρία χρυσά Ποτήρια. Και οι τρεις άγγελοι φέρουν φωτοστέφανο, φτερά και παρόμοια ενδυμασία με κόκκινους και μπλε χιτώνες. Στην εικόνα παριστάνεται και ένα κτίριο. Από τη διήγηση, ωστόσο, του βιβλίου της Γένεσης

Εικόνα 25: Η φιλοξενία του Αβραάμ.

προκύπτει ότι μάλλον η φιλοξενία δεν έγινε μέσα στη σκηνή του Αβραάμ. Αυτή η εικόνα θεωρείται ως η ορθόδοξη εικόνα της Αγίας Τριάδος, ενώ, μετά το 17^ο αιώνα η παράσταση του Πατρός στους ορθόδοξους ναούς θεωρείται απρέπεια⁶⁰. Στην εικόνα υπάρχει και η σχετική επιγραφή: “Η ΦΙΛΟΞΕΝΙΑ ΤΟΥ ΑΒΡΑΑΜ”.

Η δέκατη παράσταση εικονίζει τη θυσία του Αβραάμ με τον ίδιο να κρατά στο δεξί του χέρι ένα μαχαίρι και στο αριστερό τον Ισαάκ πάνω σε ένα ξύλο. Ο Αβραάμ παριστάνεται με γκριζα γενειάδα, ενώ φέρει μπλε ιμάτιο και κόκκινο χιτώνα. Στο πάνω, δεξί μέρος της εικόνας υπάρχει ένας άγγελος πάνω στα σύννεφα ο οποίος κρατά στο αριστερό του χέρι ειλητάριο, με τη φράση: “Αβραάμ, Αβραάμ, μη επιβάλῃς την χείρα σου επί το παιδάριον” (Γε 22, 11-12), και δείχνει να απευθύνεται στον Αβραάμ. Ο Ισαάκ φέρει κόκκινο χιτώνα, ενώ ο άγγελος μπλε χιτώνα και κόκκινο ιμάτιο. Η εικόνα συμπληρώνεται με την επιγραφή: “Η ΘΥΣΙΑ ΤΟΥ ΑΒΡΑΑΜ”.

⁵⁹ Μπέσσας Δ. & Χατζηφραιμίδης Ε. Αρχιμ. (2003), *Μακεδόν 11 - Ο ζωγράφος Χρήστος ή Χριστόδουλος Ζωγράφος*. σ. 395.

⁶⁰ Μπέσσας Δ. & Χατζηφραιμίδης Ε. Αρχιμ. (2003), *Μακεδόν 11 - Ο ζωγράφος Χρήστος ή Χριστόδουλος Ζωγράφος*. σ. 395.

Άνω Ζώνη

Στην πρώτη ζώνη πάνω από τις Δεσποτικές εικόνες υπάρχει η Μεγάλη Δέηση. Στο κέντρο της εικόνας βρίσκεται ο Χριστός, ο οποίος ευλογεί με το δεξί του χέρι και στο αριστερό κρατά το ευαγγέλιο ανοιχτό στο χωρίο: “*Ἴδού δίδωμι ὑμῖν τὴν ἐξουσίαν τοῦ πατεῖν ἐπάνω ὄφεων καὶ σκορπίων*” (Λουκ 10-19). Ο Χριστός εικονίζεται ολιγογένειος με κόκκινο χιτώνα και μπλε ιμάτιο. Πάνω από τη μορφή του Χριστού αναγράφεται η φράση: “*Ο ΩΝ*”. Δεξιά του Χριστού εικονίζεται η μορφή της Παναγίας σε στάση δέησης⁶¹. Η Παναγία φέρει ροζ ιμάτιο και στο ύψος των ώμων της αναγράφονται τα αρχικά γράμματα “*ΜΡ ΘΟΥ*”. Στα αριστερά του Χριστού εικονίζεται ο άγιος Ιωάννης ο Πρόδρομος, επίσης, σε στάση δέησης. Ο Άγιος παριστάνεται ολιγογένειος, με φτερά, κόκκινο χιτώνα και πράσινο ιμάτιο. Πάνω από τη μορφή του αναγράφεται το όνομά του: “*Ο ΑΓΙΟΣ ΙΩΑΝΝΗΣ ο Πρόδρομος*”. Και τα τρία πρόσωπα φέρουν φωτοστέφανο.

Εικόνα 26: Η Μεγάλη Δέηση.

Αριστερά από την εικόνα της δέησης υπάρχουν οι απόστολοι με την εξής σειρά: ο απόστολος Φίλιππος, ο οποίος εικονίζεται αγένειος, με μπλε χιτώνα και κόκκινο ιμάτιο να ευλογεί με το δεξί του χέρι και στο αριστερό να κρατά κλειστό ειλητάριο, ο απόστολος

⁶¹ Μπέσσας Δ. & Χατζηγεφραιμίδης Ε. Αρχμ. (2003), *Μακεδόν 11 - Ο ζωγράφος Χρήστος ή Χριστόδουλος Ζωγράφος*. σ. 395.

Βαρθολομαίος, ολιγογένειος με μπλε χιτώνα και ροζ ιμάτιο να ευλογεί με το δεξί του χέρι και στο αριστερό να κρατά κλειστό ειλητάριο, ο απόστολος Ανδρέας, ο οποίος εικονίζεται με γενειάδα, πράσινο χιτώνα και κόκκινο ιμάτιο να ευλογεί με το δεξί του χέρι και στο αριστερό να κρατά κλειστό ειλητάριο, ο απόστολος Λουκάς ο Ευαγγελιστής, ολιγογένειος με μπλε χιτώνα και ροζ ιμάτιο. Στο δεξί του χέρι κρατά κονδύλιο και στο αριστερό ανοιχτό κώδικα ευαγγελίου στο χωρίο: “ΕΠΕΙΔΗ ΠΕΡ ΠΟΛΛΟΙ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΑΝ ΑΝΑΤΑΞΑΣΘΑΙ ΔΙΗΓΗΣΙΝ”, ο απόστολος Ιωάννης ο Ευαγγελιστής, ο οποίος εικονίζεται, επίσης, με γενειάδα, κόκκινο χιτώνα και πράσινο ιμάτιο. Στο δεξί του χέρι φέρει, όπως και ο απόστολος Λουκάς ο Ευαγγελιστής, κονδύλιο, ενώ στο αριστερό κρατά ανοιχτό κώδικα του ευαγγελίου στο εξής χωρίο: “ΕΝ ΑΡΧΗ ΗΝ Ο ΛΟΓΟΣ ΚΑΙ Ο ΛΟΓΟΣ ΗΝ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΘΕΟΝ ΚΑΙ ΘΕΟΣ ΗΝ Ο ΛΟΓΟΣ”. Τέλος, ο απόστολος Πέτρος ο οποίος εικονίζεται ολιγογένειος, με μπλε χιτώνα και κόκκινο ιμάτιο, να κρατά στο αριστερό του χέρι το ρητό του 1^{ου} στίχου της επιστολής του: “Πέτρος απόστολος Ιησού Χριστού”, ενώ, στο αριστερό κρατά τα κλειδιά της θύρας του Παραδείσου⁶².

Δεξιά της εικόνας της δέησης υπάρχουν οι απόστολοι με την εξής σειρά: ο απόστολος Παύλος, ο οποίος εικονίζεται ολιγογένειος, με μπλε χιτώνα και ροζ ιμάτιο να ευλογεί με το δεξί του χέρι, ενώ στο αριστερό κρατά κλειστό κώδικα ευαγγελίου, ο απόστολος Μάρκος ο Ευαγγελιστής, ολιγογένειος με πράσινο χιτώνα και κόκκινο ιμάτιο να κρατά στο δεξί του χέρι κονδύλιο και στο αριστερό τον πρώτο στίχο του ευαγγελίου του: “ΑΡΧΗ ΤΟΥ ΕΥΑΓΓΕΛΙΟΥ ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ, ΥΙΟΥ ΤΟΥ ΘΕΟΥ”, ο απόστολος Ματθαίος ο Ευαγγελιστής, ο οποίος εικονίζεται με γκριζα γενειάδα, ροζ χιτώνα και μπλε ιμάτιο να κρατά στο δεξί του χέρι κονδύλιο και στο αριστερό ανοιχτό κώδικα ευαγγελίου με τη φράση η οποία αποτελεί την αρχή του ευαγγελίου του: “ΒΙΒΛΙΟΣ ΓΕΝΕΣΕΩΣ ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ, ΥΙΟΥ ΔΑΒΙΔ”⁶³, ο απόστολος Ιάκωβος, ολιγογένειος με μπλε χιτώνα και κόκκινο ιμάτιο να ευλογεί με το δεξί του χέρι, ενώ στο αριστερό κρατά κλειστό ειλητάριο, ο απόστολος Σίμων ο Ζηλωτής, ο οποίος εικονίζεται με γενειάδα, κόκκινο ιμάτιο και πράσινο χιτώνα. Ο απόστολος παρουσιάζεται να ευλογεί με το δεξί του χέρι, ενώ στο αριστερό κρατά κλειστό ειλητάριο. Τέλος, ο απόστολος Θωμάς, ο οποίος εικονίζεται αγένειος, με μπλε χιτώνα και κόκκινο

⁶² Μπέσσας Δ. & Χατζηεφραιμίδης Ε. Αρχιμ. (2003), *Μακεδόν 11 - Ο ζωγράφος Χρήστος ή Χριστόδουλος Ζωγράφος*. σ. 395.

⁶³ Μπέσσας Δ. & Χατζηεφραιμίδης Ε. Αρχιμ. (2003), *Μακεδόν 11 - Ο ζωγράφος Χρήστος ή Χριστόδουλος Ζωγράφος*. σ. 395.

μάτιο να ευλογεί με το δεξί του χέρι, ενώ στο αριστερό κρατά κλειστό ειλητάριο. Όλοι οι απόστολοι παριστάνονται πάνω σε γκρίζα σύννεφα, φέρουν φωτοστέφανο και πάνω από τη μορφή τους αναγράφεται το όνομά τους.

Στη δεύτερη ζώνη πάνω από τις Δεσποτικές εικόνες εικονίζονται οι δεκαεπτά προφήτες της Παλαιάς Διαθήκης, οι πέντε μείζονες: Ησαΐας, Ιερεμίας, Ιεζεκιήλ, Δανιήλ και Ηλίας, και οι δώδεκα ελάσσονες: Ωσηέ, Αμώς, Μιχαίας, Ιωήλ, Οβδιού, Ιωνάς, Ναούμ, Αββακούμ, Σοφονίας, Αγγαίος, Ζαχαρίας και Μαλαχίας⁶⁴. Όλοι οι προφήτες φέρουν φωτοστέφανο.

Στην τρίτη ζώνη πάνω από τις Δεσποτικές εικόνες εικονίζονται Άγιοι, ενώ στην τέταρτη παριστάνονται κάποιες από τις εικόνες του Δωδεκάορτου.

Στην άνω ζώνη αναπτύσσεται η επίστεψη ή πυραμίδα, η οποία διαμορφώνεται στην κορυφή με τον Εσταυρωμένο και εκατέρωθεν αυτού τις μορφές της Παναγίας και του Ιωάννη του ευαγγελιστή (Λυπηρά). Η Παναγία εικονίζεται τυλιγμένη στο ροζ μαφόριό της με καλυμμένους τους ώμους και την κεφαλή της, ενώ ο άγιος Ιωάννης ο Πρόδρομος, ο οποίος φέρει μπλε χιτώνα και κόκκινο μάτιο, είναι στραμμένος προς τον Εσταυρωμένο. Επίσης, στις απολήξεις των τεσσάρων άκρων του Σταυρού διακρίνονται οι τέσσερις Ευαγγελιστές: Ιωάννης, Μάρκος, Ματθαίος και Λουκάς, αντί των συμβόλων τους που συναντώνται συχνότερα. Τη βάση των Λυπηρών πλαισιώνουν τερατόμορφα όντα, οι δράκοντες, τους οποίους συνθλίβει ο Χριστός. Στη δεξιά πλευρά του Εσταυρωμένου υπάρχει ο Ήλιος και στην αριστερή η Σελήνη.

Εικόνα 27: Τα Λυπηρά στην κορυφή του τέμπλου.

Ιερό Βήμα

Το Ιερό Βήμα καταλαμβάνει το ανατολικό άκρο του ναού και ονομάζεται έτσι, επειδή βρίσκεται υψηλότερα από τον υπόλοιπο ναό, κατ' επίδραση των ρωμαϊκών βασιλικών, οι οποίες ήταν υπερυψωμένες στο σημείο αυτό και από εκεί μιλούσαν οι ρήτορες των δικαστηρίων⁶⁵. Ο χώρος του Ιερού Βήματος χωρίζεται από τον κυρίως ναό με ψηλό τέμπλο και η επικοινωνία Ιερού Βήματος και κυρίως ναού γίνεται με τις τρεις θύρες, την Ωραία Πύλη (κεντρική), από την οποία μπεινοβγαίνουν μόνο οι λειτουργοί, τη βόρεια και τη νότια πύλη. Θεωρείται ιερός χώρος, επειδή εκεί τελούνται τα ιερά μυστήρια, με κορυφαίο το μυστήριο της Θείας Ευχαριστίας. Επιτρέπεται η είσοδος μόνο στους κληρικούς και γι' αυτό ονομαζόταν άδυτον και άβατον. Στους βυζαντινούς χρόνους, στον μόνο λαϊκό, στον οποίο επιτρέπονταν η είσοδος ήταν ο αυτοκράτορας, διότι θεωρούνταν ιερό πρόσωπο⁶⁶.

Η ανατολική πλευρά του ιερού Βήματος καταλήγει σε κόγχη, η οποία ονομάζεται Πλατυτέρα, καθώς εκεί εικονογραφείται η «Πλατυτέρα των ουρανών»⁶⁷. Με τον τύπο της Πλατυτέρας δηλώνεται το δόγμα της σάρκωσης του Θεού Λόγου, καθώς η Θεοτόκος γεφύρωσε το χάσμα που άνοιξε η Εύα. Γι' αυτό το λόγο υπάρχει η εικόνα αυτή στο τεταρτοσφαίριο της κόγχης του Ιερού Βήματος, το οποίο συνδέει τον ουράνιο με το γήινο κόσμο⁶⁸. Η Παναγία παριστάνεται εκτεινώντας εκατέρωθεν τα χέρια, κατά τον τύπο της Δεομένης⁶⁹ εκφράζοντας την προσευχή της Εκκλησίας και τη μεσιτεία της ευσπλαχνίας. Η Θεοτόκος φέρει κόκκινο μαφόριο και φωτοστέφανο. Επίσης, η συγκεκριμένη εικόνα της Θεοτόκου η οποία παριστάνεται σε στάση δεομένης και φέρει μπροστά από το στήθος της

⁶⁵ Αποστολική διακονία, http://www.apostoliki-diakonia.gr/gr_main/catehism/theologia_zoi/themata.asp?cat=art&contents=contents_naos.asp&main=naos&file=page11.htm (προσπελάστηκε 10/03/2014).

⁶⁶ Αποστολική διακονία, http://www.apostoliki-diakonia.gr/gr_main/catehism/theologia_zoi/themata.asp?cat=art&contents=contents_naos.asp&main=naos&file=page11.htm (προσπελάστηκε 10/03/2014).

⁶⁷ Μπέσσας Δ. & Χατζηφραιμίδης Ε. Αρχιμ. (2003), *Μακεδόν 11 - Ο ζωγράφος Χρήστος ή Χριστόδουλος Ζωγράφος*. σ. 396.

⁶⁸ <http://users.uoa.gr/~nektar/orthodoxy/tributes/leitourgika/disposition.htm> (προσπελάστηκε 10/03/2014).

⁶⁹ Μπέσσας Δ. & Χατζηφραιμίδης Ε. Αρχιμ. (2003), *Μακεδόν 11 - Ο ζωγράφος Χρήστος ή Χριστόδουλος Ζωγράφος*. σ. 396.

τον μικρό Χριστό σε εγκόλπιο παραπέμπει και στον τύπο της Παναγίας της Βλαχερνίτισσας⁷⁰. Ο Χριστός φέρει λευκό ιμάτιο, μπλε χιτώνα και φωτοστέφανο και παρουσιάζεται να ευλογεί με το δεξί του χέρι, ενώ στο αριστερό κρατά ειλητάριο.

Εικόνα 28: Η Πλατυτέρα των Ουρανών στην Κόγχη του Ιερού Βήματος.

Κάτω από την Πλατυτέρα εικονίζεται ο Χριστός, ο οποίος από την αριστερή πλευρά μεταδίδει στους μαθητές του το Σώμα του και από τη δεξιά πλευρά του κοινωνεί με το Αίμα του⁷¹. Ο Χριστός φέρει μπλε χιτώνα και φωτοστέφανο. Οι μαθητές είναι χωρισμένοι σε δυο εξάδες και φέρουν, επίσης, φωτοστέφανο, όλοι εκτός από τον Ιούδα ο οποίος εικονίζεται να αποστρέφει το πρόσωπό του⁷². Στο κέντρο της εικόνας πάνω στο τραπέζι παριστάνονται το Ευαγγέλιο, ο Αστερίσκος, ο οποίος τοποθετείται στον άγιο δίσκο για να μην ακουμπά το

⁷⁰ Μπέσσας Δ. & Χατζηφραιμίδης Ε. Αρχιμ. (2003), *Μακεδόν 11 - Ο ζωγράφος Χρήστος ή Χριστόδουλος Ζωγράφος*. σ. 395.

⁷¹ Μπέσσας Δ. & Χατζηφραιμίδης Ε. Αρχιμ. (2003), *Μακεδόν 11 - Ο ζωγράφος Χρήστος ή Χριστόδουλος Ζωγράφος*. σ. 396.

⁷² Μπέσσας Δ. & Χατζηφραιμίδης Ε. Αρχιμ. (2003), *Μακεδόν 11 - Ο ζωγράφος Χρήστος ή Χριστόδουλος Ζωγράφος*. σ. 396.

κάλυμμα στον άρτο και συμβολίζει το αστέρι που οδήγησε τους 3 μάγους και, τέλος, το τρίκερο.

Εικόνα 29: Ο Χριστός μεταδίδει το Σώμα του στους μαθητές του.

Εικόνα 30: Ο Χριστός κοινωνεί τους μαθητές του.

Στην Κάτω Ζώνη του Ιερού Βήματος εικονίζονται οι οχτώ Ιεράρχες με την εξής σειρά (από αριστερά προς δεξιά): Κύριλλος Αλεξανδρείας, Νικόλαος, Αθανάσιος, Βασίλειος, Χρυσόστομος, Γρηγόριος ο Θεολόγος, Ιωάννης ο Ελεήμων και, τέλος, ο Σπυρίδων. Όλοι τους φέρουν φωτοστέφανο και παρουσιάζονται να ευλογούν με το δεξί τους χέρι και να κρατούν ειλητάρια στο αριστερό.

Στη μέση του ιερού Βήματος βρίσκεται η Αγία Τράπεζα (Ιερό Θυσιαστήριο) πάνω στην οποία τελείται η Θυσία του Χριστού. Η αγία Τράπεζα συμβολίζει τον ζωοδόχο Τάφο του Κυρίου, μέσα από τον οποίο πηγάζει η αληθινή ζωή του κόσμου. Τα καλύμματα της αγίας

Τράπεζας συμβολίζουν τα ιερά σάβανα και τη σινδώνη, με την οποία τυλίχθηκε το άχραντο Σώμα του Χριστού κατά την θεία ταφή Του⁷³.

Εικόνα 31: Η Αγία Τράπεζα.

Η αγία Τράπεζα στηρίζεται συνήθως σε έναν στύλο, ο οποίος συμβολίζει τον ασάλευτο στύλο της Εκκλησίας, το Χριστό, ή σε τέσσερις στύλους που συμβολίζουν τους τέσσερις Ευαγγελιστές. Πάνω στην αγία Τράπεζα υπάρχει το ιερό Ευαγγέλιο, το οποίο συμβολίζει την πραγματική παρουσία του Χριστού στην Εκκλησία και το γεγονός ότι η Εκκλησία διαφυλάσσει την Αλήθεια⁷⁴. Υπάρχει ακόμα ο Σταυρός ευλογίας, ο

ο οποίος συμβολίζει την ανίκητη δύναμη της Εκκλησίας κατά του κακού. Στο πάνω μέρος βρίσκεται το ιερό Αρτοφόριο, στο οποίο φυλάσσεται ο καθαγιασμένος, από την Μεγάλη Πέμπτη, άγιος Άρτος εμποτισμένος με το τίμιο Αίμα του Κυρίου για τις έκτακτες ανάγκες των χριστιανών (ασθενών, ετοιμοθάντων) και τη λειτουργία των προηγιασμένων. Εκατέρωθεν του Αρτοφορίου είναι τοποθετημένα δυο κηροπήγια, τα οποία συμβολίζουν το ανέσπερο φως της χριστιανικής διδασκαλίας. Πάνω στην Αγία Τράπεζα υπάρχουν, επίσης, δυο εξαπτέρυγα που συμβολίζουν το αγγελικό τάγμα των εξαπτερύγων Αγγέλων, το οποίο παραστέκεται τιμητικά στο Θεό⁷⁵.

Στη βορειοανατολική πλευρά του Ιερού Βήματος υπάρχει η κόγχη της Ιεράς Προθέσεως, η οποία συμβολίζει το ιερό σπήλαιο της Γέννησης του Κυρίου και τον Γολγοθά όπου σταυρώθηκε. Σε αυτή προετοιμάζονται τα Τίμια Δώρα, πριν μεταφερθούν κατά τη Μεγάλη Είσοδο στην Αγία Τράπεζα για να καθαγιαστούν. Έτσι στην πρόθεση κατά την ώρα της

⁷³ Αποστολική διακονία, http://www.apostoliki-diakonia.gr/gr_main/catehism/theologia_zoi/themata.asp?cat=art&contents=contents_naos.asp&main=naos&file=page11.htm (προσπελάστηκε 10/03/2014).

⁷⁴ Αποστολική διακονία, http://www.apostoliki-diakonia.gr/gr_main/catehism/theologia_zoi/themata.asp?cat=art&contents=contents_naos.asp&main=naos&file=page11.htm (προσπελάστηκε 10/03/2014).

⁷⁵ http://www.theodromion.com/arhtra/05/May/TA_AMFIA_THS_IEROSYNHS_KAI_OI_ESOTERIKOI_XOROI_TOY_NAOY/ (προσπελάστηκε 10/03/2014).

προσκομιδής γίνεται η ανάμνηση της Γεννήσεως και της Σταυρώσεως του Χριστού⁷⁶. Η κόγχη αυτή φέρει την εικονογραφική παράσταση της Αποκαθήλωσης στην οποία εικονίζονται η Παναγία και εκατέρωθεν αυτής μυροφόρες γυναίκες. Επίσης, στην εικόνα υπάρχουν ο Ιωάννης ο Θεολόγος, ο Ιωσήφ, ο Νικόδημος και στρατιώτες⁷⁷. Ακόμα στην Πρόθεση υπάρχουν διάφορα εκκλησιαστικά σκεύη όπως: το Άγιο Ποτήριο στο οποίο σμίγεται ο οίνος (νάμα) και το νερό, τα οποία θα μεταβληθούν σε Αίμα Χριστού. Δίπλα υπάρχει το ιερό Δισκάριο, πάνω στο οποίο τοποθετείται ο Αμνός, το τεμάχιο άρτου, που θα μεταβληθεί σε Σώμα Χριστού, καθώς και άλλα τεμάχια από το πρόσφορο, τα οποία είναι αφιερωμένα στην Παναγία, τους Αγίους Αγγέλους, τους ζώντες και τους κεκοιμημένους πιστούς. Αυτό το ιερό σύνολο πάνω στο δισκάριο συμβολίζει την ενότητα της Εκκλησίας⁷⁸. Πάνω στο ιερό Δισκάριο βρίσκεται, επίσης, ο Αστερίσκος, ο οποίος, όπως έχει ήδη αναφερθεί, συμβολίζει τον αστέρα της Γεννήσεως και σκοπό έχει να εμποδίζει το ιερό κάλυμμα να ακουμπά στα τεμάχια του αγίου Άρτου. Στην ιερά Πρόθεση υπάρχει ακόμα η λαβίδα (κοχλιάριο) με το οποίο κοινωνούν οι πιστοί, η αγία λόγχη, η οποία συμβολίζει τη λόγχη που κεντήθηκε ο Κύριος κατά τη σταύρωση, ο σπόγγος με τον οποίο δόθηκε όξος στον Κύριο και το Ζέον, δοχείο που περιέχει ζεστό νερό, το οποίο χύνεται στο ιερό Ποτήριο και συμβολίζει τη ζέση της πίστεως⁷⁹. Τέλος σε αυτή υπάρχουν τα καλύμματα των ιερών σκευών, ο αήρ και το ιερό μανδήλιο. Στο κάτω μέρος της Αγίας Πρόθεσης υπάρχει η χρονολογία 1907 και η επιγραφή: “Δαπάνη του κυρίου Αναστασίου Αθανασίου εις Μνημόσινων”.

⁷⁶ Αποστολική διακονία, http://www.apostoliki-diakonia.gr/gr_main/catehism/theologia_zoi/themata.asp?cat=art&contents=contents_naos.asp&main=naos&file=page11.htm (προσπελάστηκε 10/03/2014).

⁷⁷ Μπέσσας Δ. & Χατζηεφραιμίδης Ε. Αρχιμ. (2003), *Μακεδόν 11 - Ο ζωγράφος Χρήστος ή Χριστόδουλος Ζωγράφος*. σ. 396.

⁷⁸ Αποστολική διακονία, http://www.apostoliki-diakonia.gr/gr_main/catehism/theologia_zoi/themata.asp?cat=art&contents=contents_naos.asp&main=naos&file=page11.htm (προσπελάστηκε 10/03/2014).

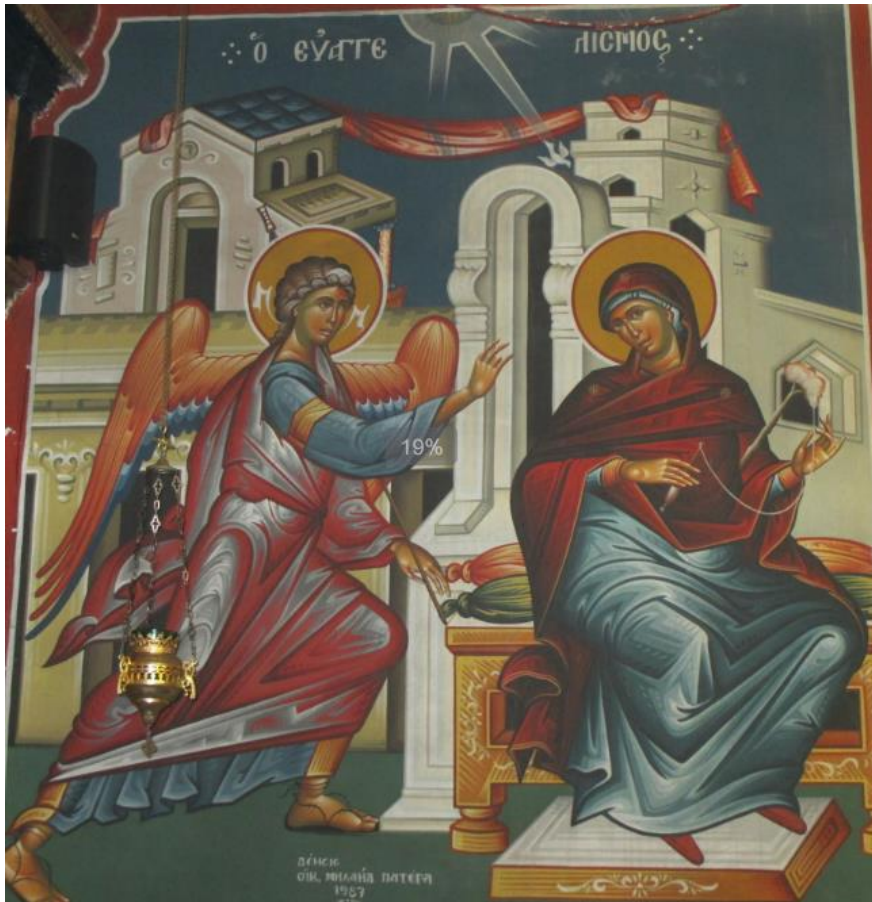
⁷⁹ <http://users.uoa.gr/~nektar/orthodoxy/tributes/leitourgika/disposition.htm> (προσπελάστηκε 10/03/2014).

Αγιογραφίες στη Βόρεια και νότια πλευρά του ναού

Την αρχική, κάτω ζώνη, της βόρειας και της νότιας πλευράς του ναού κοσμούν μεταγενέστερες αγιογραφίες, κυρίως της δεκαετίας του 1990, οι οποίες εικονίζουν, σε χρονολογική σειρά, τα σημαντικότερα γεγονότα της Ορθοδοξίας, ξεκινώντας από τον Ευαγγελισμό της Θεοτόκου (ανατολικό μέρος της νότιας πλευράς του ναού) και φτάνοντας ως την Πεντηκοστή (δυτικό μέρος βόρειας πλευράς του ναού).

Στην αρχική, κάτω ζώνη, της νότιας πλευράς του ναού υπάρχουν από ανατολικά προς τα δυτικά οι εξής αγιογραφίες:

Ο Ευαγγελισμός της Θεοτόκου: Η παράσταση παρουσιάζει αριστερά τον αρχάγγελο Γαβριήλ και δεξιά την Παρθένο Μαρία. Στο βάθος της εικόνας προβάλλεται ένα κτίσμα, συμβατική απόδοση της οικίας της Παναγίας, όπου συνέβη το γεγονός. Τρεις κεραίες οι οποίες συμβολίζουν την Αγία Τριάδα, προβάλλουν από το ημικύκλιο του ουρανού. Στην κεντρική εικονίζεται ένα περιστέρι κατευθυνόμενο προς τη Θεοτόκο (συμβολισμός του Αγίου Πνεύματος). Ο αρχάγγελος στραμμένος προς τη Μαρία, υψώνει το δεξί του χέρι σε κίνηση ευλογίας και της απευθύνει χαιρετισμό. Στο αριστερό του χέρι κρατάει ένα σκήπτρο το οποίο συμβολίζει τη θεία εντολή. Ο αρχάγγελος Γαβριήλ φέρει φωτοστέφανο και φτερά αγγέλου, ενώ, φορά μπλε χιτώνα και κόκκινο ιμάτιο. Η Παρθένος εικονίζεται καθισμένη έχοντας το δεξί της χέρι σε κίνηση αποδοχής στη Θεία θέληση, ενώ, στο αριστερό χέρι κρατά το αδράχτι. Η Παρθένος φέρει, επίσης, φωτοστέφανο και παριστάνεται με μπλε χιτώνα και κόκκινο ιμάτιο. Τέλος, το κόκκινο ύφασμα που απλώνεται πάνω από το κτίριο δηλώνει τη σύνδεση του Παλαιού και του Νέου Νόμου, την ένωση των δυο Διαθηκών. Πάνω από την εικόνα υπάρχει η επιγραφή: “Ο ΕΥΑΓΓΕΛΙΣΜΟΣ”, ενώ, στο κάτω μέρος αναγράφονται οι δωρητές: “ΔΕΗΣΙΣ ΟΙΚ. ΜΙΧΑΗΛ ΠΑΤΕΡΑ 1987”.

Εικόνα 32: Ο Ευαγγελισμός της Θεοτόκου.

Η Γέννηση του Χριστού: Στο κέντρο της εικόνας προβάλλει ένα σπήλαιο, στο μαύρο άνοιγμα του οποίου εικονίζεται μια φάτνη και μέσα σε αυτή ένα φασκιωμένο βρέφος, ο Χριστός. Πάνω από τον Χριστό εικονίζονται τα ζώα της φάτνης τα οποία τον ζεσταίνουν με τα χνώτα τους. Η Παναγία είναι ξαπλωμένη δίπλα στο βρέφος της, ενώ κάτω αριστερά παριστάνεται ο Ιωσήφ καθισμένος σε μια πέτρα να συλλογίζεται με το κεφάλι ακουμπισμένο στο αριστερό του χέρι. Πάνω από τη μορφή του Ιησού αναγράφονται τα μονογράμματα “ΙΣ ΧΣ” και πάνω από τη μορφή της Παναγίας τα αρχικά “ΜΡ ΘΟΥ”. Πίσω από τη σπηλιά διακρίνονται, ανάμεσα στα βουνά, οι τρεις Μάγοι να καταφθάνουν πάνω στα άλογα. Στο πάνω μέρος της εικόνας, υπάρχουν οι φτερωτοί άγγελοι του ουρανού, οι οποίοι συμβολίζουν τη χαρά του ουράνιου κόσμου που παίρνει μέρος, ενώ, στα δεξιά, ένας άλλος άγγελος με φτερά ανοιχτά, μιλά με τους βοσκούς, γύρω από τους οποίους εικονίζονται πρόβατα, και τους ενημερώνει για τη χαροποιό είδηση της γέννησης του Θεανθρώπου. Στο κάτω, δεξί μέρος της εικόνας μια γυναίκα καθισμένη βαστά στην αγκαλιά της τον νεογέννητο Ιησού και δοκιμάζει με το χέρι της το ζεστό νερό σε μια κολυμπήθρα, ενώ, μια άλλη, νεαρή γυναίκα χύνει νερό στην κολυμπήθρα για να πλύνουν το βρέφος. Πάνω από τον Ιησού αναγράφονται και πάλι τα

μονογράμματα “ΙΣ ΧΣ”, ενώ, στο κάτω μέρος μνημονεύονται οι δωρητές: “ΔΕΗΣΙΣ ΟΙΚ. ΕΥΑΓΓΕΛΟΥ Κ. ΠΑΤΕΡΑ 1991”. Τέλος, το Άγιο Φως κατεβαίνει με δέσμες ακτίνων προς το βρέφος στη φάτνη σχηματίζοντας αστέρι στην πορεία του. Πάνω από την παράσταση αναγράφεται: “Η ΓΕΝΗΣΙΣ”.

Εικόνα 33: Η γέννηση του Χριστού.

Η βάπτιση του Χριστού: Στο κέντρο της εικόνας παριστάνεται ο Ιορδάνης ποταμός με γρήγορο ρεύμα και από τις δυο μεριές του πανύψηλοι βράχοι. Τα νερά φαίνονται σαν να μην αγγίζουν το σώμα του Χριστού. Ο Χριστός βρίσκεται μέσα στον ποταμό, γυμνός, όπως ο Αδάμ, και έτσι αποδίδει στην ανθρωπότητα το ένδοξο παραδεισιακό ένδυμα. Ο Χριστός ευλογεί με δεξί του χέρι το νερό. Στο ύψος της κεφαλής του αναγράφονται τα μονογράμματα “ΙΣ ΧΣ”. Στο πάνω μέρος της εικόνας υπάρχει το ημικόκλιο το οποίο συμβολίζει τους ουρανούς. Από το ημικόκλιο ξεκινάνε φωτεινές ακτίνες που κατευθύνονται προς το μέρος του Χριστού και κάτω από αυτές διακρίνεται το περιστέρι, το οποίο συμβολίζει το Άγιο Πνεύμα. Από το περιστέρι ξεκινούν, επίσης, φωτεινές ακτίνες οι οποίες κατευθύνονται προς

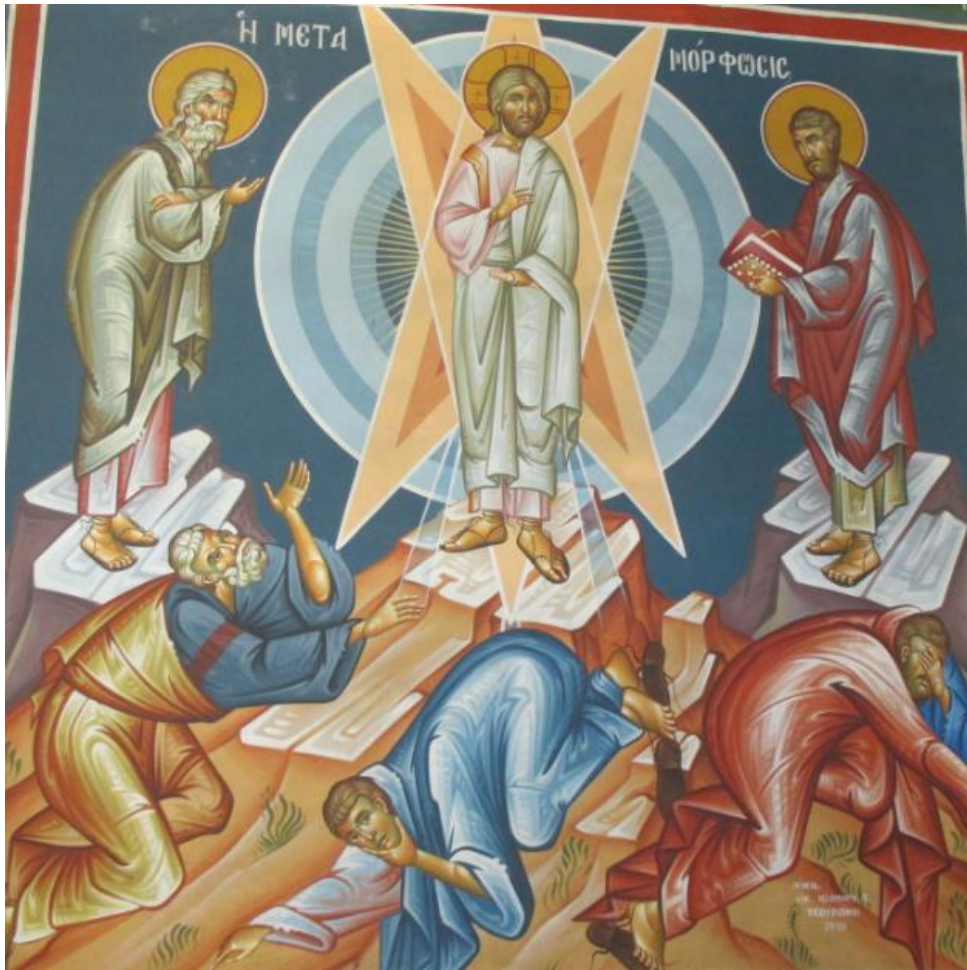

τον Ιησού. Με αυτόν τον τρόπο, είναι παρούσα, στην εικόνα, ολόκληρη η Αγία Τριάδα⁸⁰. Μέσα στον Ιορδάνη, γύρω από το σώμα του Κυρίου, κολυμπούν δυο ψάρια, πάνω στα οποία εικονίζονται δυο άνθρωποι συμβολίζοντας την Ερυθρά Θάλασσα και τον Ιορδάνη ποταμό, σύμφωνα με τον ψαλμό: «ή θάλασσα εἶδεν καὶ ἔφυγεν ὁ Ἰορδάνης ἐστράφη εἰς τὰ ὀπίσω». (Ψαλμ. ριγ' 3). Στην αριστερή πλευρά της εικόνας, ο Ιωάννης ο Πρόδρομος υποκλίνεται με ταπείνωση και σεβασμό στο πρόσωπο του Μεσσία. Είναι στραμμένος προς το Άγιο Πνεύμα, που κατέρχεται «ἐν εἶδει περιστερᾶς». Το πρόσωπό του είναι ζωγραφισμένο σε πλάγια στάση λόγω της υπερφυσικής εμφάνισης του Αγίου Πνεύματος. Το δεξί του χέρι αγγίζει το κεφάλι του Χριστού, ενώ, το αριστερό βρίσκεται σε στάση δεήσεως. Δίπλα από τον άγιο Ιωάννη τον Πρόδρομο βρίσκεται μια αξίνα σφηνωμένη ανάμεσα στα κλαδιά ενός δέντρου. Συμβολίζει τα λόγια του προφήτη Ιωάννη: «...ἤδη δὲ ἡ ἀξίνη πρὸς τὴν ρίζαν τῶν δένδρων κεῖται· πᾶν οὖν δένδρον μὴ ποιοῦν καρπὸν καλὸν ἐκκόπτεται καὶ εἰς πῦρ βάλλεται» (Μτ. γ' 10). Εδώ φανερώνεται η θεία δίκη η οποία θα ξεχωρίσει τα καρποφόρα από τα άκαρπα δέντρα. Στη δεξιά πλευρά της εικόνας βρίσκονται οι άγγελοι. Έχουν σκεπασμένα τα χέρια τους και τα προτείνουν στο Χριστό, έτοιμοι να τον υπηρετήσουν. Το μάτιο σκεπάζει τις ανοικτές παλάμες τους, που έχουν σχήμα δεήσεως και συνάμα προθυμίας για εξυπηρέτηση. Πάνω από την παράσταση αναγράφεται η φράση: “*Η ΒΑΠΤΙΣΙΣ*”, ενώ, στο κάτω, δεξί μέρος μνημονεύονται οι δωρητές: “*ΔΕΗΣΙΣ ΟΙΚ. ΓΕΩΡΓΙΟΥ Κ. ΠΑΤΕΡΑ 1991*”.

---

⁸⁰Ορθόδοξος Συναξαριστής, <http://www.saint.gr/>: <http://www.saint.gr/28/texts.aspx> (προσπελάστηκε 08/12/2013).

Εικόνα 35: Η Μεταμόρφωση του Σωτήρος.

Στη συνέχεια, εικονίζονται με την αντίστοιχη σειρά οι Άγιοι Νεκτάριος ο εν Αιγίνη, Διονύσιος ο εν Ζακύνθω και Μάρκος ο Ευγενικός. Και οι τρεις φέρουν φωτοστέφανο και παριστάνονται με γενειάδα. Ευλογούν με το δεξί τους χέρι, ενώ, οι δυο πρώτοι κρατούν στο αριστερό τους χέρι κλειστό κώδικα ευαγγελίου και ο τελευταίος κλειστό ειλητήριο.

Εικόνα 36: οι Άγιοι Νεκτάριος ο εν Αιγίνη, Διονύσιος ο εν Ζακύνθω και Μάρκος ο Ευγενικός.

Πάνω από την αρχική ζώνη, στη δεύτερη ζώνη της νότιας πλευράς του ναού, εικονίζονται με τη σειρά από ανατολικά προς τα δυτικά: ο προφήτης Ηλίας (“ΔΕΗΣΙΣ ΟΙΚ ΚΩΝ/ΝΟΥ ΚΟΖΑΡΗ”), οι Άγιοι Γεώργιος και Δημήτριος (“ΔΕΗΣΙΣ ΟΙΚ. ΕΥΑΓΓΕΛΟΥ ΚΥΡΚΟΥ”), οι Άγιοι Αντώνιος και Χαράλαμπος (“ΔΕΗΣΙΣ ΟΙΚ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΓΙΑΓΚΟΥ”), ο Άγιος Θεόδωρος Στρατηλάτης, ο Άγιος Θεόδωρος ο Τύρων (“ΔΕΗΣΙΣ ΟΙΚ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΡΕΝΤΖΟΥ”) και ο Άγιος Νικόλαος ο νέος (“ΔΕΗΣΙΣ ΟΙΚ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΡΕΝΤΖΟΥ”).

Στην τελευταία ζώνη του νότιου τοίχους του ναού, εικονίζονται, με τη σειρά, οι άγιοι: Ακίνδυνος, Ζηνόβιος, Σισίνιος, Κύριλλος, Ηράκλειος, Εκδίκιος και ο Άγιος Κυρίων.

Στην αρχική-κάτω ζώνη της βόρειας πλευράς του ναού υπάρχουν από ανατολικά προς τα δυτικά οι εξής αγιογραφίες:

Ο Μυστικός Δείπνος: Στο κέντρο της εικόνας βρίσκεται ένα στρογγυλό τραπέζι το οποίο είναι τυλιγμένο με ένα λευκό ύφασμα. Γύρω από το τραπέζι εικονίζονται καθισμένοι ο Ιησούς με τους δώδεκα μαθητές του. Όλοι φέρουν φωτοστέφανο. Ο Χριστός, ο οποίος φέρει κόκκινο χιτώνα και μπλε ιμάτιο, κρατά στο αριστερό του χέρι κλειστό ειλητάριο, ενώ, με το δεξί αγγίζει έναν από τους μαθητές του, ο οποίος είναι σκυμμένος προς τα εμπρός. Πίσω από τους μαθητές και τον Ιησού βρίσκεται ο τοίχος του σπιτιού στο οποίο τελείται το δείπνο. Πάνω στον τοίχο πέφτει ένα πορφυρό ύφασμα που δηλώνει την αριστοκρατική και ιδιαίτερη καταγωγή του Ιησού Χριστού. Στο τραπέζι υπάρχει ψωμί για τον κάθε μαθητή και οίνος στο κέντρο παραπέμποντας στα λόγια του Χριστού: «*Λάβετε φάγετε τούτο εστί το σώμα μου*» και «*Τούτο εστί το αίμα μου το της καινής διαθήκης το περί πολλών εκχυνόμενον*» (Μτ 26, 17-30). Πάνω από την εικόνα αναγράφεται το γεγονός που παριστάνεται: “Ο ΜΥΣΤΙΚΟΣ ΔΕΙΠΝΟΣ” και στο κάτω, δεξί μέρος, υπάρχει η σχετική αναφορά στα ονόματα των δωρητών: “ΔΕΗΣΙΣ ΟΙΚ. ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΓΙΑΝΤΣΗ ΚΑΙ ΤΩΝ ΤΕΚΝΩΝ ΤΟΥ ΚΩΣΤΑ-ΘΩΜΑ ΚΑΙ ΑΝΑΣΤΑΣΙΑ 1990”.

Εικόνα 37: Ο Μυστικός Δείπνος.

Η Σταύρωση του Κυρίου: Στο κέντρο της εικόνας βρίσκεται ο Εσταυρωμένος. Εικονίζεται νεκρός, γυμνός, έχοντας κλειστά τα μάτια του σαν να κοιμάται. Το σώμα Του και τα πόδια Του είναι ενωμένα, δεν κρέμεται από το Σταυρό, αλλά, στέκεται σε Αυτόν, γεγονός που συμβολίζει ότι ο Χριστός εξουσιάζει επί του θανάτου και δεν εξουσιάζεται υπ'αυτού. Στην κορυφή του Σταυρού υπάρχει η επιγραφή "*Ο ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΤΗΣ ΔΟΞΗΣ*", δηλώνοντας ότι ο Σταυρός αποτελεί πλέον σύμβολο θριάμβου και δόξας, ενώ, πάνω στο Σταυρό είναι χαραγμένα τα μονογράμματα "ΙΣ ΧΣ". Από τα χέρια και τα πόδια του Χριστού τρέχουν αίματα, ενώ από τα πλευρά αίμα και νερό. Στη βάση του Σταυρού, τη βραχώδη κορυφή του Γολγοθά, βρίσκεται ένα σπήλαιο και μέσα σε αυτό εικονίζεται ένα κρανίο. Είναι το κρανίο του Αδάμ, που κατά την παράδοση ετάφη στο Γολγοθά. Αριστερά, εικονίζεται η θλιμμένη Παναγία, στο πρόσωπο της οποίας είναι ζωγραφισμένη η έκφραση του πόνου, και θρηνεί τον Υιό της. Γύρω τις εικονίζονται και άλλες γυναίκες οι οποίες την παρηγορούν και θρηνούν μαζί της τον Κύριο. Δεξιά εικονίζεται ο ευαγγελιστής Ιωάννης ο οποίος, επίσης, θρηνεί το δάσκαλό του. Πίσω του ο εκατόνταρχος με τη στρατιωτική του πανοπλία κοιτά τον Εσταυρωμένο και συγκλονίζεται από τη θεότητα Του. Η εικόνα συμπληρώνεται με το τείχος

της Ιερουσαλήμ πίσω από το Σταυρό του Κυρίου υπενθυμίζοντας ότι ο Ιησούς "έξω της πύλης έπαθε", (Εβρ.ιγ'12) ότι, δηλαδή, η θυσία και η προσφορά ήταν καθολική. Στην εικόνα υπάρχει η εξής επιγραφή: "Η ΣΤΑΥΡΩΣΙΣ", ενώ στο κάτω μέρος αναγράφεται: "ΔΕΗΣΙΣ ΟΙΚ ΚΥΡΚΟΥ ΚΥΡΙΑΚΟΥ ΚΑΙ ΥΙΟΥ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΚΑΙ ΟΙΚ ΤΖΗΜΑ ΘΩΜΑ 1990".

Εικόνα 38: Η Σταύρωση του Κυρίου.

Η Ανάσταση του Κυρίου: Στη βάση της εικόνας ανάμεσα σε απότομους βράχους, ανοίγει μια σκοτεινή άβυσσος. Στο κέντρο της εικόνας, πάνω από το σπήλαιο, παριστάνεται ο Χριστός, ο Κύριος της Ζωής, ο οποίος φέρει χρυσό ιμάτιο και φωτοστέφανο. Κάτω από τις συντετριμμένες πύλες του Άδη που έσπασε ο Χριστός, εικονίζονται στα αριστερά ένας ηλικιωμένος άνδρας και στα δεξιά, μια, επίσης ηλικιωμένη, γυναίκα. Είναι οι πρωτόπλαστοι, τους οποίους παίρνει ο Χριστός, όχι από το χέρι, αλλά από το καρπό του χεριού και με ορμή και δύναμη τούς τραβά κυριολεκτικά έξω από τους τάφους. Ο Αδάμ φαίνεται κουρασμένος από το θάνατο. Η κίνηση του δεξιού χεριού του Αδάμ, κίνηση αυτόνομη, εκφράζει την προσωπική του θέληση και τείνει προς το Χριστό σαν προσευχή. Η Εύα τείνει και αυτή τα χέρια της προς τον Κύριο σε στάση προσευχής και υποδοχής,

ελκυόμενη προς το Θεό της. Εδώ είναι μια συμβολική παράσταση που δηλώνει ότι ο Χριστός τραβώντας τον Αδάμ και την Εύα από τον Άδη, τραβά κι όλο το ανθρώπινο γένος από το θάνατο⁸¹. Μέσα στο σκοτάδι είναι πεταμένα και σκορπισμένα κλειδιά, καρφιά, οι σύρτες και οι μογλοί του βασιλείου του Άδη. Είναι τα «κατώτατα της γης», «τα ταμεία του Άδου», όπου κατέβηκε ο κύριος να κηρύξει τη σωτηρία. Δεξιά και αριστερά του Χριστού βρίσκονται δύο ομάδες δικαίων της Παλαιάς Διαθήκης. Ξεχωρίζουν οι βασιλείς Δαβίδ και Σολομών. Είναι ντυμένοι με βασιλικά ενδύματα και στο κεφάλι φορούν στέμμα. Οι προφήτες Ιεζεκιήλ και Ησαΐας, επειδή προφήτεψαν την ανάσταση των νεκρών, βρίσκονται στην εικόνα. Πίσω τους στέκεται ο Ιωάννης ο Πρόδρομος, ο τελευταίος προφήτης που άνοιξε το δρόμο για τον ερχομό του Χριστού στη γη. Μεταξύ των δικαίων ζωγραφίζεται και ο Άβελ. Είναι νέος, αμούστακος και ξεχωρίζει κρατώντας ποιμαντική ράβδο. Ήταν ο πρώτος άνθρωπος που γνώρισε την πίκρα του Άδη από την άδικη αδελφική δολοφονία του. Στην εικόνα υπάρχει η εξής επιγραφή: “*Η ΑΝΑΣΤΑΣΙΣ ΤΟΥ ΙΣ ΧΣ*”. Αναγράφονται, επίσης, τα ονόματα των δωρητών: “*ΔΕΗΣΙΣ ΟΙΚ ΛΑΖΑΡΟΥ ΤΣΙΡΟΥ 1990*”.

Εικόνα 39: Η Ανάσταση του Κυρίου.

⁸¹Ορθόδοξος Συναξαριστής, <http://www.saint.gr/> : <http://www.saint.gr/9/texts.aspx>
(προσπελάστηκε 08/12/2013)

Η Ανάληψη του Κυρίου: Ο Χριστός στην εικόνα της Αναλήψεως βρίσκεται μέσα στη δόξα Του. Την κρατούν δυο άγγελοι, συμβολίζοντας τη μεγαλειότητα και την εξουσία. Ο Χριστός εικονίζεται να ευλογεί με το δεξί του χέρι και με το αριστερό να κρατά κλειστό ειλητάριο . Οι δώδεκα απόστολοι με τη Θεοτόκο εικονίζονται στο κάτω μέρος της εικόνας γεμάτοι έκπληξη και ταραχή, ενώ δυο άγγελοι βρίσκονται εκατέρωθεν της Παναγίας και πληροφορούν τους μαθητές ότι ο Χριστός θα έρθει και πάλι στο τέλος του κόσμου. Ο Απόστολος Παύλος εικονίζεται, παρόλο που δεν ήταν εκεί εκείνη την ημέρα. Όλοι μαζί αντιπροσωπεύουν την εκκλησία με το Χριστό στην κεφαλή με τη δύναμη του Αγίου Πνεύματος. Η στάση της Παναγίας είναι στάση προσευχής, ενώ οι Απόστολοι με τις χειρονομίες τους έρχονται σε αντίθεση με την ατάραχη μορφή της Θεοτόκου. Στην εικόνα υπάρχει η εξής επιγραφή: “*Η ΑΝΑΛΗΨΙΣ*” ,αλλά, και τα ονόματα των δωρητών: “*ΔΕΗΣΙΣ ΟΙΚ ΚΩΝ/ΝΟΥ Ν. ΠΑΤΕΡΑ ΚΑΙ ΤΕΚΝΑ ΙΩΑΝΝΗ, ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΗ ΚΑΙ ΠΑΥΛΟ 1990*”.

Εικόνα 40: Η Ανάληψη του Κυρίου.

Η Πεντηκοστή: η εικόνα της Πεντηκοστής παρουσιάζει υπερώο. Οι Απόστολοι κάθονται ημικυκλικά. Στην κορυφή του ημικύκλιου είναι οι Πρωτοκορυφαίοι Απόστολοι Πέτρος και Παύλος. Τρίτος δεξιά του Πέτρου είναι ο Ευαγγελιστής Λουκάς και, απέναντί του, τρίτος κοντά στον Παύλο, ο Ευαγγελιστής Μάρκος. Ακολουθούν οι υπόλοιποι Απόστολοι κατά σειρά ηλικίας. Όλοι είναι ήρεμοι, με γλυκεία έκφραση και στοχαστικό βλέμμα. Κρατούν ειλητάρια, εκτός από τον Απόστολο Παύλο, τον Ευαγγελιστή Λουκά και τον Ευαγγελιστή Μάρκο, που κρατούν βιβλία. Είναι τα σύμβολα του διδακτικού χαρίσματος, που έλαβαν από το Άγιο Πνεύμα. Μεταξύ των Πρωτοκορυφαίων διακρίνεται ένα κάθισμα κενό. Είναι η θέση του Χριστού, της θείας Κεφαλής της Εκκλησίας. Στο πάνω μέρος της εικόνας εικονίζεται ο ουρανός, σε σχήμα κύκλου, από τον οποίο εκπέμπονται δώδεκα ακτίνες φωτός, που κατέρχονται στους Αποστόλους. Επίσης, εκτός από τις ακτίνες, αιωρείται πάνω από την κεφαλή κάθε Αποστόλου πύρινη γλώσσα, η οποία δηλώνει ότι γέμισαν όλοι από Άγιο Πνεύμα και απέκτησαν το χάρισμα της γλωσσολαλίας. Κάτω από τους αποστόλους, εικονίζεται η μορφή ενός γέροντα με στέμμα στο κεφάλι και με γενειάδα, ο οποίος κρατά με τα δυο χέρια του σινδόνι, μέσα στο οποίο φαίνονται δώδεκα ειλητάρια. Ο γέροντας αυτός συμβολίζει τον Κόσμο, τα δε χαρτιά τους δώδεκα κλήρους όπου θα κηρυχτεί ο λόγος του Θεού από τους Αποστόλους. Στην εικόνα υπάρχουν, επίσης, οι εξής επιγραφές: “*Η ΠΕΝΤΗΚΟΣΤΗ*” και “*ΔΕΗΣΙΣ ΟΙΚ. ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΠΑΤΣΟΥΡΗ 1990*”.

Εικόνα 41: Η Πεντηκοστή.

Πάνω από την αρχική ζώνη, στη δεύτερη ζώνη της βόρειας πλευράς του ναού, εικονίζονται με σειρά από ανατολικά προς τα δυτικά: ο Άγιος Ανδρέας (“ΔΕΗΣΙΣ ΟΙΚ. ΚΩΝ/ΝΟΥ ΚΟΖΑΡΗ”), η Αγία Αικατερίνη (“ΔΕΗΣΙΣ ΟΙΚ. ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ ΤΣΟΥΡΛΙΝΗ”), η Αγία Ειρήνη (“ΔΕΗΣΙΣ ΟΙΚ. ΧΡΗΣΤΟΥ ΘΕΜΕΛΗ”), η Αγία Κυριακή (“ΔΕΗΣΙΣ ΟΙΚ. ΖΩΗΣ ΚΟΖΑΡΗ”), η Αγία Παρασκευή (“ΔΕΗΣΙΣ ΟΙΚ. ΒΑΣΙΛΙΚΗΣ ΤΣΟΥΡΛΙΝΗ”), οι Αγίες Μαρίνα και Ευγενία (“ΔΕΗΣΙΣ ΟΙΚ. ΜΙΧΑΗΛ ΓΙΑΝΤΣΗ”) και η Αγία Ευφημία (“ΔΕΗΣΙΣ ΟΙΚ ΠΑΥΛΟΥ ΘΕΜΕΛΗ”).

Στην τελευταία ζώνη του βόρειου τοίχους του ναού εικονίζονται με την ίδια σειρά οι εξής Άγιοι: Έρμυλος, Σώζων, Αρέθας, Αγαθόνικος, Ειρήναρχος, Μάμας και ο Άγιος Σαμωνάς.

Εικόνα 42: Η ευχή του Χριστού στο όριο του γυναικωνίτη.

Στο όριο του γυναικωνίτη, περίπου στη μέση του βόρειου τοίχους του ναού, μετά την εικόνα της Πεντηκοστής, αναγράφεται η ευχή: *“ΚΥΡΙΕ ΗΜΩΝ ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΕ ΥΙΕ ΤΟΥ ΘΕΟΥ ΕΛΕΗΣΟΝ ΜΕ ΤΟΝ ΑΜΑΡΤΩΛΟ”*.

Στη συνέχεια, μετά την παραπάνω ευχή, στο υπόλοιπο βόρειο τμήμα του ναού, σε όλη τη δυτική πλευρά, καθώς και στο υπόλοιπο νότιο τμήμα αυτού, σχηματίζεται ένα “Π” στο οποίο εικονίζονται οι μορφές Αγίων της Εκκλησίας. Συγκεκριμένα από βορρά προς νότο εικονίζονται: οι Άγιοι Κωνσταντίνος και Ελένη, οι Αγίες Σοφία, Πίστη, Ελπίδα, Αγάπη και οι Αγίες Υπομονή, Μαρίνα και Αναστασία. Σε αυτό το σημείο παρεμβάλλεται ημικυκλική κόγχη στην οποία φυλάσσονται σκεύη βαπτίσεως και ακολουθούν οι Άγιοι: Αναστάσιος, Σάββας, Παύλος ο άπλους, Ευθύμιος, Κοσμάς ο Αιτωλός, Εφραίμ ο Σύρος (με την επιγραφή: *“ΔΕΗΣΙΣ ΟΙΚ. ΙΩΑΝΝΟΥ ΚΑΙ ΜΑΡΙΑΣ ΜΠΙΣΔΟΥΝΗ ΙΕΡΟΨΑΛΤΟΥ, Ι.Ν. ΑΓΙΟΥ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΠΡΩΤΗΣ”*) και οι Άγιοι Ραφαήλ, Νικόλαος και Ειρήνη (με την επιγραφή: *“ΔΕΗΣΙΣ ΟΙΚ. ΜΙΧΑΗΛ ΠΑΤΕΡΑ ΣΥΖ. ΠΑΡΑΣΚΕΥΗΣ ΚΑΙ ΤΕΚΝΑ 1992”*).

Στο μέσον του “Π” παρεμβάλλεται ξύλινη πόρτα εκατέρωθεν της οποίας εικονίζονται οι Άγιοι Συμεών (δεξιά) και Δαβίδ (αριστερά). Στη συνέχεια, παριστάνονται οι Άγιοι: Θεμιστοκλής, Εμμανουήλ, Φανούριος, Ευστράτιος, Νικόλαος ο νέος, Ιερώνυμος, Γεράσιμος, Μηνάς ο Αιγύπτιος (με την επιγραφή: *“ΔΕΗΣΙΣ ΟΙΚ. ΑΓΓΕΛΙΑΗ ΞΕΝΟΦΩΝ”*) και, τέλος, ο προφήτης Ηλίας «θρεφόμενος υπό του κόρακος», στην εικόνα του οποίου αναγράφονται, επίσης, τα ονόματα των δωρητών, όπως δηλώνει και η σχετική επιγραφή: (*“ΔΕΗΣΙΣ ΟΙΚ. RAY ΚΑΙ DAPHNE PAGE ΑΠΟ ΤΗΝ ΚΟΡΗ ΚΑΙ ΤΟ ΓΑΜΠΡΟ ΑΘΑΝΑΣΙΟ ΤΣΟΥΡΛΙΝΗ”*).

Απέναντι από την Ωραία Πύλη, στο ύψος του γυναικωνίτη παριστάνεται η Κοίμηση της Θεοτόκου. Η εικόνα της Κοιμήσεως της Θεοτόκου είναι πολυπρόσωπη. Δύο όμως είναι τα πρόσωπα τα οποία ξεχωρίζουν: Ο Χριστός και η Παναγία⁸². Στο κέντρο της εικόνας δεσπόζει το νεκρικό κρεβάτι, στολισμένο με πλούσια ποδέα, όπου αναπαύεται η Παναγία με τα χέρια σταυρωμένα. Ο Ιησούς με το ηγεμονικό του παράστημα, βρίσκεται πίσω από το νεκρικό κρεβάτι στη μέση ακριβώς, με το σώμα του να εικονίζεται στραμμένο προς τα δεξιά, προς την κεφαλή της Μητέρας του. Είναι ενδεδυμένος με χρυσό χιτώνα και κρατά στα χέρια του την ψυχή της Παναγίας, η οποία έχει τη μορφή φασκιωμένου βρέφους με τα χέρια σταυρωμένα⁸³.

⁸² Ορθόδοξος Συναξαριστής, <http://www.saint.gr> /<http://www.saint.gr/233/texts.aspx> (προσπελάστηκε 13/12/2013)

⁸³ Ορθόδοξος Συναξαριστής, <http://www.saint.gr> /<http://www.saint.gr/233/texts.aspx> (προσπελάστηκε 13/12/2013)

Γύρω από τον Χριστό υπάρχει ένα εξαπτέρυγο και έξι άγγελοι που τον πλαισιώνουν με χειρονομίες και έκφραση λύπης στα πρόσωπά τους, ενώ κάποιοι από αυτούς σκύβουν για να πάρουν με τη σειρά τους την ψυχή της Θεοτόκου. Στην κεφαλή και στα πόδια του νεκρικού κρεβατιού είναι μαζεμένοι οι δώδεκα απόστολοι με εκφράσεις, στάσεις και χειρονομίες που δηλώνουν βαθειά λύπη. Ο Παύλος σκύβει στα πόδια της. Πιο πίσω είναι τρεις από τους τέσσερις Ιεράρχες που παραβρέθηκαν στην Κοίμηση (Ιάκωβος ο Αδελφόθεος, Ιερόθεος, Διονύσιος ο Αρεοπαγίτης και Τιμόθεος). Τη σύνθεση κλείνουν στο βάθος, πίσω από τις ομάδες των μαθητών, δυο συμβατικά αρχαιόπρεπα κτήρια. Ανάμεσα σε αυτά διαβάζεται η επιγραφή «Η ΚΟΙΜΗΣΙΣ ΤΗΣ ΘΕΟΤΟΚΟΥ». Σε όλα τα πρόσωπα διακρίνεται η θλίψη, ανάμικτη όμως με τη γλυκιά ελπίδα. Είναι η «χαρμολύπη», το «χαροποιόν πένθος», γνώρισμα των πιστών που ζουν με την προσμονή της ανάστασης⁸⁴. Ο Χριστός, το λιπόσαρκο σκήνωμα της Παναγίας, το βρέφος το οποίο συμβολίζει την ψυχή της και οι έξι φτερωτοί άγγελοι φέρουν φωτοστέφανο. Η εικόνα αποτελεί δωρεά της οικογένειας Σιάνου, σύμφωνα με την επιγραφή: “ΔΕΗΣΙΣ ΟΙΚ. ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΦΙΛ. ΣΙΑΝΟΥ 1992 ΚΑΙ ΟΙΚ. ΑΝΔΡΕΑ ΦΙΛ. ΣΙΑΝΟΥ 1992”.

Εικόνα 43: Η Κοίμηση της Θεοτόκου απέναντι από την Ωραία Πύλη.

Δεξιά της εικόνας της Κοίμησης της Θεοτόκου, παριστάνεται ολόσωμη η μορφή του Αγίου Κοσμά του ποιητή, ο οποίος φέρει ειλητάριο με την εξής επιγραφή:

⁸⁴ Ορθόδοξος Συναξαριστής, <http://www.saint.gr> /<http://www.saint.gr/233/texts.aspx> (προσπελάστηκε 13/12/2013)

“ΠΕΠΟΙΚΙΑΜΕΝΗ ΤΗ ΘΕΙΑ ΔΟΞΗ Η ΙΕΡΑ ΚΑΙ ΕΥΚΛΕΗΣ”. Δίπλα από τον άγιο Κοσμά εικονίζονται σε τρία κάθετα tondo οι Άγιοι Αρσένιος, Χαρίτων και Θεόκτιστος. Ακολουθεί η παράσταση της μορφής του Αγίου Κωνσταντίνου του Υδραίου, στην οποία αναγράφεται το όνομα του δωρητή: *“ΔΕΗΣΙΣ ΟΙΚ. ΚΩΝ/ΝΟΥ ΓΙΑΝΤΣΗ 1992”*. Τέλος, εικονίζονται οι Άγιοι Παντελεήμων και Αλέξανδρος Κωνσταντινουπόλεως με την επιγραφή: *“ΔΕΗΣΙΣ ΟΙΚ. ΠΑΠΑΛΕΞΙΟΥ ΑΛΕΞ”*.

Αριστερά από την εικόνα της Κοιμήσεως της Θεοτόκου, παριστάνεται ολόσωμη η μορφή του Αγίου Ιωάννη του Δαμασκηνού, ο οποίος κρατά στα χέρια του ειλητάριο με την εξής φράση: *“Αξίως ως εμπύχων σε ουρανών υπεδέξαντο ουραν[όν]”*. Ακολουθούν οι Άγιοι Δαυίδ ο εν Θεσσαλονίκη και Παύλος ο άπλους, οι οποίοι εικονίζονται σε τρία κάθετα tondo. Στη συνέχεια υπάρχει η μορφή του Αγίου Γρηγορίου με την επιγραφή: *“ΔΕΗΣΙΣ ΟΙΚ. ΒΑΛΙΑΣ ΣΟΥΡΛΟΥ ΓΙΑΝΤΣΗ 1992”* και ακολουθούν οι άγιοι Αθανάσιος (*“ΔΕΗΣΙΣ ΟΙΚ. ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ ΤΣΟΥΡΛΙΝΗ”*) και Σπυρίδων (*“ΔΕΗΣΙΣ ΟΙΚ. ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΜΟΥΜΟΥΛΙΔΗ”*).

Στο ψευδοτρουλλίσκο (ψευτοκουμπέ) που υπάρχει στο κεντρικό κλίτος, χωρίς να προεξέχει εξωτερικά στη δίρριχτη στέγη του ναού⁸⁵, και συμβολίζει τον ουρανό, εικονίζεται από τη μέση και πάνω η μορφή του Παντοκράτορα του κυρίαρχου των πάντων. Ο Χριστός παριστάνεται να κρατά κώδικα ευαγγελίου στο αριστερό του χέρι και να ευλογεί με το δεξί. Γύρω από τη μορφή του αναγράφεται η φράση: *“ΕΞ ΟΥΡΑΝΟΥ ΚΑΙ ΙΔΕ ΚΑΙ-ΕΠΙΣΚΕΨΑΙ ΤΗΝ ΑΜΠΕΛΟΝ ΤΑΥ-ΤΗΝ ΚΑΙ ΚΑΤΑΡΤΙΣΑΙ”*.

---

⁸⁵ Μουτσόπουλος Ν. Κ. (2003), *Εκκλησίες του νομού Φλώρινας - Βυζαντινά και μεταβυζαντινά μνημεία της Μακεδονίας*. Θεσσαλονίκη: Μαλλιάρης Παιδεία. σ. 251.

Χαγιάτι

Εικόνα 44: Το νότιο χαγιάτι του ναού.

Όπως έχει, ήδη, αναφερθεί ο ναός του Αγίου Γεωργίου είναι τρίκλιτη, ξυλόστεγη βασιλική, με χαγιάτι στη νότια και δυτική πλευρά του⁸⁶. Το χαγιάτι του δυτικού τμήματος του ναού, χρησιμοποιείται, σήμερα, ως αποθηκευτικός χώρος για διάφορα εκκλησιαστικά αντικείμενα και υλικά απαραίτητα για την εξυπηρέτηση των πρακτικών αναγκών και τη λειτουργία του ναού, ενώ το χαγιάτι της νότιας πλευράς, όπου βρίσκεται και η είσοδος του ναού,

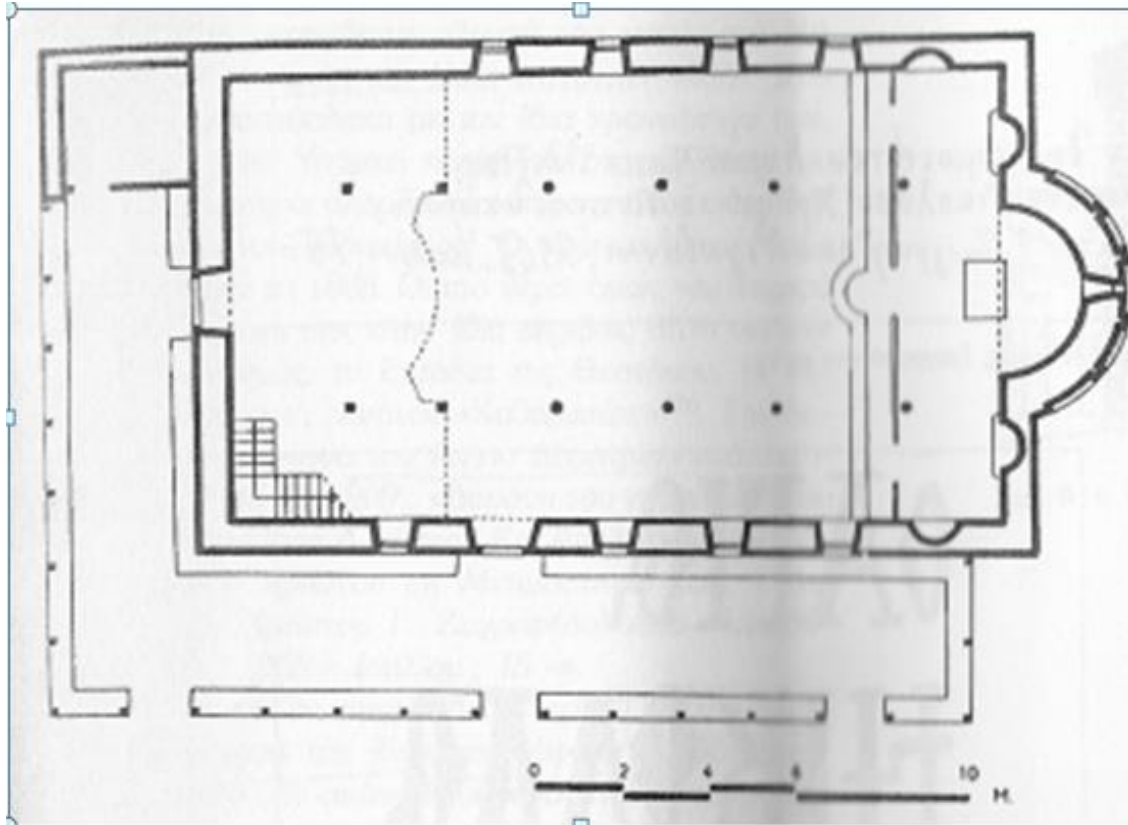
χρησιμοποιείται, κυρίως, ως βοηθητικός χώρος στον οποίο πραγματοποιούνται διάφορες τελετές, όπως, βαπτίσεις, μνημόσυνα, κηδείες κτλ.

Κατά τα παλαιότερα χρόνια, αυτό το τμήμα της Εκκλησίας, δηλαδή, το χαγιάτι του νότιου τμήματος, λειτουργούσε και ως χώρος στον οποίο συγκεντρώνονταν, μετά τη Θεία Λειτουργία, οι άνδρες του χωριού και συζητούσαν για ποικίλα θέματα τα οποία, συνήθως, είχαν σχέση με εθνικά και θρησκευτικά ζητήματα. Σε αυτές τις συγκεντρώσεις, τις περισσότερες φορές, ο ιερέας, ο πρόεδρος, ο δάσκαλος ή κάποιος άλλος σημαντικός άντρας του χωριού, έπαιρνε το λόγο και συμβούλευε τους υπόλοιπους κατοίκους ή εξέφραζε τη γνώμη του για τα κρίσιμα θέματα τα οποία απασχολούσαν τους κατοίκους του χωριού. Μάλιστα, την περίοδο της Οθωμανικής κυριαρχίας, οι συγκεντρώσεις του Κοινοτικού Συμβουλίου του οποίου επικεφαλής ήταν ο πρόεδρος του χωριού, και της Εκκλησιαστικής Επιτροπής, της οποίας επικεφαλής ήταν ο εκάστοτε ιερέας του χωριού, πραγματοποιούνταν κάποιες φορές στο χαγιάτι του ναού. Αργότερα, οι συγκεντρώσεις αυτές πραγματοποιούνταν στο Δημοτικό σχολείο του χωριού και, στη συνέχεια, στο ειδικό κτίριο της Κοινότητας το οποίο δημιουργήθηκε για τον σκοπό αυτό⁸⁷.

⁸⁶ Μουτσόπουλος Ν. Κ. (2003), *Εκκλησίες του νομού Φλώρινας - Βυζαντινά και μεταβυζαντινά μνημεία της Μακεδονίας*. Θεσσαλονίκη: Μαλλιάρης Παιδεία. σ. 251.

⁸⁷ Αγγελόπουλος Ε. & Αγγελόπουλος Π. (1963), *Ιστορία της Πρώτης Φλωρίνης*. Φλώρινα: Τυπογραφείο Ηλία Καζία. σ. 66.

Η μορφή που έχει σήμερα το χαγιάτι του ναού, είναι, όπως είναι φυσικό, βελτιωμένη, σε σχέση με παλαιότερα, και κοσμείται από σύγχρονες αγιογραφίες σημαντικών γεγονότων της ζωής του Ιησού και παραστάσεις αγίων.

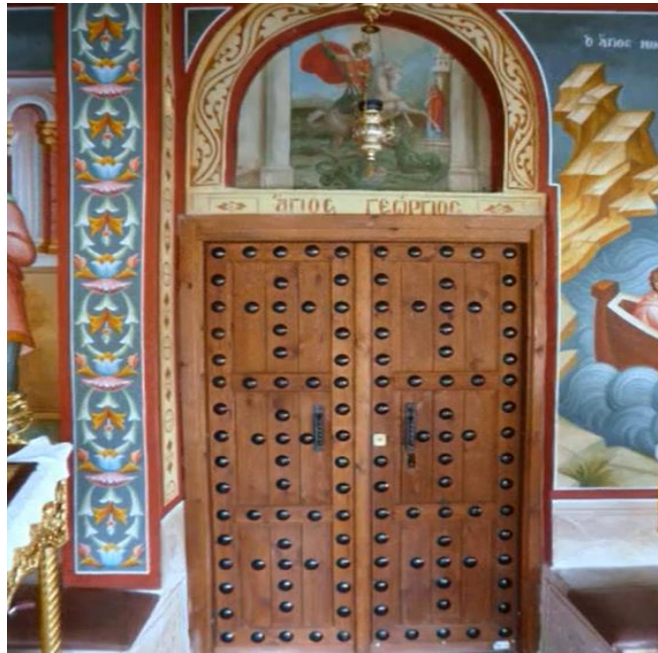

Εικόνα 45: Κάτοψη του ναού του Αγίου Γεωργίου⁸⁸.

Πάνω από τη ξύλινη είσοδο του ναού, η οποία χωρίζει τον κυρίως ναό από το χαγιάτι, υπάρχει η εικόνα του Αγίου Γεωργίου του Τροπαιοφόρου, στη μνήμη του οποίου είναι αφιερωμένος ο ναός. Ο Άγιος Γεώργιος παρουσιάζεται πάνω σε λευκό άλογο να σκοτώνει με το δόρυ του το δράκο. Επίσης, εικονίζεται η βασιλοπούλα η οποία στέκεται έξω από το παλάτι. Ο Άγιος Γεώργιος παριστάνεται νέος, αγένειος, ενώ φέρει κόκκινο χιτώνα. Ο δράκος παρουσιάζεται με φτερά και λέπια έχοντας πράσινο χρώμα. Η βασιλοπούλα φορά μπλε ιμάτιο και κόκκινο χιτώνα. Επίσης, πάνω από τη μορφή του Αγίου Γεωργίου υπάρχει η εξής επιγραφή: “Ο ΑΓΙΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ”. Το όνομα του αγίου Γεωργίου αναγράφεται, επίσης, και ακριβώς κάτω από την εικόνα του, πάνω από την είσοδο του ναού. Η ίδια αυτή παράσταση

⁸⁸ Μουτσόπουλος Ν. Κ. (2003), *Εκκλησίες του νομού Φλώρινας - Βυζαντινά και μεταβυζαντινά μνημεία της Μακεδονίας*. Θεσσαλονίκη: Μαλλιάρης Παιδεία. σ. 251.

του Αγίου Γεωργίου υπάρχει και πάνω από την εξωτερική είσοδο του ναού, στην αυλόπορτα της Εκκλησίας.

Εικόνα 46: Η εικόνα του Αγίου Γεωργίου πάνω από την είσοδο του ναού.

Δεξιά της ξύλινης εισόδου του ναού, υπάρχει η εικόνα με την αναπαράσταση του θαύματος του Αγίου Νικολάου κατά τη διάρκεια του ταξιδιού του στα Ιεροσόλυμα, με σκοπό να επισκεφθεί τους Αγίους Τόπους, την περιοχή όπου μαρτύρησε ο Θεάνθρωπος. Κατά τη διάρκεια του ταξιδιού ξέσπασε πολύ μεγάλη φουρτούνα και όλοι πίστευαν ότι το καράβι θα βουλιάξει από στιγμή σε στιγμή. Τότε ο Άγιος Νικόλαος γονάτισε και προσευχήθηκε θερμά στον Κύριο παρακαλώντας τον να σταματήσει η μεγάλη θαλασσοταραχή και ο πολύ δυνατός άνεμος. Πράγματι, ο άνεμος σταμάτησε και η θάλασσα γαλήνεψε. Στην εικόνα ο Άγιος ευλογεί τον ξαπλωμένο ναύτη, ο οποίος την ώρα της φουρτούνας ανέβηκε στο κατάρτι για να φτιάξει το πανί, γλίστησε, έπεσε στο κατάστρωμα και σκοτώθηκε. Τότε ο Άγιος Νικόλαος παρακάλεσε το Θεό να τον αναστήσει και το θαύμα έγινε. Ο ναύτης αναστήθηκε και, μετά από αυτό το γεγονός, πολλοί έτρεξαν κοντά στον Άγιο και βρήκαν τη θεραπεία τους. Επίσης, εικονίζονται άλλοι τέσσερις άνδρες οι οποίοι έχουν τα χέρια τους υψωμένα δοξολογώντας το Θεό. Πάνω από την εικόνα υπάρχει η εξής επιγραφή: “Ο ΑΓΙΟΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΑΝΙΣΤΩΝ ΕΝΑ ΝΑΥΤΗΝ Κ ΚΑΤΕΥΝΑΖΕΙ ΤΟΝ ΚΑΥΛΩΝΑ”.

Εικόνα 47: Η αιογραφία με το θαύμα του Αγίου Νικολάου στο χαγιατί του ναού.

ΕΚΛΙΩΚΩΝ ΤΟΥΣ ΠΩΛΟΥΝΤΑΣ Κ ΑΓΟΡΑΖΟΝΤΑΣ ΕΝ ΤΩ ΝΑΩ". Η εικόνα αυτή παραπέμπει στη διδασκαλία του Ιησού: "ου γέγραπται ότι ο οίκός μου οίκος προσευχής κληθήσεται πάσι τις ἔθνεσιν; υμεῖς δε αὐτόν ἐποιήσατε σπήλαιον ληιστῶν" (Μτ 21, 12-17).

Εικόνα 48: Η εκδίωξη των εμπόρων από το ναό.

Δίπλα από την εικόνα με το θαύμα του Αγίου Νικολάου, εικονίζεται ο Χριστός την ώρα που διώχνει τους εμπόρους από το ναό. Ο Ιησούς φορώντας μπλε χιτώνα και κρατώντας μαστίγιο είναι στραμμένος εναντίον των εμπόρων του ναού, οι οποίοι κρατούν τα αντικείμενα και τα ζώα τους και δείχνουν να εγκαταλείπουν τον χώρο. Στην εικόνα παριστάνονται, επίσης, και τα τραπέζια των αργυραμοιβών, τα οποία αναποδογύρισε ο Ιησούς, ενώ, στο πίσω μέρος, υπάρχει ο ναός πάνω από τον οποίο αναγράφονται τα εξής: "Ο ΙΣ ΧΣ

Στην τελευταία παράσταση της δεξιάς πλευράς του χαγιατιού εικονίζεται ο Χριστός ο οποίος θεραπεύει τους δέκα λεπρούς, κατά τη διάρκεια του ταξιδιού του προς την Ιερουσαλήμ. Ο Ιησούς φέρει μπλε χιτώνα και συνοδεύεται από πέντε μαθητές του. Παριστάνεται να ευλογεί με το δεξί του χέρι τους δέκα λεπρούς οι οποίοι εικονίζονται στην πόρτα ενός οικήματος (Μτ 18, 6-7). Στην εικόνα υπάρχει η επιγραφή "Ο ΙΣ ΧΣ ΙΩΜΕΝΟΣ ΤΟΥΣ ΔΕΚΑ ΛΕΠΡΟΥΣ".

Εικόνα 50: Η θεραπεία των δέκα λεπρών.

Εικόνα 49: Η αποτομή της κεφαλής του Αγίου Γεωργίου.

Χριστό την αποκομμένη κεφαλή του. Ο Χριστός, ως Μέγας Αρχιερέας, με αρχιερατική ενδυμασία, είναι καθισμένος στο θρόνο και γύρω του υπάρχουν τέσσερις άνδρες. Ο άγιος Γεώργιος εικονίζεται νέος, αγένειος, με κοντά μαλλιά, λευκό ιμάτιο και κόκκινο χιτώνα. Πάνω από την εικόνα υπάρχει η εξής επιγραφή η οποία επιβεβαιώνει το γεγονός που εικονίζεται: *“Ο ΑΓΙΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΑΠΟΤΕΜΝΕΤΑΙ ΤΗΝ ΚΕΦΑΛΗΝ”*.

Στον ανατολικό τοίχο του χαγιατιού, ανάμεσα στα δυο παράθυρα, εικονίζεται η Παναγία η οποία κρατά στα δυο της χέρια το μαφόριο με το οποίο σκέπασε τους πιστούς στο ναό της Παναγίας των Βλαχερνών. Η Παναγία φορά μπλε ιμάτιο και κόκκινο χιτώνα, ενώ στο ύψος της κεφαλής της υπάρχει η επιγραφή: *“ΜΗΤΕΡ ΤΟΥ ΘΕΟΥ Η ΑΓΙΑ ΣΚΕΠΗ”* η οποία δηλώνει και την προστασία που προσφέρει η Θεοτόκος στους πιστούς. Κάτω από την εικόνα μνημονεύεται και το όνομα της οικογένειας που δώρισε τα χρήματα για την τοιχογραφία *“ΔΕΗΣΙΣ ΟΙΚ. ΠΑΝΤΕΛΗ ΟΥΖΑ”*.

Στην αριστερή πλευρά της ξύλινης εισόδου του ναού, εικονίζεται ο Άγιος Γεώργιος να προσφέρει στον

Δίπλα από την εικόνα της αποτομής της κεφαλής του Αγίου Γεωργίου εικονίζεται το θαύμα με τη θεραπεία της αιμορροούσας γυναίκας από τον Χριστό. Στην εικόνα παριστάνεται η αιμορροούσα γυναίκα, η οποία φέρει κόκκινο χιτώνα, να πλησιάζει τον Ιησού για να αγγίξει την άκρη του ρούχου του. Ο Χριστός, ο οποίος φέρει μπλε χιτώνα, εικονίζεται να στρέφεται προς το μέρος της παραπέμποντας στο εξής χωρίο της Αγίας Γραφής: “*θύγατερ, η πίστις σου σέσωκέ σε ύπαγε εις ειρήνην, και ίσθι υγιής από της μάστιγός σου*” (Λκ 8, 43-48). Πάνω από την εικόνα υπάρχει η επιγραφή: “*Ο ΙΣ ΧΣ ΙΩΜΕΝΟΣ ΤΗΝ ΑΙΜΟΡΡΟΥΣΑΝ*”.

Εικόνα 51: Η θεραπεία της αιμορροούσας.

Στο νότιο τμήμα του χαγιατιού, ανάμεσα στα παράθυρα, εικονίζονται από τα δυτικά προς τα ανατολικά οι μορφές Αγίων ως εξής:

Ο άγιος Μάρκος, ο οποίος φέρει μπλε χιτώνα και κρατά στα χέρια του το Ευαγγέλιο. Ο Άγιος παριστάνεται με γκρίζα γενειάδα, ενώ φέρει και φωτοστέφανο. Στο κάτω αριστερό μέρος της εικόνας αναφέρονται και οι δωρητές αυτής: “*ΔΕΗΣΙΣ ΟΙΚ. ΧΡΙΣΤΟΥ ΣΙΑΝΟΥ Κ ΤΕΚΝΩΝ 2001*”, ενώ, πάνω από τη μορφή του Αγίου αναγράφεται το όνομά του: “*Ο ΑΓΙΟΣ ΜΑΡΚΟΣ*”.

Ο άγιος Αθανάσιος, ο οποίος εικονίζεται με έντονα χρώματα, έχοντας άσπρη γενειάδα και φωτοστέφανο και φορώντας την αρχιερατική στολή επισκόπου. Στο αριστερό του χέρι κρατά το ευαγγέλιο και με το δεξί ευλογεί. Πάνω από τη μορφή του υπάρχει το όνομά του το οποίο πιστοποιεί την ταυτότητά του: “*Ο ΑΓΙΟΣ ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ*”.

Ο άγιος Συμεών ο Μυροβλήτης ο οποίος εικονίζεται, επίσης, με γκρίζα γενειάδα και φωτοστέφανο. Ο Άγιος φέρει κόκκινο χιτώνα και στο δεξί του χέρι κρατά ένα σταυρό, ενώ, στο αριστερό κρατά τη μικρογραφία ενός Μοναστηριού.

Η αγία Άννα, η οποία κρατά στην αγκαλιά της την μικρή Μαρία. Και οι δυο φορούν μπλε μάτιο και ροζ χιτώνα και φέρουν φωτοστέφανο, ενώ, πάνω από τη μορφή της Παναγίας υπάρχουν τα αρχικά “*ΜΡ ΘΟΥ*” και πάνω από τη μορφή της Αγίας Άννας το όνομα αυτής “*Η ΑΓΙΑ ΑΝΝΑ*”. Στο κάτω δεξί μέρος της εικόνας αναγράφονται, επίσης, οι δωρητές: “*ΔΕΗΣΙΣ*”.

ΟΙΚ. ΙΩΑΝΝΟΥ Κ ΜΑΡΙΑΣ ΜΠΗΣΔΟΥΝΗ ΙΕΡΟΨΑΛΤΟΥ Ι. Ν. ΑΓΙΟΥ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΠΡΩΤΗΣ 2001".

Εκατέρωθεν της εξωτερικής εισόδου του ναού υπάρχουν οι ολόσωμες αναπαραστάσεις του Αγίου Γεωργίου(αριστερά) και του Αγίου Δημητρίου(δεξιά).

Ο άγιος Γεώργιος, εικονίζεται νέος, αγένειος και με κοντά μαλλιά. Ο Άγιος φέρει πολεμική εξάρτηση και κόκκινο χιτώνα. Στο δεξί του χέρι κρατά το δόρυ του και στο αριστερό την πανοπλία. Στο ύψος της κεφαλής του αναγράφεται και το όνομά του: "*Ο ΑΓΙΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ*".

Ο άγιος Δημήτριος, ο οποίος εικονίζεται, όπως και ο άγιος Γεώργιος νέος και αγένειος. Ο Άγιος φέρει, επίσης, πολεμική εξάρτηση κρατώντας στο δεξί του χέρι το δόρυ του και στο αριστερό την πανοπλία. Στην εικόνα αναγράφεται το όνομά του: "*Ο ΑΓΙΟΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ*", ενώ στο κάτω δεξί μέρος μνημονεύονται οι δωρητές της: "*ΔΕΗΣΙΣ ΟΙΚ. ΗΛΙΑ ΦΡΕΙΔΕΡΙΚΗΣ ΜΙΧΑΗΛ Κ ΤΕΚΝΑ ΑΥΤΩΝ 2000*".

Ο άγιος Νικόλαος, ο οποίος φέρει την αρχιερατική στολή, εικονίζεται με άσπρη γενειάδα και φωτοστέφανο, να ευλογεί με το δεξί του χέρι, ενώ στο αριστερό κρατά το Ευαγγέλιο. Όπως και στις προηγούμενες εικόνες, πάνω από τη μορφή του Αγίου αναγράφεται το όνομά του: "*Ο ΑΓΙΟΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ*" και στο κάτω δεξί μέρος τα ονόματα των δωρητών της εικόνας: "*ΔΕΗΣΙΣ NICHOLAS Rage (ΑΠΟ ΕΓΓΟΝΙ- ΑΘ. ΤΣΟΥΡΑΙΝΗ)*".

Ο άγιος Ιωάννης ο Ρώσος, ο οποίος εικονίζεται σε στάση δέησης, ολόσωμος, αγένειος με χρυσό μάτιο και κόκκινη ζώνη. Στο αριστερό του χέρι κρατά το σταυρό, ενώ στο ύψος της κεφαλής του αναγράφεται το όνομά του το οποίο πιστοποιεί τη μορφή του: "*Ο ΑΓΙΟΣ ΙΩ Ο ΡΩΣΟΣ*".

Κωδωνοστάσιο - Πλάτανος

Εικόνα 52: Το κωδωνοστάσιο της Εκκλησίας του Αγίου Γεωργίου του Τροπαιοφόρου.

Στο προαύλιο της Εκκλησίας του Αγίου Γεωργίου υπάρχει μεταγενέστερο, ανεξάρτητο κωδωνοστάσιο το οποίο χτίστηκε το 1920, σύμφωνα με την εντοιχισμένη επιγραφή “1920 ΙΟΥΛΙΟΥ 12”. Το κωδωνοστάσιο αυτό είναι τριώροφο, έχει πυργοειδές σχήμα και στην κορυφή του υπάρχει ένα ρολοϊ. Αριστερά από την εξωτερική πόρτα της Εκκλησίας βρίσκεται η μαρμάρινη πλάκα στην οποία αναγράφονται τα ονόματα των δωρητών του ωρολογίου: “ΔΩΡΕΑ ΩΡΟΛΟΓΙΟΥ ΕΥΑΓΓΕΛΟΥ ΚΑΙ ΘΕΟΔΩΡΑΣ ΤΖΟΥΝΤΖΟΥΡΚΑ ΚΑΙ ΥΙΩΝ ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ ΚΑΙ ΑΝΑΣΤΑΣΗ ΕΙΣ ΜΝΗΜΗΝ ΤΟΥ ΑΓΑΠΗΤΟΥ ΥΙΟΥ ΚΑΙ ΑΔΕΛΦΟΥ ΑΥΤΩΝ ΑΝΤΩΝΗ ΘΑΝΟΝΤΑ ΤΗΝ 3^{ΗΝ} ΙΟΥΛΙΟΥ 1956 ΣΕ ΗΛΙΚΙΑ 15 ΕΤΩΝ ΕΙΣ ΣΕΠΠΑΡΤΟΝ ΑΥΣΤΡΑΛΙΑΣ”- “IN MEMORY OF OUR SON AND BROTHER ANTONIOS ZURCAS BORN PROTI FLORINA GREECE 1941 DIED THE 3RD JULY 1956 IN SHEPPARTON AUSTRALIA DONATED BY THE ZURCAS (TZOUNTZOURKAS) FAMILY ANGELO-MICHAEL AND TASSIE 1987”. .

Από την αρχαιότητα σε όλους τους πολιτισμούς παρατηρούμε την παρουσία της καμπάνας και πολλών μικρών κουδουνιών που χρησιμοποιούνται σε διάφορα θρησκευτικά τελετουργικά⁸⁹. Το θολωτό σχήμα της παραπέμπει στον ουράνιο θόλο, ενώ ο επίπεδος κυκλικός πυθμένας αντιπροσωπεύει την επίπεδη κυκλική γραμμή του ορίζοντα της γης. Η γλώσσα της καμπάνας αντιπροσωπεύει τη φωνή της θεότητας, όπως επίσης και τον ερμητικό λόγο, και ο κενός χώρος εντός της καμπάνας αντιπροσωπεύει όλα αυτά που περιέχονται

⁸⁹Ορθόδοξες απαντήσεις, <http://orthodoxanswers.gr/%CE%9F%CE%B9-%CE%BA%CE%B1%CE%BC%CF%80%CE%AC%CE%BD%CE%B5%CF%82-%CF%84%CE%B7%CF%82-%CE%95%CE%BA%CE%BA%CE%BB%CE%B7%CF%83%CE%AF%CE%B1%CF%82-%CE%99%CF%83%CF%84%CE%BF%CF%81%CE%AF%CE%B1-%CE%B5%CE%BE%CE%AD/> (προσπελάστηκε 12/03/2014)

μεταξύ ουρανού και γης. Όταν η γλώσσα χτυπά την εσωτερική πλευρά της καμπάνας ή του κουδουνιού συμβολίζει ένα μήνυμα που δημιουργείται μέσα στο θόλο, ή τρούλο, του ουρανού και αντηχεί για να παραδοθεί κάτω στη γη⁹⁰.

Η καμπάνα συμβολίζει την αφύπνιση του ανθρώπου και την ένωσή του με το θείο λόγο. Οι καμπάνες έχουν βέβαια κύρια χρήση την αναγγελία των θρησκευτικών τελετών, ενώ, χρησιμοποιούνται και σε ιεροτελεστίες και τελετές. Οι χαμηλότερες νότες μπορούν να ενσταλάξουν μια μελαγχολική διάθεση, όπως συμβαίνει με τον πένθιμο ήχο την Μεγάλη Παρασκευή, ενώ οι υψηλότερες νότες δηλώνουν ένα χαρμόσυνο και εορταστικό γεγονός⁹¹. Επίσης, ο συνεχής και πολύ έντονος ήχος της καμπάνας χρησιμοποιείται για την εξαγγελία κάποιου κινδύνου, σε περιπτώσεις πυρκαγιών ή άλλων σοβαρών ατυχημάτων σηματοδοτώντας την εγρήγορση των ανθρώπων μπροστά σε κάποιον κίνδυνο.

Στο προαύλιο του ναού δεσπόζει ένας μεγαλόσωμος και μακρόβιος πλάτανος η διάρκεια ζωής του οποίου χάνεται στον χρόνο. Το δέντρο αυτό αποτελεί το βασιλιά του Ελληνικού φυτικού βασιλείου και χαρίζει στους κατοίκους του χωριού την πλούσια σκιά του κατά τους καλοκαιρινούς μήνες.

Εικόνα 53: Η μαρμάρινη πλάκα με τα ονόματα των δωρητών του ωρολογίου.

⁹⁰Ακτίνες, http://aktines.blogspot.gr/2013/09/blog-post_2920.html (προσπελάστηκε 12/03/2014)

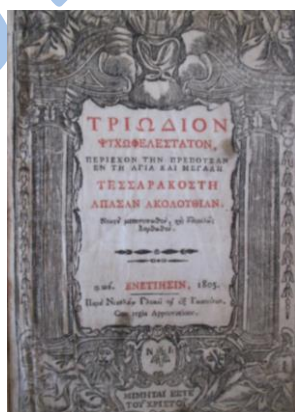
⁹¹Ορθόδοξες απαντήσεις, <http://orthodoxanswers.gr/%CE%9F%CE%B9-%CE%BA%CE%B1%CE%BC%CF%80%CE%AC%CE%BD%CE%B5%CF%82-%CF%84%CE%B7%CF%82-%CE%95%CE%BA%CE%BA%CE%BB%CE%B7%CF%83%CE%AF%CE%B1%CF%82-%CE%99%CF%83%CF%84%CE%BF%CF%81%CE%AF%CE%B1-%CE%B5%CE%BE%CE%AD/> (προσπελάστηκε 12/03/2014)

Μηναία

Στην εκκλησία του Αγίου Γεωργίου του Τροπαιοφόρου υπάρχει πλήθος εκκλησιαστικών βιβλίων: Ευαγγέλια, Μηναία, Πεντηκοστάρια, Τριώδια κτλ, τα οποία καλύπτουν το εορτολόγιο ολόκληρου του εκκλησιαστικού έτους. Τα βιβλία αυτά δεν είναι χειρόγραφα, αλλά τυπωμένα, και, όπως μαρτυρούν οι σημειώσεις οι οποίες περιλαμβάνονται στο εσωτερικό τους, έχουν χρησιμοποιηθεί κατά καιρούς από τους εκάστοτε ιερείς και ψάλτες που υπηρέτησαν στο συγκεκριμένο ναό⁹².

Παρακάτω αναφέρονται τα βιβλία αυτά και τα στοιχεία τους, με χρονολογική σειρά, από το παλαιότερο ως το πιο πρόσφατο:

1. Ευαγγέλιο 1563: «Ενετήσιν παρά Χριστοφόρω τω ζανέτω νεωσί μετά πολλής διορθωθέν καί εκτυπωθέν έτει τω από της ενσάρκου οικονομίας, ,αφξγ». Όπως προκύπτει το Ευαγγέλιο αυτό τυπώθηκε στη Βενετία το 1563.
2. Πεντηκοστάριο 1602 « Το παρόν βιβλίον τετύπωται εν ενετήσιν παρά Αντωνίω τω Πινέλλω, αναλώμασι μεν τις αυτού επιμελεία δε και επιδιορθώσει, Μαξίμου ταπεινού Επισκόπου Κυθήρων, έτει από της ενσάρκου οικονομίας ,αχβ'».
3. Ευαγγέλιο 1791: «αψηα' ΕΝΕΤΙΗΣΙΝ 1791 Παρά Νικολάω Γλυκεί τω εξ Ιωαννίνων».
4. Μηνολόγιο το οποίο αναφέρει ως έτος έκδοσης το 1790.
5. Τριώδιο 1805: «Τριώδιον Ψυχοφελέστατον ,αωε'.ΕΝΕΤΙΗΣΙΝ 1805 Παρά Νικολάω Γλυκεί τω εξ Ιωαννίνων»⁹³.

Εικόνα 54: Το εξώφυλλο του Τριωδίου του 1805.

⁹² Αγγελόπουλος Ε. & Αγγελόπουλος Π. (1963), *Ιστορία της Πρώτης Φλωρίνης*. Φλώρινα: Τυπογραφείο Ηλία Καζία. σ. 55.

⁹³ Γλυκής Ν. εξ Ιωαννίνων (1805), *Τριώδιο αωε ΕΝΕΤΙΗΣΙΝ*.

Οι ιερείς του χωριού

Οι πρώτες αναφορές οι οποίες υπάρχουν για τους ιερείς που υπηρέτησαν στο χωριό της Πρώτης, στον Ιερό ναό του Αγίου Γεωργίου του Τροπαιοφόρου, χρονολογούνται στο 1858⁹⁶. Τα ονόματα των ιερέων αυτών (όπως και των δασκάλων του χωριού) και η διαδοχή τους, σώζονται από τις ενθυμήσεις τις οποίες άφησαν οι ίδιοι στα εκκλησιαστικά βιβλία της εκκλησίας του Αγίου Γεωργίου, αλλά, επιβεβαιώνονται και από τις προφορικές διηγήσεις των κατοίκων του χωριού οι οποίες σώζονται από γενιά σε γενιά.

Ο πρώτος ιερέας ο οποίος υπηρέτησε στο ναό του Αγίου Γεωργίου ήταν ο πατέρας **Κώστας Σακελάριος**, ο οποίος καταγόταν από την πόλη της Φλώρινας και, όπως αναφέρεται, είχε εξοριστεί στα Μετέωρα, όπου και πέθανε. Πληροφορίες για τον συγκεκριμένο ιερέα υπάρχουν στην ενθύμηση του πατέρα Ιωάννη, ο οποίος διαδέχτηκε τον πατέρα Σακελλάριο, στην πρώτη σελίδα ενός παλιού Πεντηκοστάριου. Η μαρτυρία αυτή τοποθετείται χρονολογικά στο 1858 και έχει ως εξής: *“Την ιδίαν ημέρα απέθανεν ο μακαρίτης σακελάρης πκόστας παγγέλον από φλόρηνα εξορίθη..δια τα μετέωρα..αυτού εσηγορίθη ας όψωντε η έτη ππαιωβάνης γράφο”*. Η χρονολογία 1858 αναγράφεται σε άλλη σημείωση του πατέρα Ιωάννη, η οποία υπάρχει στο πάνω μέρος της ίδιας σελίδας του παλιού αυτού Πεντηκοστάριου: *“ετούτο το πεντηκοστάριον είνε της εκκλησίας της χόρας Κλαμπάσητζα του αγίου ενδόξου μεγαλομάρτηρος γεοργίου του τροπεοφόρου και οπίος θάχη και τον κλέψη να έχη την κατάραν του αγίου γιοργίου 1858: Τής 15 Ιουλίου Φλώρινα ππ ‘Ιωβάνης”*⁹⁷.

Όπως προκύπτει από τα παραπάνω, τον πατέρα Κώστα Σακελάριο διαδέχτηκε ο πατέρας **Ιωάννης**, ο οποίος, με τις δικές του γραπτές μαρτυρίες, τοποθετείται χρονολογικά στο 1858⁹⁸. Ωστόσο, δεν υπάρχουν περισσότερες πληροφορίες για τον ίδιο και το έργο του.

Τον πατέρα Ιωάννη διαδέχτηκε το 1867 ο **πατέρας Γρηγόριος**, ο οποίος καταγόταν από το χωριό Κέλλη της Φλώρινας⁹⁹. Η αντίστοιχη πληροφορία βρίσκεται σε μια ενθύμηση της

---

⁹⁶ Αγγελόπουλος Ε. & Αγγελόπουλος Π. (1963), *Ιστορία της Πρώτης Φλωρίνης*. Φλώρινα: Τυπογραφείο Ηλία Καζία. σ. 61.

⁹⁷ Αγγελόπουλος Ε. & Αγγελόπουλος Π. (1963), *Ιστορία της Πρώτης Φλωρίνης*. Φλώρινα: Τυπογραφείο Ηλία Καζία. σ. 62.

⁹⁸ Αγγελόπουλος Ε. & Αγγελόπουλος Π. (1963), *Ιστορία της Πρώτης Φλωρίνης*. Φλώρινα: Τυπογραφείο Ηλία Καζία. σ. 62.

⁹⁹ Αγγελόπουλος Ε. & Αγγελόπουλος Π. (1963), *Ιστορία της Πρώτης Φλωρίνης*. Φλώρινα: Τυπογραφείο Ηλία Καζία. σ. 62.

πρώτης σελίδας, του δεύτερου φύλλου, του παλιού Μηναίου του Ιουνίου (Κων/πολις 1843) και αναφέρει τα εξής: “Έτος 1867..άγιον Κήριον..ης τιν μητροπολη από τον φλώρινα αρχιεπίσκοπον πρωκωπίω μ...κε Φλωρίνις γράφι παπάγριγγώριως από των γορνίτζωβων”.

Μετά τον πατέρα Γρηγόριο αναφέρεται ως ιερέας του χωριού ο πατέρας **Θεόδωρος**, ο οποίος τοποθετείται χρονολογικά στο 1882, σύμφωνα με την ενθύμηση της πρώτης σελίδας, του προτελευταίου φύλλου, του παλιού Μηναίου του Νοεμβρίου (εν Βενετία 1864): “Εάν δε ζωγραφήσω καλά τα ρηθέντα δε θέλω τον μισθόν και όπως υποφαίνομαι έτος 1882 9]βρίου 30..ο λαβών Χρ. Γ. Ζωγράφος παπαθεόδωρος Μάρτιρις Νικόλαος Οικονομίδης μάρτυρι”. Πρόκειται για την ίδια μαρτυρία του Χρήστου Ζωγράφου, σχετικά με τη συμφωνία για την αγιογράφηση του μοναστηρίου του Αγίου Μάρκου. Επίσης, υπάρχει μια ακόμα μαρτυρία, γραμμένη από τον ίδιο τον πατέρα Θεόδωρο, στο παλιό Τριώδιο (α,ωε’ ΕΝΕΤΙΗΣΙΝ,1805): *Τω παρών Τριώδιον είναι της χώρας Καμπάσνιτζα της Εκκλησίας του Αγίου μεγαλομάρτυρος Γεωργιου του τροπεοφόρου 1886 Μαρτίου 13 έγγραψε παπαθεοδωρις*¹⁰⁰.

Εικόνα 56: Ο ιερέας Ιωάννης Πατέρας (1850-1927).

Τον πατέρα Θεόδωρο τον διαδέχτηκε ο πατέρας **Ιωάννης Πατέρας**, ο οποίος καταγόταν από την Πρώτη. Ο πατέρας Ιωάννης γεννήθηκε το 1850 από εύπορη και αρχοντική οικογένεια¹⁰¹. Οι γονείς του Νικόλαος και Άννα ασχολούνταν, όπως και οι υπόλοιποι κάτοικοι του χωριού, με τη γεωργία, ενώ, διατηρούσαν και πολλά αιγοπρόβατα, στοιχείο που αποτελούσε δείγμα αρχοντιάς εκείνη την εποχή. Ο πατέρας του ήταν, επίσης, και γνωστός τσορμπατζής των γύρω χωριών και πουλούσε λινάρι στην αγορά του Μοναστηρίου. Ο Ιωάννης έμαθε τα πρώτα γράμματα στο Δημοτικό σχολείο του χωριού και, στη συνέχεια, πήγε στο Μοναστήρι, όπου τελείωσε τη δεύτερα τάξη του Ελληνικού σχολείου.

¹⁰⁰ Αγγελόπουλος Ε. & Αγγελόπουλος Π. (1963), *Ιστορία της Πρώτης Φλωρίνης*. Φλώρινα: Τυπογραφείο Ηλία Καζία. σ. 62 -63.

¹⁰¹ Αγγελόπουλος Ε. & Αγγελόπουλος Π. (1963), *Ιστορία της Πρώτης Φλωρίνης*. Φλώρινα: Τυπογραφείο Ηλία Καζία. σ. 80.

Κατόπιν, επέστρεψε στο χωριό και ασχολήθηκε με τη γεωργία και τη ραπτική, ενώ εργάστηκε και ως δάσκαλος. Κατά το διάστημα 1875-1882 εργάστηκε ως δάσκαλος στο χωριό Πολυπόταμος της Φλώρινας¹⁰².

Η ιδιότητα του δασκάλου του έδωσε τη δυνατότητα να προσφέρει και εθνικές υπηρεσίες στη σκλαβωμένη ως τότε περιοχή της Φλώρινας και να αποκτήσει μεγάλη πείρα στα εθνικά ζητήματα. Το 1887 εγκατέλειψε το επάγγελμα του δασκάλου και χειροτονήθηκε ιερέας του χωριού¹⁰³. Πληροφορίες για τη χειροτονία του υπάρχουν σε ενθύμηση η οποία βρίσκεται στην τελευταία σελίδα του παλιού Πεντηκοσταρίου (εν Βενετία 1837): “1887 εχειροτονήθη ο Παπ’Ιωάννης Μαρτίου”. Επίσης, η χρονολογία της χειροτονίας του είναι χαραγμένη πάνω στο σταυρό που υπάρχει στον τάφο του, μαζί με τη χρονολογία γέννησης(1850) και κοίμησής του(1927).

Μετά την χειροτονία του ανέλαβε ακόμα πιο ενεργό μέρος στη ζωή των κατοίκων του χωριού και έγινε ο φυσικός αρχηγός τους. Σύμφωνα με τις διηγήσεις των κατοίκων η επιβλητική του εμφάνιση ταίριαζε με το δυναμικό χαρακτήρα και το θάρρος του. Ήταν έξυπνος, σοβαρός και διορατικός. Τον χαρακτήριζαν, επίσης, ως άνθρωπο ο οποίος έπαιρνε πρωτοβουλίες και είχε αδάμαστη τόλμη, αυστηρότητα και ευθύτητα. Ήταν ισχυρογνώμων και δεν υποχωρούσε ούτε συμβιβαζόταν. Οι κάτοικοι του χωριού άκουγαν και σέβονταν τη γνώμη του. Επιπλέον, δραστηριοποιήθηκε έντονα εναντίον της σλαβικής προπαγάνδας και των βουλγαρικών σχεδίων στην περιοχή, προσπαθώντας να κρατήσει τους κατοίκους ενωμένους και πιστούς στον Θεό και το Έθνος. Σε κρίσιμες περιστάσεις συγκέντρωνε τους κατοίκους του χωριού, ώστε να συζητήσουν όλοι μαζί για τα προβλήματα και, εκεί, έβρισκε την ευκαιρία να τους μιλήσει σχετικά με τα θεολογικά και εθνικά θέματα. Τις περισσότερες φορές επικρατούσε η γνώμη του η οποία ήταν και η πιο συμφέρουσα για το καλό του χωριού. Επίσης, τις Κυριακές και τις γιορτές, μετά τη Θεία Λειτουργία, συγκεντρώνονταν οι κάτοικοι του χωριού στο χαγιάτι του ναού του Αγίου Γεωργίου, όπου συζητούσαν με τον πατέρα Ιωάννη σχετικά με όλα τα κρίσιμα θέματα τα οποία τους απασχολούσαν¹⁰⁴.

---

¹⁰² Αγγελόπουλος Ε. & Αγγελόπουλος Π. (1963), *Ιστορία της Πρώτης Φλωρίνης*. Φλώρινα: Τυπογραφείο Ηλία Καζία. σ. 63.

¹⁰³ Αγγελόπουλος Ε. & Αγγελόπουλος Π. (1963), *Ιστορία της Πρώτης Φλωρίνης*. Φλώρινα: Τυπογραφείο Ηλία Καζία. σ. 78-81.

¹⁰⁴ Αγγελόπουλος Ε. & Αγγελόπουλος Π. (1963), *Ιστορία της Πρώτης Φλωρίνης*. Φλώρινα: Τυπογραφείο Ηλία Καζία. σ. 79.

Ο Παπαγιάννης, λόγω της ιδιότητάς του ως ιερέα, λειτουργούσε και ως σύνδεσμος Φλώρινας-Μοναστηρίου τόσο με τις Μητροπόλεις όσο και με το Ελληνικό Προξενείο. Με αυτόν τον τρόπο, έγινε γνωστός στους διάφορους εθνικούς παράγοντες και γνώρισε πολλούς οπλαρχηγούς της περιοχής της Φλώρινας και του Μοναστηρίου, αλλά και ντόπιους εθνικούς αγωνιστές όπως τους: Καραβίτη, Βάρδα, Τσακσίρα, Μακρή, Παύλο Ρακοβίτη, τον ιερέα του χωριού Πολυπλατάνου πατέρα Γεώργιο Παπανικολάου κ.ά, οι οποίοι άρχισαν να επισκέπτονται συχνότερα το χωριό και να συζητούν σε συγκεντρώσεις και πλούσια τραπέζια για τα ζητήματα του χωριού και της περιοχής τα οποία σχετίζονταν με τον Μακεδονικό Αγώνα. Οι κομιτατζήδες γνωρίζοντας για τη μυστική δράση αλλά και την επιρροή του Παπαγιάννη στους κατοίκους του χωριού, και όχι μόνο, επιχείρησαν να τον δολοφονήσουν πολλές φορές, χωρίς, ωστόσο, να τα καταφέρουν. Μια απόπειρα εναντίον του πατέρα Ιωάννη έγινε το 1916, όταν ο βουλγαρικός στρατός εισέβαλε στο χωριό και επεδίωξε να εξοντώσει τον Παπαγιάννη, ο οποίος, ωστόσο, γλίτωσε για μια ακόμα φορά¹⁰⁵.

Εικόνα 57: Ο ιερέας Παπαχρήστος Σιάνος ο οποίος δολοφονήθηκε από τους Γερμανούς στις 30-10-1944.

Ταυτόχρονα με τον Παπαγιάννη στην εκκλησία του χωριού λειτουργούσε και ένας ακόμα ιερέας, ο πατέρας Αλέξης Δούτσας ο οποίος, επίσης, καταγόταν από την Πρώτη και είχε χειροτονηθεί ιερέας το 1894. Ωστόσο, επειδή οι σχέσεις των δυο ιερέων δεν ήταν καλές, ο Παπαγιάννης υπηρέτησε για ένα διάστημα στο χωριό Καλλινίκη της Φλώρινας. Ο πατέρας Αλέξης πέθανε το 1914¹⁰⁶.

Ο Παπαγιάννης πέθανε το 1927, σε ηλικία 77 ετών. Για όλες τις υπηρεσίες, τις οποίες προσέφερε στην πατρίδα και στο δοκιμαζόμενο ελληνισμό της περιοχής, τιμήθηκε με το υπ' αριθ. 879[1936 Αναμνηστικό Μετάλλιο του Μακεδονικού Αγώνα υπαχθείς στην κατηγορία των οργάνων πρακτόρων.

Ένας, ακόμα, σημαντικός ιερέας για το χωριό υπήρξε και ο Παπαχρήστος Σιάνος, ο οποίος γεννήθηκε

¹⁰⁵ Αγγελόπουλος Ε. & Αγγελόπουλος Π. (1963), *Ιστορία της Πρώτης Φλωρίνης*. Φλώρινα: Τυπογραφείο Ηλία Καζία. σ. 80.

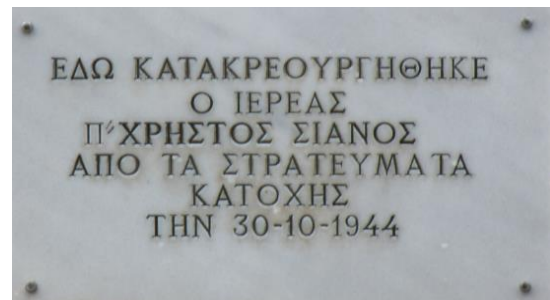
¹⁰⁶ Αγγελόπουλος Ε. & Αγγελόπουλος Π. (1963), *Ιστορία της Πρώτης Φλωρίνης*. Φλώρινα: Τυπογραφείο Ηλία Καζία. σ.63.

στην Πρώτη το 1898. Καταγόταν από πλούσια και αρχοντική οικογένεια. Ως πρωτότοκος γιος ανετράφη με ιδιαίτερη φροντίδα και ο πατέρας του, Θεόδωρος Σιάνος, ένας από τους πλούσιους του χωριού, επιθυμούσε να τον σπουδάσει. Προς την ίδια κατεύθυνση τον προέτρεψε και ο Παπαγιάννης Πατέρας ο οποίος ήταν παππούς του Παπαχρήστου, από τη μεριά της μητέρας του¹⁰⁷.

Έτσι, ο Παπαχρήστος αφού αποφοίτησε από το Δημοτικό σχολείο του χωριού, πήγε, με τη σύμφωνη γνώμη της οικογένειάς του, στη Φλώρινα, ώστε να συνεχίσει τις σπουδές του. Στη Φλώρινα, όπου παρέμεινε για δυο χρόνια, οι δάσκαλοί του διέκριναν πολλά χαρίσματά του, αλλά οι Βαλκανικοί πόλεμοι τον ανάγκασαν να διακόψει τις σπουδές του και να επιστρέψει στο χωριό όπου έμεινε οριστικά, εργαζόμενος στα πατρικά κτήματα. Την περίοδο 1920-1922 πήρε μέρος στη Μικρασιατική εκστρατεία όπου τραυματίστηκε στο ένα μάτι, γεγονός που τον ταλαιπωρούσε ως το τέλος της ζωής του¹⁰⁸.

Το 1923, σε ηλικία 25 ετών, χειροτονήθηκε ιερέας από τον Μητροπολίτη Πολύκαρπο, ύστερα από την πίεση του παππού του Παπαγιάννη και της οικογένειάς του. Μετά από την χειροτονία του, ωστόσο, συνειδητοποίησε το ιερό καθήκον και τη μεγάλη αποστολή του και αφοσιώθηκε στο έργο του. Συνδύασε, μάλιστα, το έργο του καλού ποιμένα με αυτό του καλού γεωργού. Σύμφωνα με τις διηγήσεις των κατοίκων, ήταν εργατικός δίνοντας, μάλιστα, πρώτος το παράδειγμα στους υπόλοιπους με τη δημιουργία φυτώριων και αμπελιών. Επίσης, έδειχνε ιδιαίτερο ενδιαφέρον για τη συνέχιση της μόρφωσής του. Δημιούργησε βιβλιοθήκη με εκκλησιαστικά, γεωργικά και διάφορα άλλα βιβλία και με αυτό τον τρόπο διέυρνε τις γνώσεις του, γεγονός που τον βοήθησε να κηρύττει κάθε Κυριακή με άνεση και ευφράδεια λόγου¹⁰⁹. Ο Παπαχρήστος, απέκτησε την αγάπη και το σεβασμό των κατοίκων του χωριού των οποίων τις διαφορές επέλυε με ήρεμο τρόπο. Οι κάτοικοι τον χαρακτήριζαν ως αποφασιστικό,

Εικόνα 58: Η μαρμαρίνη επιγραφή στο σημείο όπου κατακρεουργήθηκε ο ιερέας Παπαχρήστος Σιάνος.

¹⁰⁷ Αγγελόπουλος Ε. & Αγγελόπουλος Π. (1963), *Ιστορία της Πρώτης Φλωρίνης*. Φλώρινα: Τυπογραφείο Ηλία Καζία. σ. 142-143.

¹⁰⁸ Αγγελόπουλος Ε. & Αγγελόπουλος Π. (1963), *Ιστορία της Πρώτης Φλωρίνης*. Φλώρινα: Τυπογραφείο Ηλία Καζία. σ. 143,

¹⁰⁹ Αγγελόπουλος Ε. & Αγγελόπουλος Π. (1963), *Ιστορία της Πρώτης Φλωρίνης*. Φλώρινα: Τυπογραφείο Ηλία Καζία. σ. 144

ακέραιο και ευθύ, με μεγάλη υπομονή και αισιοδοξία. Δεν υποχωρούσε και εκτελούσε αμέσως τις αποφάσεις του. Επίσης, ήταν ηθικός, σεμνός και ταπεινός. Ο Παπαχρήστος είχε δημιουργήσει οικογένεια και είχε εννιά παιδιά. Την περίοδο της Κατοχής στάθηκε πραγματικός ηγέτης του ποιμνίου του. Για τέσσερα χρόνια ο ίδιος μαζί με άλλους παράγοντες του χωριού κράτησε ενωμένους τους κατοίκους ενισχύοντας την πίστη και το εθνικό τους φρόνημα. Υπηρέτησε για 20 χρόνια την εκκλησία του Αγίου Γεωργίου και την πατρίδα για την οποία έδωσε τη ζωή του. Δολοφονήθηκε τη Δευτέρα 30 Οκτωβρίου του 1944, κατά την πυρπόληση του χωριού από τους Γερμανούς¹¹⁰. Η εκτέλεσή του μπροστά από την εξώπορτα της αυλής της Εκκλησίας του χωριού, όπου τον βρήκαν οι συγγενείς και οι συγχωριανοί του κατατρυπημένο από τις σφαίρες και τις μαχαιριές των Γερμανών και των Ιταλών, έγινε με απάνθρωπο τρόπο και σημάδεψε τη μνήμη των κατοίκων του χωριού.

Τέλος, κάποιιοι από τους ιερείς που υπηρέτησαν στο ναό του Αγίου Γεωργίου μετά το τέλος του εμφυλίου πολέμου είναι: ο πατέρας **Γλούφτης Κωνσταντίνος** ο οποίος εκτελούσε για ένα διάστημα και καθήκοντα εφημέριου, ο ιερέας **Παπαγεωργίου Αλέξανδρος** του Τραϊανού, ο ιερέας **Αγγελίδης Ξενοφών** και ο ιερέας **Σαββίδης Θεόδωρος**.

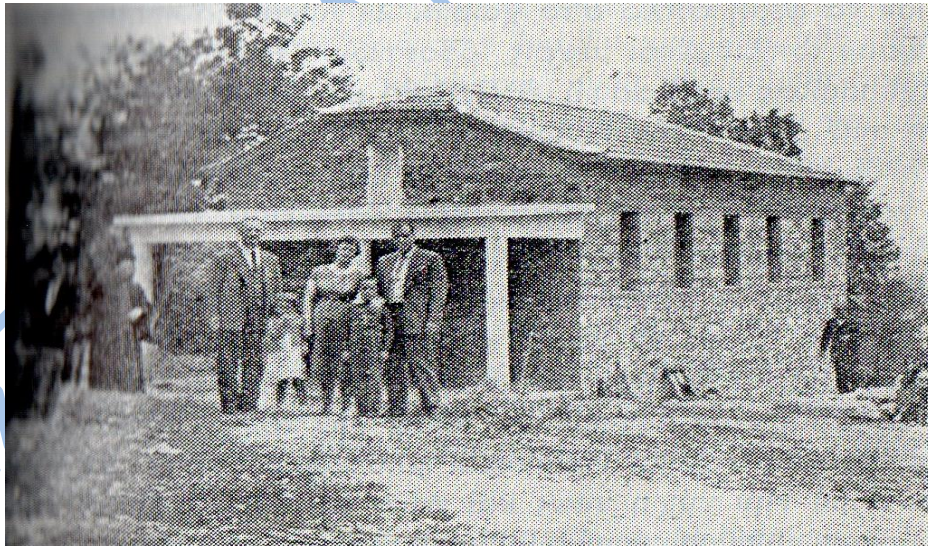
---

¹¹⁰ Αγγελόπουλος Ε. & Αγγελόπουλος Π. (1963), *Ιστορία της Πρώτης Φλωρίνης*. Φλώρινα: Τυπογραφείο Ηλία Καζία. σ. 133.

Παράρτημα

Άγιος Νικόλαος

Σε κοντινή απόσταση έξω από το χωριό βρίσκονται οι Εκκλησιαστικές Κατασκηνώσεις της Πρώτης οι οποίες λειτουργούν ως σήμερα. Μέσα στις κατασκηνώσεις υπάρχει μια μικρή Εκκλησία η οποία είναι αφιερωμένη στον Άγιο Νικόλαο. Πρόκειται για τον «καλοκαιρινό άγιο Νικόλαο» που πανηγυρίζεται στις 20 Μαΐου κατά την εορτή της ανακομιδής του λειψάνου του. Το συγκεκριμένο παρεκκλήσι χτίστηκε το 1959 και αποτελεί δωρεά του Νικόλαου Κοζάρη, μετανάστη του χωριού στις Η.Π.Α. Πριν την οικοδόμηση του τωρινού ναού υπήρχε στο ίδιο σημείο παρεκκλήσι προς τιμή του Αγίου Νικολάου, από το οποίο είχαν διασωθεί μόνο η ονομασία και τα θεμέλιά του. Το 1947 ο τότε εφημέριος του χωριού, Αθανάσιος Ρούκαλης, πραγματοποίησε ανασκαφές στο συγκεκριμένο χώρο και ήρθαν στο φως μερικά ιερά σκεύη και κεραμίδια¹¹¹. Σήμερα το παρεκκλήσι του Αγίου Νικολάου λειτουργεί κάθε καλοκαίρι, κατά την περίοδο λειτουργίας των Εκκλησιαστικών Κατασκηνώσεων, καθώς επίσης, και κατά τον εορτασμό της ανακομιδής του λειψάνου του Αγίου Νικολάου, στις 20 Μαΐου.

Εικόνα 59: Το παρεκκλήσι του Αγίου Νικολάου στις Κατασκηνώσεις Πρώτης¹¹².

¹¹¹ Αγγελόπουλος Ε. & Αγγελόπουλος Π. (1963), *Ιστορία της Πρώτης Φλωρίνης*. Φλώρινα: Τυπογραφείο Ηλία Καζία. σ. 49.

¹¹² Αγγελόπουλος Ε. & Αγγελόπουλος Π. (1963), *Ιστορία της Πρώτης Φλωρίνης*. Φλώρινα: Τυπογραφείο Ηλία Καζία. σ. 85.

Ιερά Μονή Αγίου Μάρκου

Η Ιερά Μονή Αγίου Μάρκου είναι χτισμένη στην οροσειρά του Βαρνούντος, σε υψόμετρο 959μ. και απέχει από την πόλη της Φλώρινας 10 λεπτά¹¹³. Ιδρύθηκε το 1864 από τους κατοίκους του χωριού Πρώτη σε απόσταση 4 χλμ. νοτιοδυτικά του χωριού, στην ομώνυμη τοποθεσία. Την περίοδο ίδρυσης της Ιεράς Μονής η περιοχή της Φλώρινας υπαγόταν στην Ιερά Μητρόπολη Μογλενών με Μητροπολίτη τον Μελέτιο. Οι κάτοικοι της Πρώτης έχτισαν το Μοναστήρι με προσωπική εργασία και του έδωσαν το όνομα του Αγίου Μάρκου του Ευαγγελιστή για άγνωστο λόγο. Σύμφωνα με την προφορική παράδοση, το 1864 εγκαινιάσθηκε το Καθολικό της Μονής από τον Μητροπολίτη Μελέτιο και στη συνέχεια ορίστηκε διοικητική Επιτροπή με προϊστάμενο τον Επιστάτη της Μονής, ο οποίος τιμητικώς λάμβανε τον τίτλο του Ηγούμενου. Κάποιοι από αυτούς τους Επιστάτες της Μονής ήταν οι Ναούμ Μποτσαφάρης, Κωνσταντίνος Λαζάρου, Αναστάσιος Βασιλείου και κάποιος Μιχαήλ το όνομα του οποίου σώζεται. Το Μοναστήρι του Αγίου Μάρκου αυξήθηκε γρήγορα τόσο κτιριακά όσο και περιουσιακά, καθώς πολλοί δώρισαν χωράφια στη Μονή¹¹⁴.

Κατά την περίοδο του Μακεδονικού Αγώνα το Μοναστήρι γίνεται κέντρο σχεδιασμού των επιχειρήσεων των Μοναστηριωτών και Φλωρινιωτών προυχόντων, αλλά, και καταφύγιο των Μακεδονομάχων, καθώς πολλές φορές στα καταλύματα της Μονής φιλοξενήθηκαν και βρήκαν τροφή, ρούχα, όπλα και κυρίως προστασία ήρωες του Μακεδονικού Αγώνα, όπως ο Παύλος Μελάς, Ο Καπετάν Κώττας, Ο Λάκης Πύρζας κ.ά.¹¹⁵

Εικόνα 60: Θεμελίωση της νέας πτέρυγας της Ι.Μ. από τον Σεβασμιώτατο Μητροπολίτη Φλωρίνης κ. κ. Θεόκλητο.

¹¹³ Ιερά Μητρόπολη Φλωρίνης, Πρεσπών και Εορδαίας, Ι. Μ. Αγίου Μάρκου – Πρώτη, Φλώρινα, <http://www.imflorinas.gr/> (προσπελάστηκε 17/03/2014)

¹¹⁴ Μπαρδάκας Ι. Αρχιμ. (2005), *Προσκυνητάριον Ιεράς Μονής Αγίου Μάρκου Πρώτης Φλωρίνης*. Θεσσαλονίκη: Ναυς. σ. 47.

Εικόνα 61: Οι μοναχές Άννα και Κυριακή και η αφοσιωμένη διάκονος της Μονής Ανατολή Λαβασίδου.

Μετά την απελευθέρωση της Φλώρινας από τους Οθωμανούς το 1913, το Μοναστήρι άκμασε σημαντικά και πραγματοποιήθηκαν περισσότερα έργα όπως η περίφραξη με ψηλό μανδρότοιχο, οικοδόμηση επιβλητικών ξενώνων και πολλών άλλων βοηθητικών κτιρίων. Ωστόσο, ο Α΄ Παγκόσμιος πόλεμος και οι πολεμικές συγκρούσεις οι οποίες ακολούθησαν, έγιναν η αιτία να κατεδαφιστούν σχεδόν όλα τα κτίσματα, ακόμα και ο ναός, ο οποίος επιδιορθώθηκε από τους κατοίκους του χωριού και της Φλώρινας. Έτσι, στις 30 Ιουνίου του 1923 πραγματοποιήθηκαν τα δεύτερα εγκαίνια της Μονής από τον μητροπολίτη της Φλώρινας Πολύκαρπο. Κατά τη δεύτερη αυτή φάση το Μοναστήρι επανδρώνεται από γυναικεία μοναστική αδελφότητα με Ηγουμένη τη μοναχή Ευανθία. Την ίδια περίοδο εγκαταβιώνει στη Μονή ως δόκιμη η Οσία Μοναχή

Μυρτιδιώτισσα, η Αγία Ασκήτρια Σοφία της Κλεισούρας. Από το 1923 ως το 1949, παρ'όλες τις δυσκολίες, πάντα υπήρχε γυναικεία αδελφότητα στη Μονή¹¹⁶. Το 1949, ωστόσο, το Μοναστήρι δοκιμάζεται και πάλι από πολεμικές συρράξεις. Ο εμφύλιος πόλεμος έγινε η αιτία να ερημωθεί η Μονή και οι τελευταίες μοναχές να την εγκαταλείψουν¹¹⁷. Από τότε ως το 2000 το Καθολικό της Μονής και το μικρό Αρχονταρίκι συντηρούνταν στοιχειωδώς από τους κατοίκους της Φλώρινας και της Πρώτης.

¹¹⁵ Μπαρδάκας Ι. Αρχιμ. (2005), *Προσκυνητάριον Ιεράς Μονής Αγίου Μάρκου Πρώτης Φλωρίνης*. Θεσσαλονίκη: Ναυς. σ. 49.

¹¹⁶ Μπαρδάκας Ι. Αρχιμ. (2005), *Προσκυνητάριον Ιεράς Μονής Αγίου Μάρκου Πρώτης Φλωρίνης*. Θεσσαλονίκη: Ναυς. σ. 49.

¹¹⁷ Μπαρδάκας Ι. Αρχιμ. (2005), *Προσκυνητάριον Ιεράς Μονής Αγίου Μάρκου Πρώτης Φλωρίνης*. Θεσσαλονίκη: Ναυς. σ. 49.

Εικόνα 62: Οι νέες εγκαταστάσεις της Ι.Μ. Αγίου Μάρκου.

Ωστόσο, το 2000 ξεκινά μια νέα περίοδος για τη Μονή του Αγίου Μάρκου, καθώς ο Μητροπολίτης Φλωρίνης Πρεσπών και Εορδαίας κ. κ. Θεόκλητος, μετά την ενθρόνισή του, αποφάσισε την επανίδρυση και επαναλειτουργία της Ιεράς Μονής. Έτσι, μετά από απόφαση της Ιεράς Συνόδου της Εκκλησίας της Ελλάδος και την έκδοση του υπ' αριθμ. 248/2000 Προεδρικού

Διατάγματος εκδοθέντος την 25/09/2000 και δημοσιευθέντος την 29/09/2000 εις το υπ' αριθμ. 209 ΦΕΚ τ' Α', η Ιερά Μονή τίθεται και πάλι σε λειτουργία. Πρώτη Ηγουμένη ενθρονίζεται η μοναχή Μαριάμ, κατά κόσμο Τάμπα Μαρία, καθηγήτρια Θεολόγος – Φιλολόγος, η οποία με μια μικρή συνοδεία αδελφών που προέρχονταν από την ιεραποστολική αδελφότητα «Αγία Μακρίνα» της Φλώρινας, εγκαταστάθηκαν αρχικά, για τέσσερα χρόνια, στις εγκαταστάσεις των Εκκλησιαστικών Κατασκηνώσεων της Πρώτης, λόγω έλλειψης υποδομών στο Μοναστήρι, και, αργότερα, στη Μονή. Η Μονή παίρνει πλέον άλλη πνοή. Το Καθολικό ανακαινίζεται πλήρως, χτίζεται νέα πτέρυγα, αναμορφώνεται το παλιό αρχονταρίκι και ο αύλειος χώρος, δημιουργείται υψηλή περίφραξη γύρω από τη Μονή, Κοιμητήριο και νέος ασφαλτοστρωμένος δρόμος ο οποίος διευκολύνει την πρόσβαση στο Μοναστήρι.

Εικόνα 63: Το Καθολικό της Ι.Μ. Αγίου Μάρκου σήμερα.

Το Πάσχα του 2005 μεταφέρεται τεμάχιο του ιερού λειψάνου του Αγίου Μάρκου το οποίο παραμένει στη Μονή προς Αγιασμό των πιστών¹¹⁸. Στις 3 Ιουλίου του ίδιου έτους τελούνται τα εγκαίνια του Καθολικού από τον Σεβασμιότατο Μητροπολίτη Φλωρίνης, Πρεσπών και Εορδαίας κ. κ. Θεόκλητο.

Εικόνα 64: Ο Άγιος Μάρκος ο Ευαγγελιστής. Εικόνα του παλιού τέμπλου.

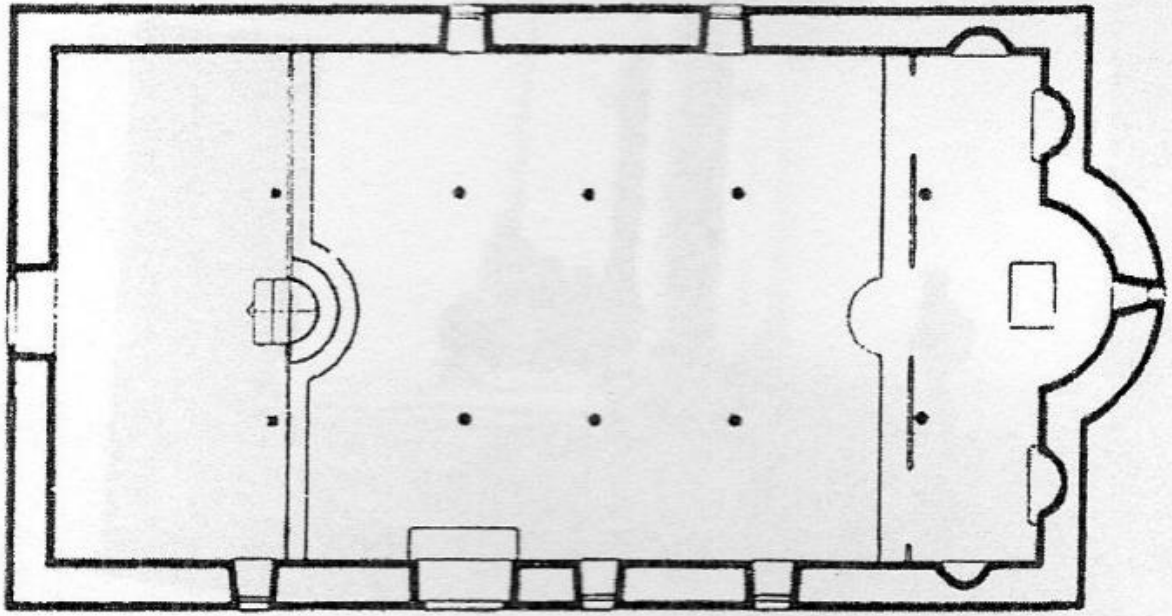
Η εκκλησία του Αγίου Μάρκου ήταν αρχικά τρίκλιτη ξυλόστεγη βασιλική χωρίς χαγιάτι και εμφάνιζε αποτμήσεις στις δύο άκρες της δίρριχτης στέγης. Λόγω της κλίσης του εδάφους ο νάρθηκας ο οποίος είναι υπερυψωμένος κατά 1,20μ. λειτουργεί και ως γυναικωνίτης. Στο κέντρο του σανιδώματος του ταβανιού υπάρχει ψευτοκουμπές. Η είσοδος του ναού βρίσκεται στη νότια πλευρά και πάνω από αυτή υπάρχει σε κόγχη η εικόνα του Αγίου και η χρονολογία ανέγερσης του Καθολικού: 1864. Στην κάτοψη του ναού έχουν γίνει πολλές αλλοιώσεις (εικ.65). Στη Δεσποτική εικόνα του Αγίου Μάρκου η οποία βρίσκεται στο τέμπλο του ναού υπάρχει η αφιέρωση: «Δια της φιλοθέου συνδρομής Ιωαν. Ν. Δουδούμη και αδελφώ Δημητρίου Δουδούμη 1865 Ιουνίου 20». Επίσης υπάρχει και η εξής αφιέρωση:

«ΔΙΑ ΤΗΣ ΦΙΛΟΘΕΟΥ ΣΥΝΔΡΟΜΗΣ ΤΟΥ ΙΣΝΑΦΙΟΥ ΤΩΝ ΕΜΠΟΡΩΝ και ραφτάδων: 1865: Ιουνίου 28». Τέλος, στο ναό υπάρχει και ένα Ρωσικό εικόνισμα με χρονολογία 1930¹¹⁹.

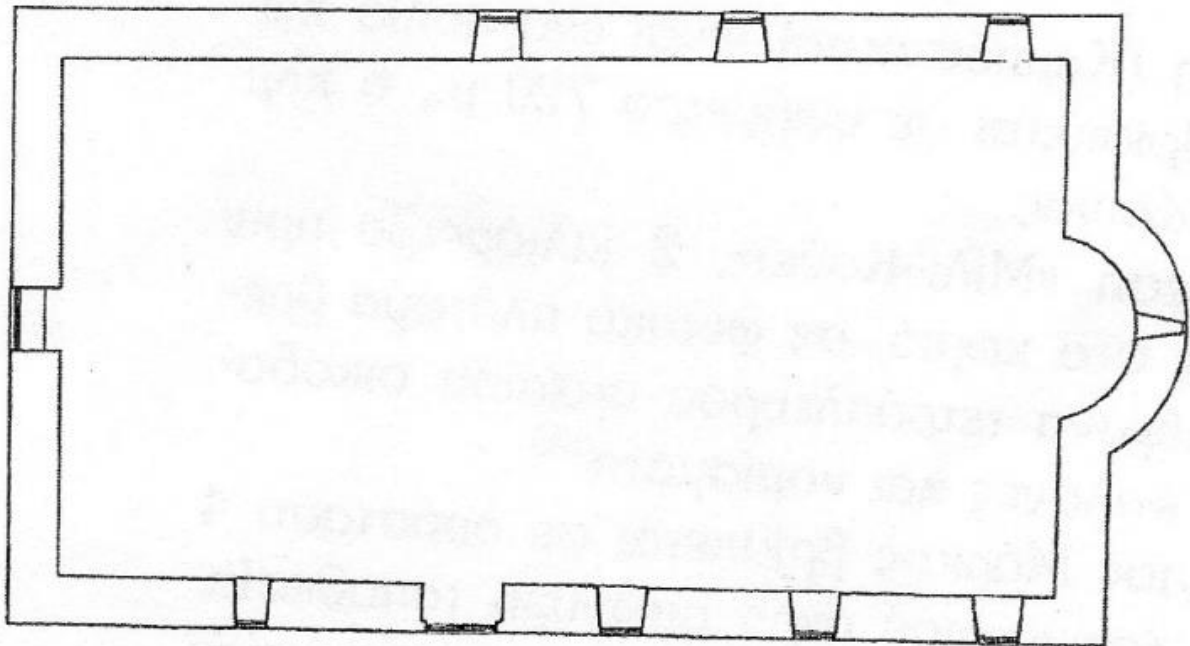
¹¹⁸ Μπαρδάκας Ι. Αρχμ. (2005), *Προσκνητάριον Ιεράς Μονής Αγίου Μάρκου Πρώτης Φλωρίνης*. Θεσσαλονίκη: Ναυς. σ. 52.

¹¹⁹ Μουτσόπουλος Ν. Κ. (2003), *Εκκλησίες του νομού Φλώρινας - Βυζαντινά και μεταβυζαντινά μνημεία της Μακεδονίας*. Θεσσαλονίκη: Μαλλιάρης Παιδεία. σ. 250.

Εικόνα 65: Κάτοψη του Καθολικού της Μονής (1961)¹²⁰

Εικόνα 66: Κάτοψη του Καθολικού της Μονής (1994)

¹²⁰ Μουτσόπουλος Ν. Κ. (2003), *Εκκλησίες του νομού Φλώρινας - Βυζαντινά και μεταβυζαντινά μνημεία της Μακεδονίας*. Θεσσαλονίκη: Μαλλιάρης Παιδεία. σ. 250.

Σχολείο

Σύμφωνα με τις διηγήσεις των κατοίκων του χωριού, το Δημοτικό Σχολείο της Πρώτης λειτουργούσε από το 1864, καθώς, όπως αναφέρουν, κατά την περίοδο της οικοδόμησης του Μοναστηρίου του Αγίου Μάρκου (1864), υπήρχε δάσκαλος στο χωριό. Ωστόσο δεν έχουν διασωθεί πληροφορίες σχετικά με το έτος ίδρυσης του παλιού αυτού σχολείου, ούτε και των εκπαιδευτικών που εργάστηκαν στο χωριό ως το 1882, καθώς, η βιβλιοθήκη του Δημοτικού Σχολείου Πρώτης, η οποία την περίοδο της Κατοχής στεγαζόταν στο σπίτι του τότε δασκάλου, κήκε κατά την πυρπόληση του χωριού από τα Γερμανο-ιταλικά στρατεύματα στις 30-10-1944¹²¹.

Ωστόσο, στα εκκλησιαστικά βιβλία του ναού του Αγίου Γεωργίου του Τροπαιοφόρου σώζονται πληροφορίες σχετικά με τους εκπαιδευτικούς οι οποίοι εργάστηκαν στο χωριό από το 1882 και έπειτα, καθώς οι δάσκαλοι της εποχής εκείνης έχουν καταγράψει στα παλιά Μηναία αλλά και σε άλλα βιβλία της Εκκλησίας διάφορες σημειώσεις, στις οποίες υπάρχουν τα ονόματά τους.

Σύμφωνα, λοιπόν, με τις πληροφορίες των βιβλίων αυτών, ο πρώτος, γνωστός δάσκαλος της Πρώτης ονομαζόταν **Στέφανος Λαζάρου** και καταγόταν από τη Σκοπιά Φλώρινας. Η σχετική σημείωση είναι γραμμένη στο παλιό Μηναίο του Φεβρουαρίου (Βενετία 1864) και συγκεκριμένα στη δεύτερη σελίδα του προτελευταίου φύλλου: «*Τουτο τω μινέω είναι εις τον Αγιον Γεοργιον της εκλίσιαν από Καμπάσητσα οποιος να την αποξενόση, να έχη την κατάρα του από τους 318 οσίου πατέρων έτος 1882: Φεβρουάριος 16 εγω ο διδάσκαλος στεφωλάζω εις Καμπασιτσα, από χωρίον Νεβόλανη*»¹²².

Ο δάσκαλος ο οποίος διαδέχτηκε τον Στέφανο Λαζάρου ονομαζόταν **Νικόλαος Οικονόμου ή Οικονομίδης** και καταγόταν από την πόλη της Φλώρινας¹²³. Ο δάσκαλος αυτός βρισκόταν στο χωριό από το 1882 σύμφωνα με τη σημείωση του Χριστόδουλου Ζωγράφου στο Μηναίο του Νοεμβρίου (εν Βενετία 1864), σχετικά με τα καθήκοντα τα οποία είχε

¹²¹ Αγγελόπουλος Ε. & Αγγελόπουλος Π. (1963), *Ιστορία της Πρώτης Φλωρίνης*. Φλώρινα: Τυπογραφείο Ηλία Καζία. σ. 58.

¹²² Αγγελόπουλος Ε. & Αγγελόπουλος Π. (1963), *Ιστορία της Πρώτης Φλωρίνης*. Φλώρινα: Τυπογραφείο Ηλία Καζία. σ. 63.

¹²³ Αγγελόπουλος Ε. & Αγγελόπουλος Π. (1963), *Ιστορία της Πρώτης Φλωρίνης*. Φλώρινα: Τυπογραφείο Ηλία Καζία. σ. 64.

αναλάβει ο τελευταίος για την αγιογράφηση του ναού του Αγίου Γεωργίου.: «...Εάν δε ζωγραφήσω καλά τά ρηθέντα δε θέλω τον μισθόν και ούτως υποφαίνομαι έτος 1882 9]βρίου 30....Ο λαβών Χρ. Γ. Ζωγράφος παπαΘεόδωρος Μάρτιρις Νικόλαος Οικονομίδης μάρτυρι». Η μαρτυρία του ίδιου του Νικόλαου Οικονομίδη βρίσκεται στη δεύτερη σελίδα του εξώφυλλου του παλιού Τριωδίου του ναού (α ε ω', ΕΝΕΤΙΗΣΙΝ 1805): «Τοις φιλομούσιος χαίρειν! Και τώδε Τριώδιον υπάρχει κτημα της χώρας Κλαπάσνιτσα της εκκλησίας του Αγίου Γεωργίου. Εν έτει σωτηρίω 1884, τη 28^η Μαρτίου. Διδάσκαλος της χώρας Νικόλαος Οικονόμου. Π. Δημητρίου εκ της κωμοπόλεως Φλωρίνης».

Μετά τον Νικόλαο Οικονομίδη, εργάστηκε ως δάσκαλος του χωριού, για σύντομο χρονικό διάστημα ο **Πατέρας Ιωάννης** ο οποίος, όπως έχει ήδη αναφερθεί, καταγόταν από την Πρώτη.

Όταν το 1887 ο Πατέρας Ιωάννης χειροτονήθηκε ιερέας, τη θέση του στο σχολείο του χωριού ανέλαβε ο ιερέας **Αθανάσιος Ιωάννου** από τη Φλώρινα¹²⁴.

Στη συνέχεια τα καθήκοντα του δασκάλου ανέλαβε ο ιερέας **Αναστάσιος Μιχαήλ**¹²⁵, σύμφωνα με τη σημείωση του ίδιου στο παλιό Μηναίο του Φεβρουαρίου(εν Βενετία 1864) «Και τουτο σύν τοις άλλοις μικροίς τε και μεγάλοις υπάρχη κτημα εμου του τροπαιοφόρου Αγίου Γεωργίου σεμνηνόμενος. Εν Καλπασνίτσα ο Διδάσκαλος της χώρας Αναστάσιος παπα Μιχαήλ εκ Τυρνόβου νυν δε Νιζοπόλεως (εφημερεύοντος εν κερω του παπα Ιωάννης Ν. Πατέρα 1891 τη 27 Φεβρουαρίου)».

Τον πατέρα Αναστάσιο Μιχαήλ διαδέχτηκε ο **Κοσμάς Ιωάννου Μάντσιου** από την Κοζάνη¹²⁶, ο οποίος άφησε πολλές σημειώσεις σε αρκετά εκκλησιαστικά βιβλία των οποίων τη βιβλιοδεσία είχε πραγματοποιήσει ο ίδιος. Μια από αυτές τις σημειώσεις η οποία αναγράφεται στο παλιό Μηναίο του Οκτωβρίου(Βενετία 1864) αναφέρει τα εξής: «Τουτο το Μηναιον εδέθη υπό του δοδασκάλου Κοσμα Ι. Μάντσιου εκ Φραγγοτσίου ετος 1893 ιερέυς ών ο Παπ. Ιωάννης κοτζάπασι Τανάς Πεκιάρ επίτροπος Τάσε Αλέξο».

Μετά από τον Κοσμά Μάντσιου εργάστηκαν ως δάσκαλοι του χωριού, με σειρά διαδοχής, οι παρακάτω:

¹²⁴ Αγγελόπουλος Ε. & Αγγελόπουλος Π. (1963), *Ιστορία της Πρώτης Φλωρίνης*. Φλώρινα: Τυπογραφείο Ηλία Καζία. σ. 64.

¹²⁵ Αγγελόπουλος Ε. & Αγγελόπουλος Π. (1963), *Ιστορία της Πρώτης Φλωρίνης*. Φλώρινα: Τυπογραφείο Ηλία Καζία. σ. 64.

¹²⁶ Αγγελόπουλος Ε. & Αγγελόπουλος Π. (1963), *Ιστορία της Πρώτης Φλωρίνης*. Φλώρινα: Τυπογραφείο Ηλία Καζία. σ. 65.

- **Νικόλαος Τσάλος** από τη Φλώρινα.
- **Πατέρας Βασίλειος Στεφάνου** από το χωριό Ακρίτας.
- **Χρήστος Οικονομίδης** από το χωριό Κάτω Κλεινές
- **Ιωάννης Μπόσκος** (ο οποίος αργότερα χειροτονήθηκε ιερέας) επίσης από το χωριό Κάτω Κλεινές
- **Παπακωνσταντίνου Χρήστος** από το χωριό Παρόρι
- **Δάνης Νικόλαος** από το Πισοδέρι και
- **Ιωάννης Ανδρέου** από τη Φλώρινα¹²⁷.

Ως το τέλος σχεδόν της Τουρκοκρατίας το Δημοτικό Σχολείο του χωριού στεγαζόταν σε ένα απλό και ισόγειο οίκημα το οποίο δε σώζεται σήμερα. Τα βιβλία τα οποία χρησιμοποιούνταν για τη διδασκαλία ήταν κυρίως εκκλησιαστικά: Ο Απόστολος, το Ψαλτήρι, η Οκτώηχος κτλ. Επίσης, υπήρχε Αναγνωσμάτριο και βιβλίο Αριθμητικής¹²⁸. Στο κτίριο του Δημοτικού Σχολείου πραγματοποιούνταν κάποιες φορές, όπως έχει ήδη αναφερθεί, και οι συγκεντρώσεις του Κοινοτικού Συμβουλίου.

Η αύξηση του μαθητικού πληθυσμού οδήγησε τους κατοίκους του χωριού στην οικοδόμηση ενός νέου σχολικού κτιρίου το 1910, δίπλα ακριβώς από το παλιό κτίριο. Το νέο σχολείο χτίστηκε με έξοδα των κατοίκων του χωριού και οι συνθήκες μάθησης ήταν καλύτερες, καθώς σε αυτό υπήρχαν περισσότερα παράθυρα και μεγάλες αίθουσες. Έτσι, εξυπηρετούσε αποτελεσματικότερα τις μαθησιακές ανάγκες των παιδιών. Το σχολείο αυτό λειτούργησε για 40 χρόνια μέχρι το 1950, όταν μετατράπηκε πλέον σε Νηπιαγωγείο του χωριού¹²⁹.

Παρακάτω αναφέρονται τα ονόματα των σπουδαιότερων δωρητών προς το Δημοτικό Σχολείο του χωριού από το 1950 ως το 1962.

1. Στέφανος Κύρκος
2. Νικόλαος Κοζάρης¹³⁰

¹²⁷ Αγγελόπουλος Ε. & Αγγελόπουλος Π. (1963), *Ιστορία της Πρώτης Φλωρίνης*. Φλώρινα: Τυπογραφείο Ηλία Καζία. σ. 65.

¹²⁸ Αγγελόπουλος Ε. & Αγγελόπουλος Π. (1963), *Ιστορία της Πρώτης Φλωρίνης*. Φλώρινα: Τυπογραφείο Ηλία Καζία. σ. 60.

¹²⁹ Αγγελόπουλος Ε. & Αγγελόπουλος Π. (1963), *Ιστορία της Πρώτης Φλωρίνης*. Φλώρινα: Τυπογραφείο Ηλία Καζία. σ. 60.

¹³⁰ Αγγελόπουλος Ε. & Αγγελόπουλος Π. (1963), *Ιστορία της Πρώτης Φλωρίνης*. Φλώρινα: Τυπογραφείο Ηλία Καζία. σ. 223.

Σύμφωνα με την Έκθεση του Επιθεωρητή Ηλία Πετρόπουλου, η οποία περιλαμβάνει στοιχεία σχετικά με την αξιολόγηση των Εκπαιδευτικών και των Νηπιαγωγών της εκπαιδευτικής περιφέρειας του Νομού Φλώρινας για το σχολικό έτος 1927-1928, τη συγκεκριμένη σχολική χρονιά οι κάτοικοι του χωριού έφταναν τους 900, ενώ στο Δημοτικό Σχολείο φοιτούσαν 51 μαθητές και στο Νηπιαγωγείο 56 νήπια. Ο δάσκαλος ο οποίος υπηρετούσε στο χωριό τη συγκεκριμένη σχολική χρονιά ονομαζόταν Χαρίλαος Νικηφορίδης και καταγόταν από τη Σμύρνη. Ήταν απόφοιτος της Ευαγγελικής Σχολής Σμύρνης, με δεκαετία υπηρεσία και βαθμό Γραμματέα Β΄ τάξης. Η νηπιαγωγός η οποία υπηρετούσε στο νηπιαγωγείο του χωριού ονομαζόταν Βασιλική Τσιρώνη, ήταν πρωτοδιόριστη, καταγόταν από τη Φλώρινα και ήταν απόφοιτος του Διδασκαλείου Νηπιαγωγών, ενώ, είχε βαθμό Γραφέα Α΄ τάξης¹³¹.

Εικόνα 67: Το Δημοτικό Σχολείο Πρώτης σήμερα.

Από το 1950 και έπειτα, το Δημοτικό Σχολείο του χωριού στεγάζεται σε ένα μεγαλόπρεπο κτίριο με ακόμα μεγαλύτερες αίθουσες, επαρκή φωτισμό, εποπτικά μέσα (της εποχής εκείνης), βιβλιοθήκη και αυλή. Το κτίριο αυτό βρίσκεται στην είσοδο του χωριού και οικοδομήθηκε με χρήματα τα οποία συγκεντρώθηκαν από τον Έρανο Βορείων Επαρχιών που τελούσε υπό την προστασία του Βασιλιά. Στις εργασίες ανοικοδόμησης του νέου σχολείου

παρευρέθησαν ο βασιλιάς Παύλος και η βασίλισσα Φρειδερίκη, καθώς και άλλες επίσημες αρχές της πόλης της Φλώρινας. Την ημέρα της άφιξής τους πραγματοποιήθηκαν από το δάσκαλο, τους μαθητές και τους κατοίκους του χωριού πλήθος εορταστικών εκδηλώσεων¹³². Στην είσοδο του σχολείου υπάρχει η μαρμαρίνη πλάκα με την επιγραφή “*ΑΝΟΙΚΟΔΟΜΗΘΗ ΔΑΠΑΝΑΙΣ ΕΡΑΝΟΥ ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΠΑΥΛΟΥ Α. ΕΝ ΕΤΕΙ 1950*”.

¹³¹ Γενικό Αρχείο του Κράτους (ΓΑΚ) Φλώρινας, Έκθεση του Επιθεωρητή Εκπαιδευτικής Περιφέρειας Φλώρινας, Ηλία Πετρόπουλου(1927-1928).

¹³² Αγγελόπουλος Ε. & Αγγελόπουλος Π. (1963), *Ιστορία της Πρώτης Φλωρίνης*. Φλώρινα: Τυπογραφείο Ηλία Καζία. σ. 61.

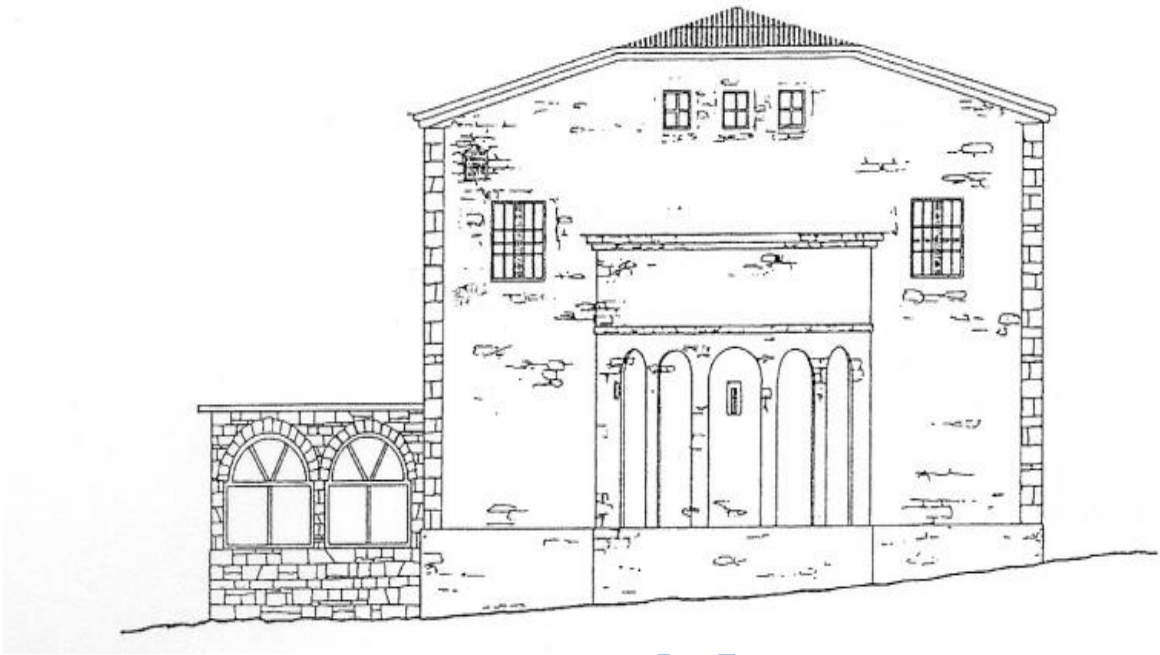

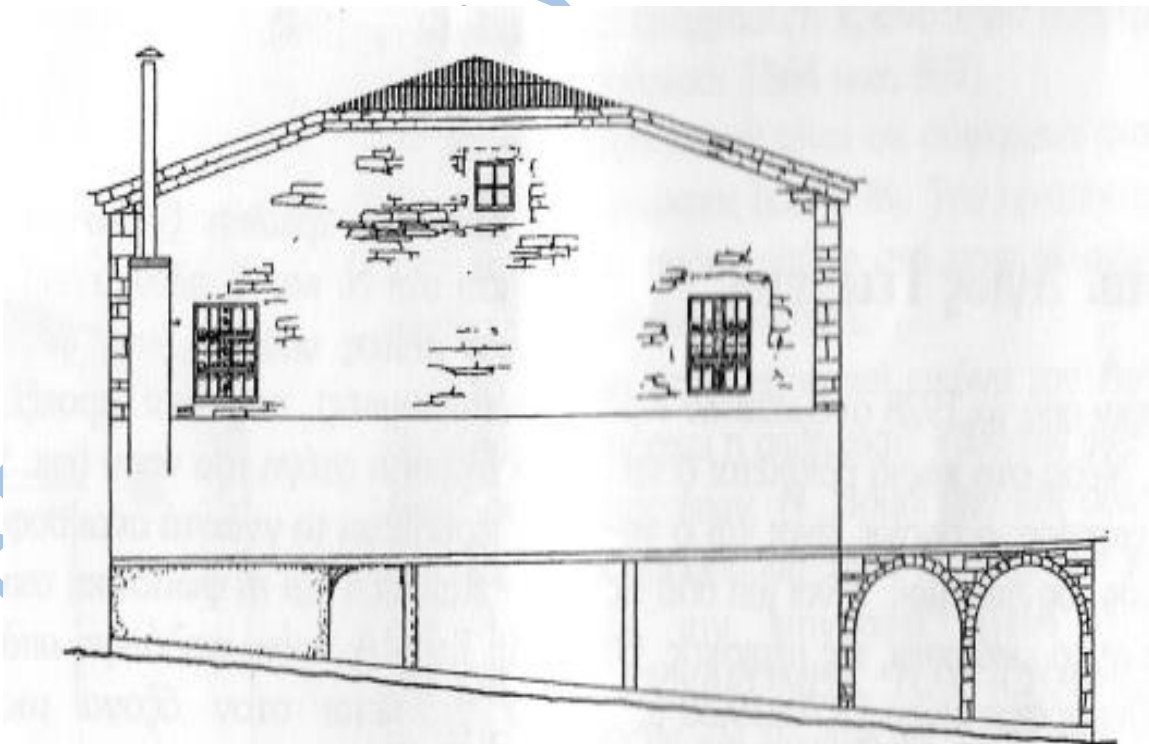
Εικόνα 68: Η μαρμάρινη πλάκα με την επιγραφή της ανοικοδόμησης στην είσοδο του Δημοτικού Σχολείου¹³³.

¹³³ <http://www.youtube.com/watch?v=HoXPQkVie0> (προσπελάστηκε 05/01/2014).

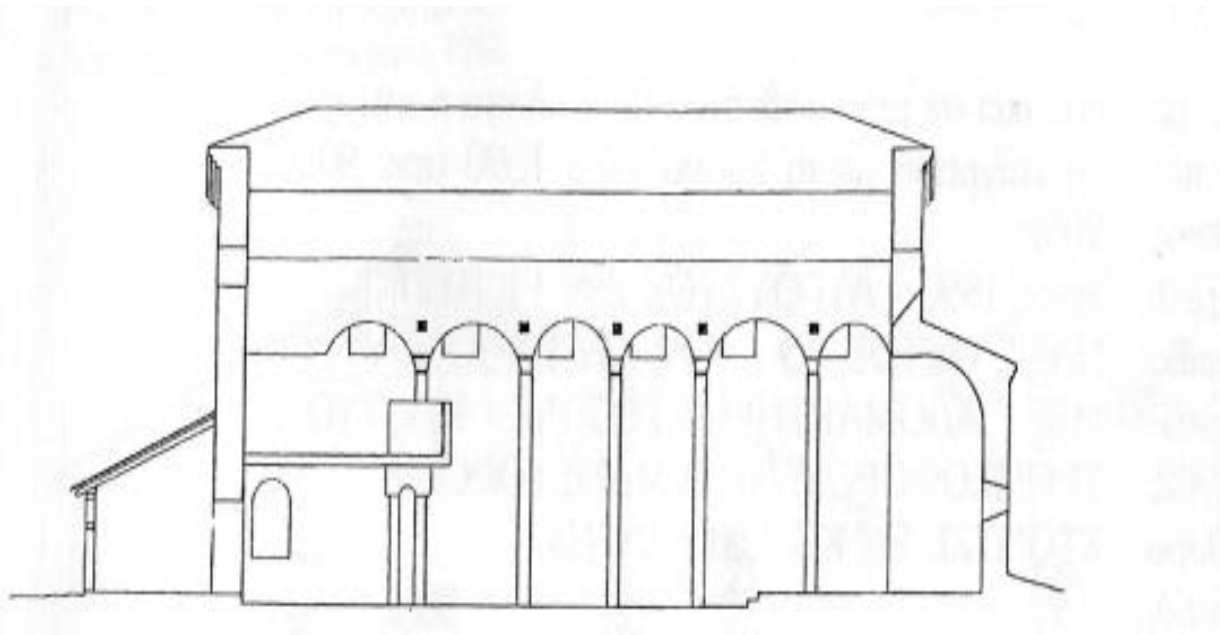
Φωτογραφίες και εικόνες

Ανατολική άποψη του ναού του Αγίου Γεωργίου του Τροπαιοφόρου.

Δυτική άποψη του ναού του Αγίου Γεωργίου του Τροπαιοφόρου.

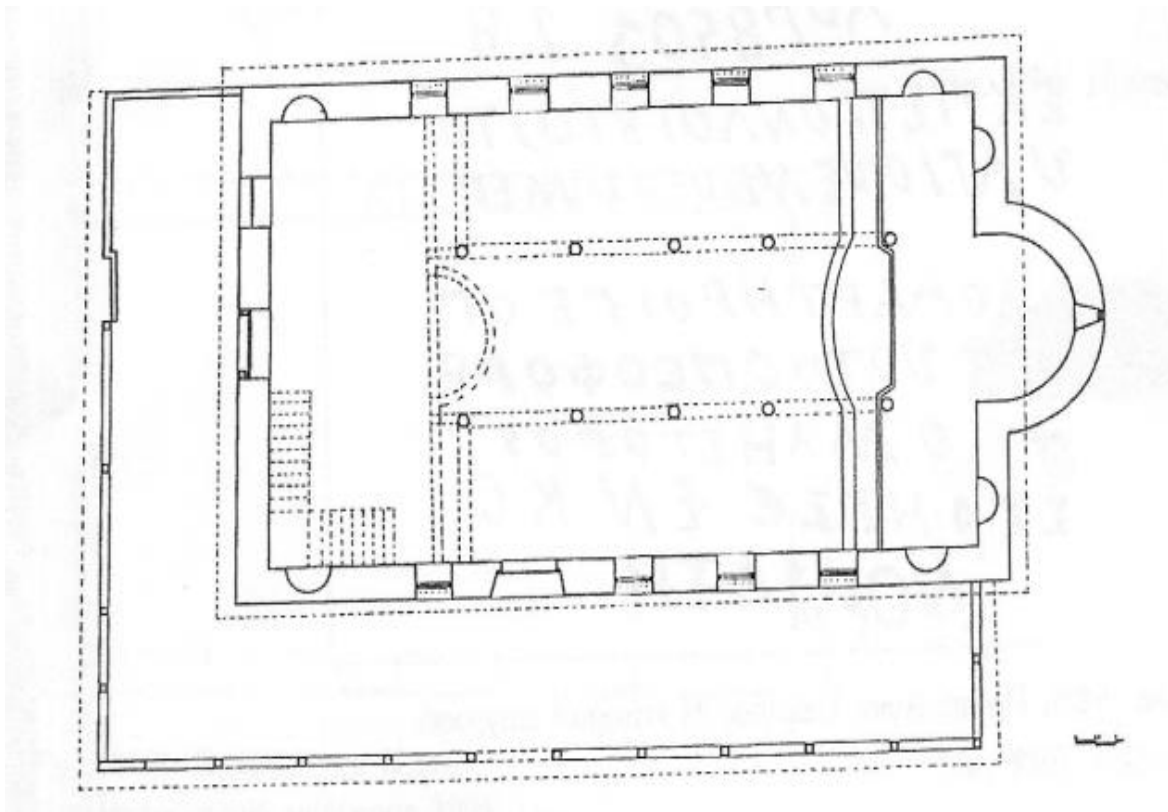
Τομή κατά μήκος του ναού του Αγίου Γεωργίου του Τροπαιοφόρου.

ΘΑΓΙΩ
 ΗΙΚΟΛΑΩ

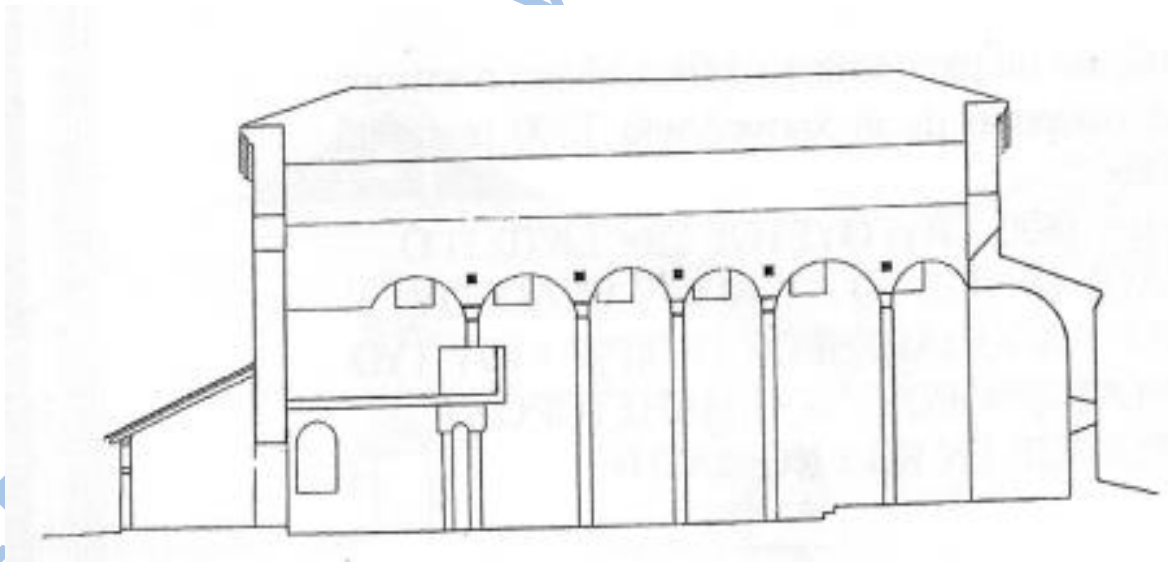
Δαπάνη τού ἑνδεσμοτάτου Κυρίου Παπᾶ Ἀλεξίου.
 καὶ Ἀδελφοῦ αὐτοῦ Νικολάου Χρήστου ἐπιμνημοσυγῶν τῶν
 Δια Χειρῶν Χρήστου Γ. Ζωγραφοῦ Ἀπο Νεγροβοῖνιον, 1905 = Ἰουλίου, 15 =

ΘΑΓΙΩ ΚΥΡΙΑΛΩ Ἀλεξανδρείας
 ΘΑΓΙΩ ΒΑΣΙΛΕΙΩ ὁμέγας

Επιγραφές αγιογραφιών στο Ιερό Βήμα του ναού.

Κάτοψη του ναού του Αγίου Γεωργίου του Τροπαιοφόρου.

Τομή κατά μήκος του ναού του Αγίου Γεωργίου του Τροπαιοφόρου.

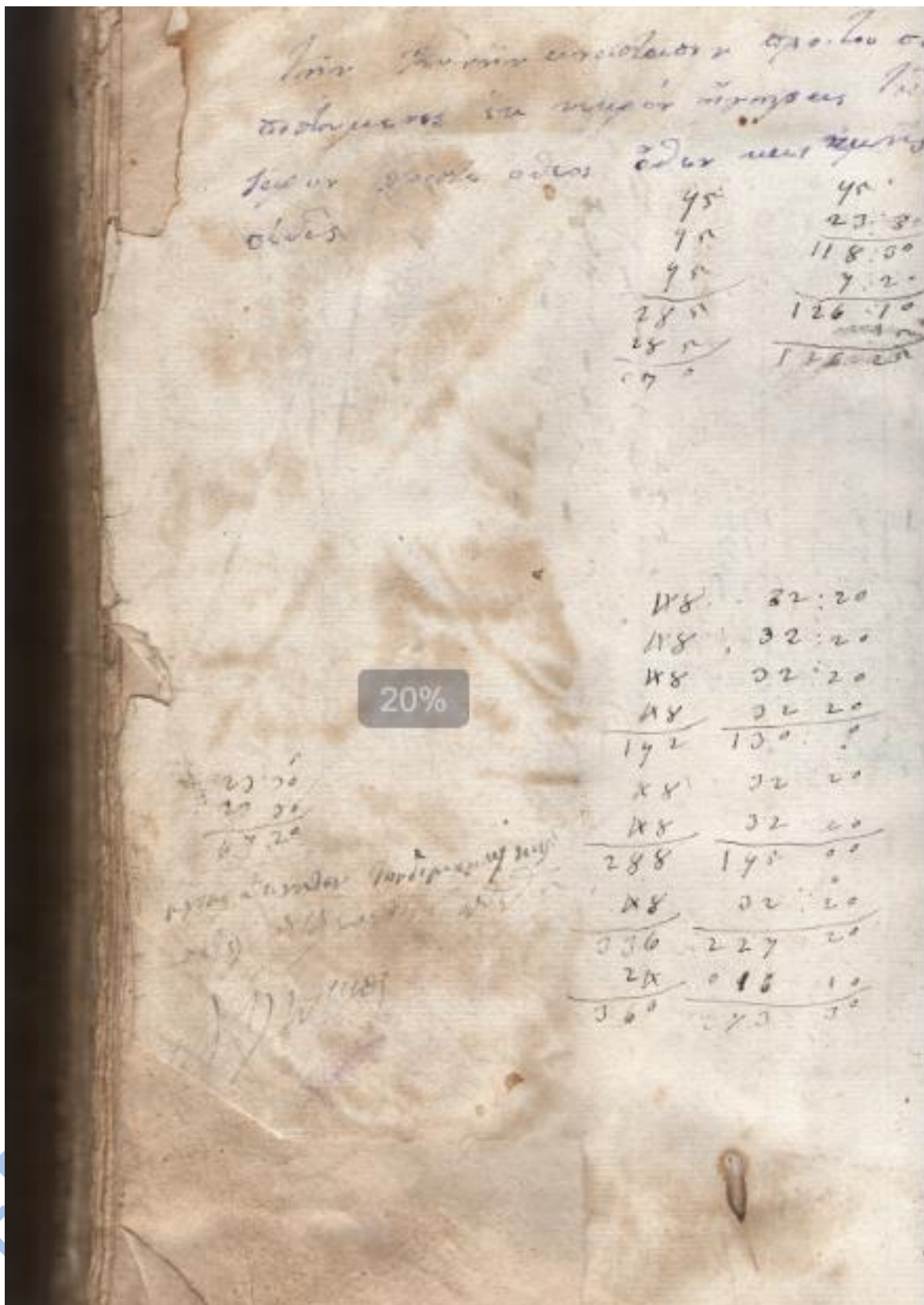

Οι Άγιοι Ιεράρχες στην Κάτω Ζώνη του Ιερού Βήματος.

Οι άγιες Αναστασία, Μαρία και Υπομονή στη δυτική πλευρά του ναού.

Υπολογισμοί στο πίσω μέρος του Τριωδίου του 1805.

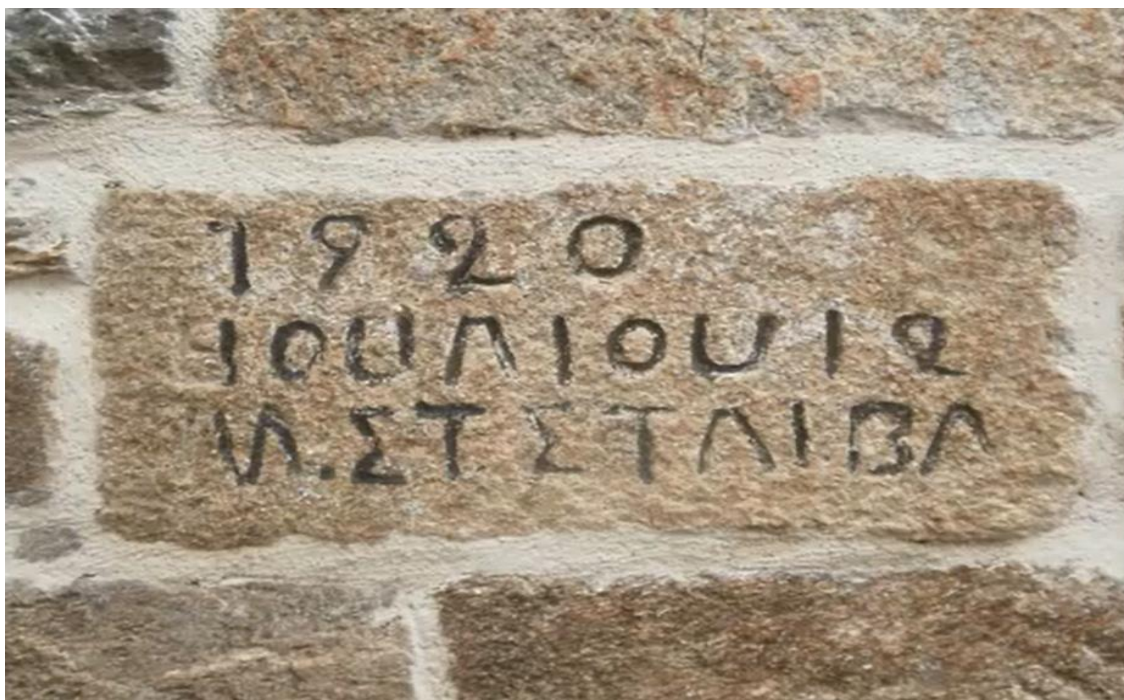

Η αιοιογραφία του Αγίου Γεωργίου στο χαγιάτι του ναού.

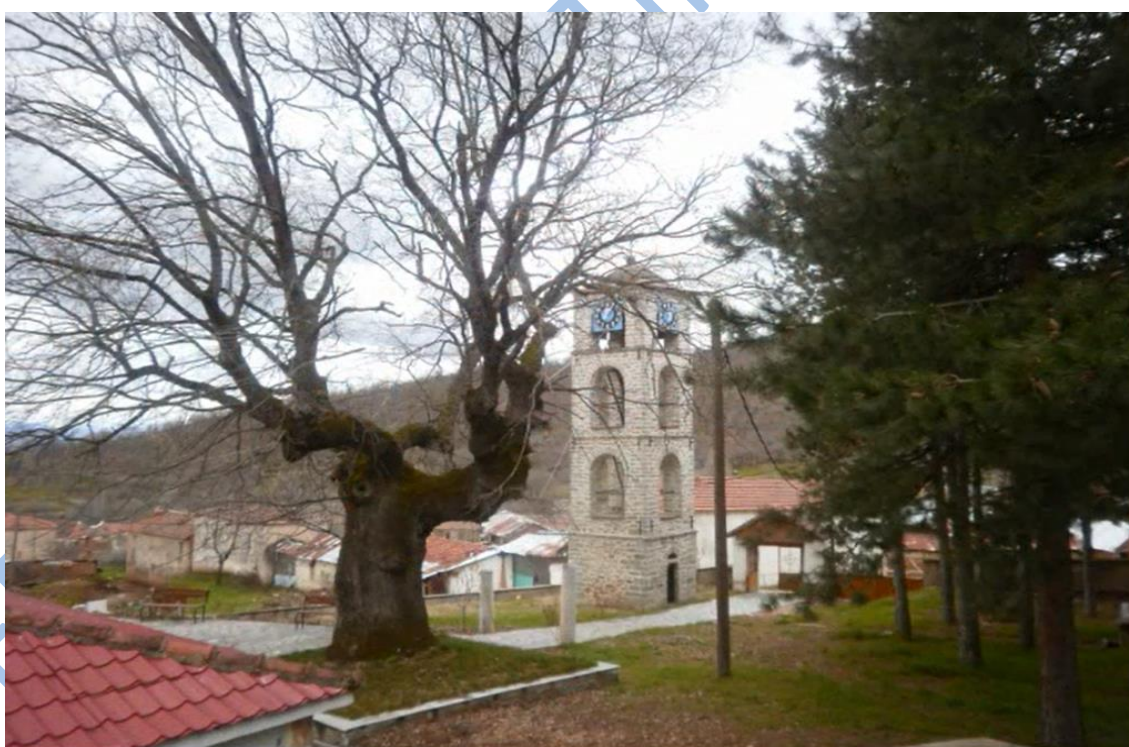

Η αιοιογραφία του Αγίου Δημητρίου στο χαγιάτι του ναού.

Η επιγραφή με την χρονολογία ανέγερσης του κωδωνοστασίου της Εκκλησίας του Αγίου Γεωργίου.

Το κωδωνοστάσιο και το μακρόβιο πλατάνι στον προαύλιο χώρο της Εκκλησίας του Αγίου Γεωργίου του Τροπαιοφόρου.

Θεμελίωση της νέας πτέρυγας της Ι. Μ. Αγίου Μάρκου από τον Σεβασμιώτατο Μητροπολίτη Φλωρίνης, Πρεσπών και Εορδαίας κ. κ. Θεόκλητο.

Το Καθολικό της Ι. Μ . Αγίου Μάρκου πριν από την αποκατάστασή του.

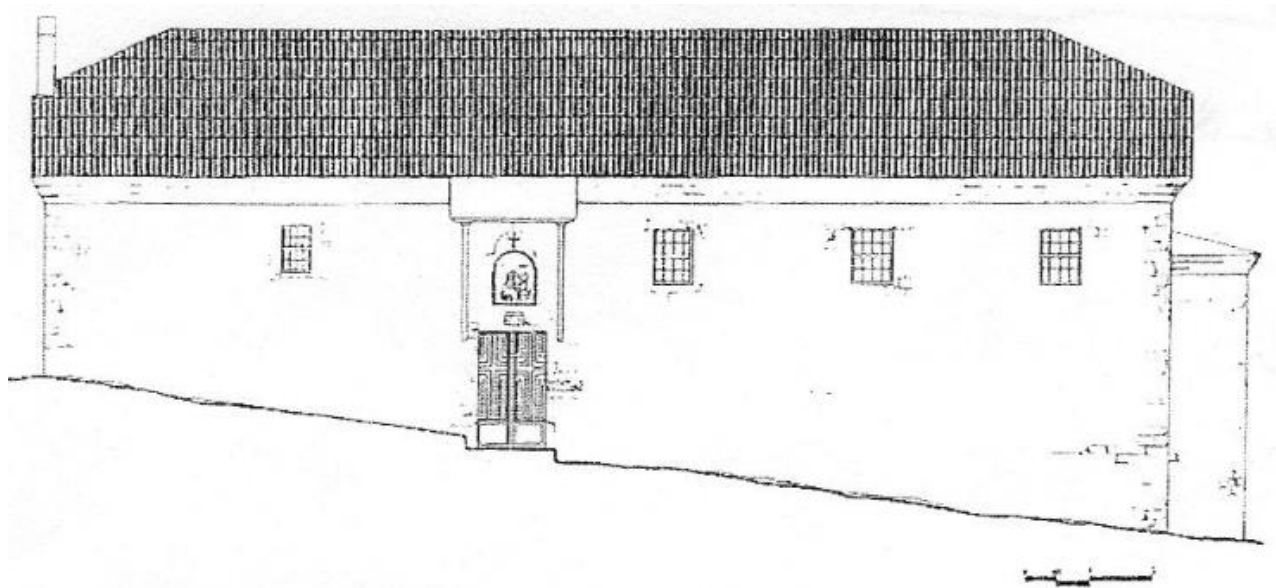

Ο Άγιος Ιωάννης ο Πρόδρομος. Εικόνα του παλιού τέμπλου. Η αγιογράφηση της πραγματοποιήθηκε «δια της φιλοθέου συνδρομής Γιαννάκη Ι. Δόγα & Γιαγκούσι Φίστα.

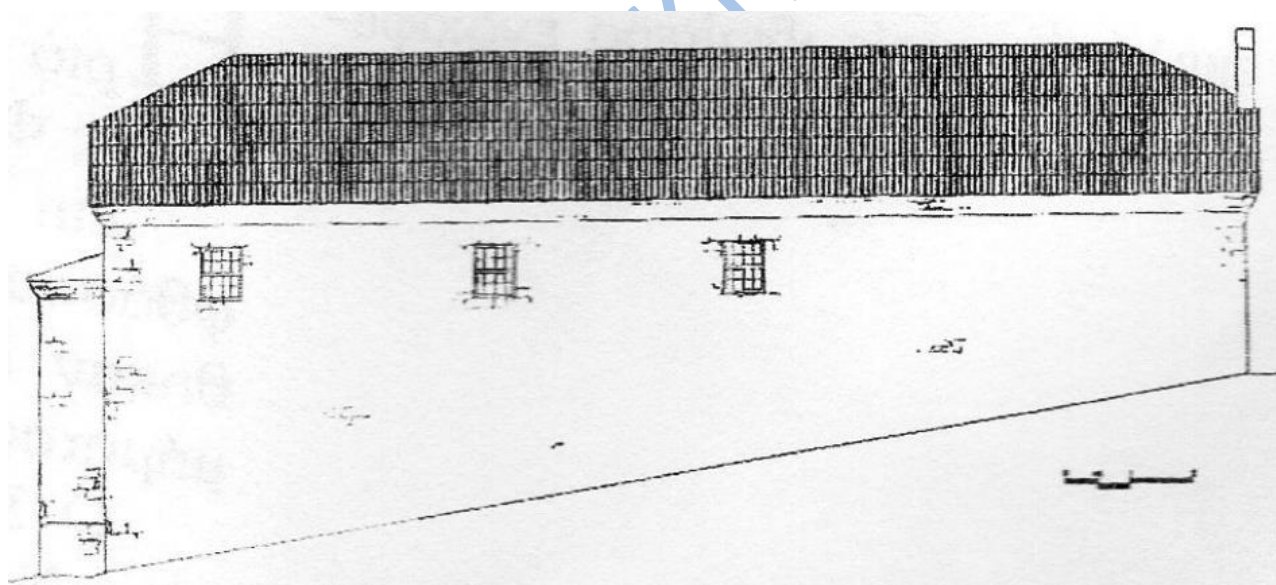

Η σύναξη των δώδεκα Αποστόλων. Εικόνα του παλιού τέμπλου. Η αγιογράφησή της πραγματοποιήθηκε «δια της φιλοθέου συνδρομής του Ισναφίου των εμπόρων και ραφτάδων: 1865: Ιουνίου 28».

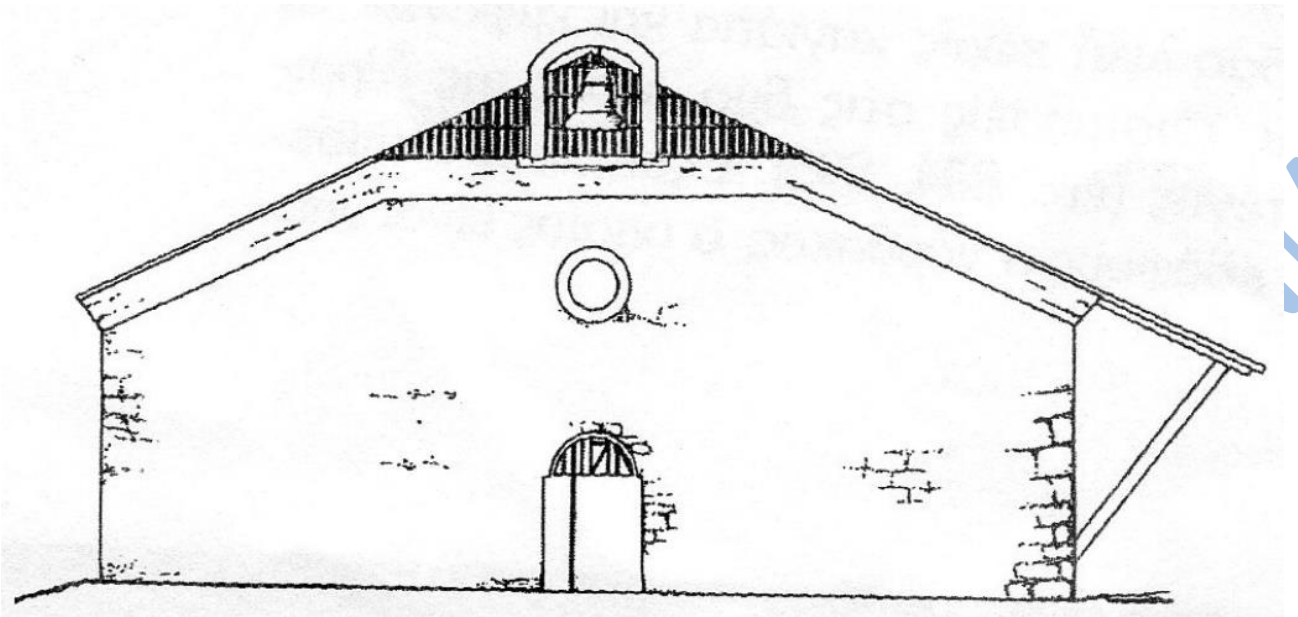

Νότια όψη της Ι. Μ. Αγίου Μάρκου

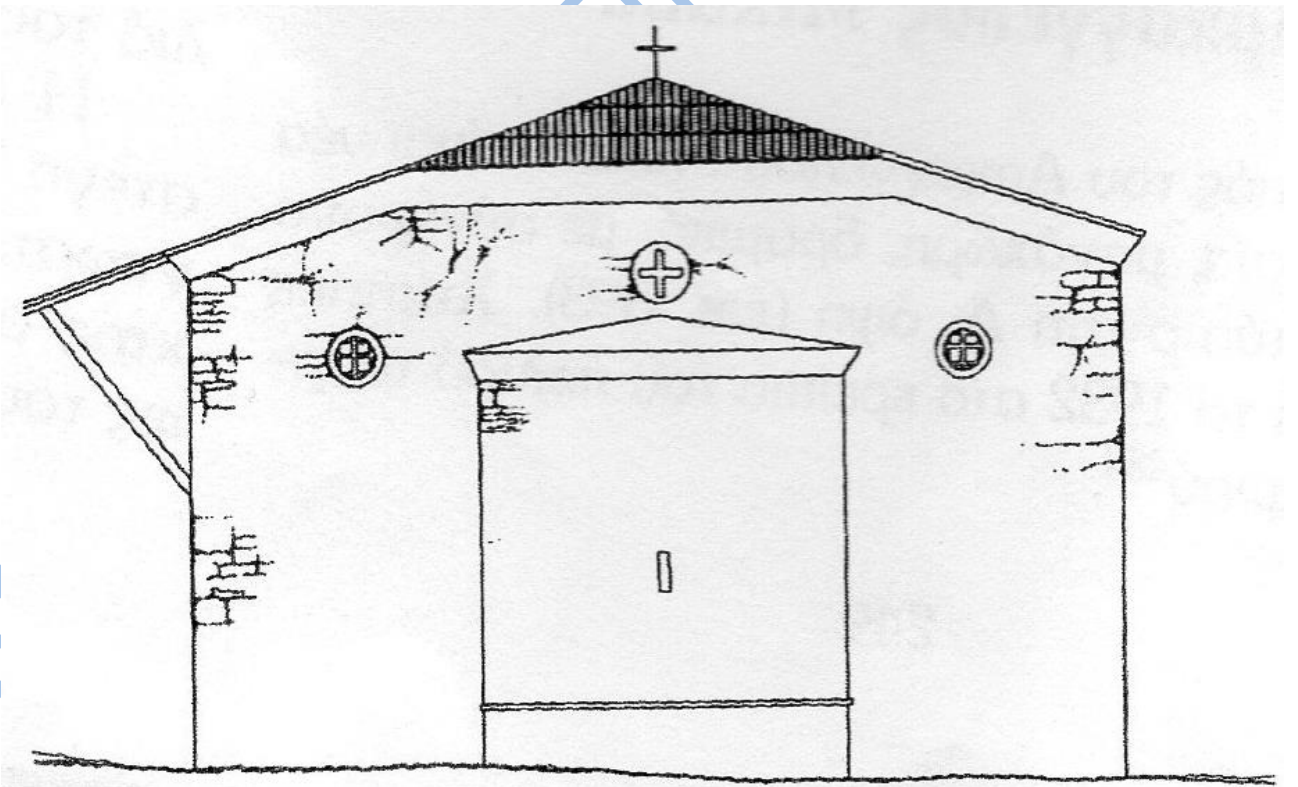

Αγιος Μάρκος. Βόρεια όψη

Άγιος Μάρκος. Δυτική όψη

Άγιος Μάρκος. Ανατολική όψη

Βιβλιογραφία

Έντυπη:

- Αγγελόπουλος Π. (1959), Λαογραφία της Πρώτης Φλωρίνης- Μέρος πρώτο. *Αριστοτέλης*. Φλώρινα.
- Αγγελόπουλος Ε. & Αγγελόπουλος Π. (1963), *Ιστορία της Πρώτης Φλωρίνης*. Φλώρινα: Τυπογραφείο Ηλία Καζία.
- Γενικό Αρχείο του Κράτους (ΓΑΚ) Φλώρινας, Έκθεση του Επιθεωρητή Εκπαιδευτικής Περιφέρειας Φλώρινας, Ηλία Πετρόπουλου (1927-1928).
- Γλυκής Ν. εξ Ιωαννίνων (1805). *Τριώδιο αωε ΕΝΕΤΙΗΣΙΝ*.
- Η νεότερη εκκλησιαστική ζωγραφική (από τον 19^ο στον 20^ο αιώνα). *Η Φλώρινα και η περιοχή της*. (2002). Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Φλώρινας. Φλώρινα.
- *Μηναιόν του Νοεμβρίου* (1864). Βενετία: Εκκλησιαστική τυπογραφία του Φοίνικος.
- Μουτσόπουλος Ν. Κ. (2003), *Εκκλησίες του νομού Φλώρινας - Βυζαντινά και μεταβυζαντινά μνημεία της Μακεδονίας*. Θεσσαλονίκη: Μαλλιάρης Παιδεία.
- Μπαρδάκας Ι. Αρχιμ. (2005), *Προσκυνητάριον Ιεράς Μονής Αγίου Μάρκου Πρώτης Φλωρίνης*. Θεσσαλονίκη: Ναυς.
- Μπέσσας Δ. & Χατζηφραιμίδης Ε. Αρχιμ. (2003), *Μακεδόν 11 - Ο ζωγράφος Χρήστος ή Χριστόδουλος Ζωγράφος*
- Οικογενειακός αποχαιρετισμός μετανάστη. (1959). *Φωνή της Φλωρίνης – Παράθυρο στο παρελθόν*. Φύλλο: 2092.
- Σκολαρίκος Μ. (2002), *Λεξικό Διοικητικών Μεταβολών των Δήμων και Κοινοτήτων (1912-2001)*. Αθήνα, ΕΕΤΑΑ.
- Χατζηφραιμίδης Ε. Αρχιμ. (2006), *Ορθοδοξία και πολιτισμός - Η διακονία της κατάφασης στην πολιτισμική πολυμορφία*. Θεσσαλονίκη: Αντώνη Σταμούλη.

Ηλεκτρονική:

- Ακτίνες, http://aktines.blogspot.gr/2013/09/blog-post_2920.html (προσπελάστηκε 12/03/2014).

- Αποστολική διακονία, http://www.apostoliki-diakonia.gr/gr_main/catehism/theologia_zoi/themata.asp?cat=art&contents=contents_naos.asp&main=naos&file=page11.htm (προσπελάστηκε 10/03/2014).
- <http://buk.gr/el/poli-perioxi/proti> (προσπελάστηκε 02/03/2014).
- Γεωγραφία της Ιστορίας, Μετονομασίες χωριών της Ελλάδας (2005), Μετονομασίες των οικισμών της Μακεδονίας. <http://www.lithoksou.net/p/oikismoι-tis-florinas-poy-archizoy-n-apo-k>
Γεωγραφία της Ιστορίας - Χωριά της Μακεδονίας. Οικισμοί της Φλώρινας (2005) <http://www.lithoksou.net/p/oikismoι-tis-florinas-poy-archizoy-n-apo-k> (προσπελάστηκε 02/03/2014).
- Ελληνική Στατιστική Αρχή <http://www.statistics.gr/portal/page/portal/ESYE>.
- Ιερά Μητρόπολη Φλωρίνης, Πρεσπών και Εορδαίας, Ι. Μ. Αγίου Μάρκου – Πρώτη, Φλώρινα, <http://www.imflorinas.gr/> (προσπελάστηκε 17/03/2014).
- Κότσου Π. (2013), *Τοπωνυμικό του χωριού Πρώτης-Φλώρινας*. Ιωάννινα <http://www.academia.edu/3717764/> - (προσπελάστηκε 02/03/2014).
- Ορθόδοξος Συναξαριστής, <http://www.saint.gr/>
<http://www.saint.gr/28/texts.aspx> (προσπελάστηκε 08/12/2013).
- Ορθόδοξος Συναξαριστής, <http://www.saint.gr/>
<http://www.saint.gr/9/texts.aspx> (προσπελάστηκε 08/12/2013).
- Ορθόδοξος Συναξαριστής, <http://www.saint.gr/> /<http://www.saint.gr/233/texts.aspx> (προσπελάστηκε 13/12/2013).
- Ορθόδοξες απαντήσεις, <http://orthodoxanswers.gr/%CE%9F%CE%B9-%CE%BA%CE%B1%CE%BC%CF%80%CE%AC%CE%BD%CE%B5%CF%82-%CF%84%CE%B7%CF%82-%CE%95%CE%BA%CE%BA%CE%BB%CE%B7%CF%83%CE%AF%CE%B1%CF%82-%CE%99%CF%83%CF%84%CE%BF%CF%81%CE%AF%CE%B1-%CE%B5%CE%BE%CE%AD/> (προσπελάστηκε 13/12/2013).
- Τοπογραφία του νομού Φλώρινας: <http://www.florina.gr/%CE%A4%CE%BF%CF%85%CF%81%CE%B9%CF%83%CF%84%CE%B9%CE%BA%CF%8C%CF%82-%CE%9F%CE%B4%CE%B7%CE%B3%CF%8C%CF%82/%CE%98%CE%AD%CF%83%CE%B7-%CE%A0%CF%81%CF%8C%CF%83%CE%B2%CE%B1%CF%83%CE%B7>

<http://www.florina.gr/%CE%A4%CE%BF%CF%85%CF%81%CE%B9%CF%83%CF%84%CE%B9%CE%BA%CF%8C%CF%82-%CE%9F%CE%B4%CE%B7%CE%B3%CF%8C%CF%82/%CE%98%CE%AD%CF%83%CE%B7-%CE%A0%CF%81%CF%8C%CF%83%CE%B2%CE%B1%CF%83%CE%B7>
(προσπελάστηκε 02/12/2013).

- <http://www.youtube.com/watch?v=HoXPQkViue0> (προσπελάστηκε 05/01/2014).
- <http://users.uoa.gr/~nektar/orthodoxy/tributes/leitoyrgika/disposition.htm>
(προσπελάστηκε 10/03/2014).
- http://www.theodromion.com/arthra/05/May/TA_AMFIA_THS_IEROSYNHS_KAI_OI_ESOTERIKOI_XOROI_TOY_NAOY/(προσπελάστηκε 10/03/2014).

Προφορικές μαρτυρίες κατοίκων.